

Kōjiro Ōgino

MARIA LAMPIKA — MARICHKA

LILIES OF THE VALLEY

MEMOIRS

HUNTER, N.Y. — 1989

МАРІЯ ЛАМПІКА — МАРІЧКА

КОНВАЛІЇ

НАРИСИ, СПОМИНИ

ГАНТЕР, Н.Й. — 1989

Обкладинка, рисунки і мистецьке оформлення: *Віра Лампіка-Гаїдош*

Copyright © 1989 by Author

Library of Congress Catalog Card Number: 89-91435

Printed in the U.S.A.
by Computoprint Corporation
35 Harding Ave., Clifton, N.J. 07011-2209

ЦЕ — Я...

Святе письмо, вервиця з Христом,
по столі розкиданий папір,
початі думи, припорошені давно,
що без толку мандрують в кіш, під стіл.

Необібрана бараболя й ніж,
побіч молоток і цвяшків купка,
палітра й розпочатий пейзаж,
сохнуть фарби, пензлі і якась там гупка.

Нітро, дві таблетки аспірини,
ляк до нігтів, гребінь, кровомір...
— це, я — це мій талант кострубатий,
глузиться й кладе все на папір...

Дорогий Читачу!

Якщо колись до Твоїх рук дійде ця моя перша книжечка, — то я згори дякую за терпеливість дочитати до кінця.

Ще з дитинства любила записувати свої діточі пригоди — по куточках, що б хто не побачив та не посміявся.

Породив мене Господь у чудовому-райському довкіллі, краса якого заливала, полонила серця і душі маленьких вже діток. Та життя і світові військові події не дозволили розвиватися в цьому напрямку.

Літа пройшли і притупили охоту до всього, ба навіть і до самого життя... Душа здеревіла, очі примеркли і не бачуть вже краси чудового світу, яким колись на рідних землях захлистувалися молоді серця.

Може збудять Вас мої невеселі нариси, спомини. Так почалося само, або по Волі Божій. А може попхав мене до писання — вже з того світу мій єдиний син, що покинув мене декілька років тому і відійшов у вічність, полишивши на серці духові і фізичні рани, які мабуть не заживуть вже на цьому світі.

Знаю, що там йому далеко краще, як було тут на землі. Знаю і корюся Волі Божій, в надії, що не зарахує мені цього, як гріх, бо і Сам Христос — Син Його плакав над померлим своїм любимцем.

І коли я в розпучі дорікала Самому Богові і питала: — Защо? і чому аж таку кару придумав Ти мені Боже? — То щоб не гнвати ще більше Господа, прийшла думка — щось робити. — "Писати-писати!" Чи буде хто хотіти читати — байдуже! Аби чимсь запрятати голову, щоб не збожеволіла.

Знаю теж, що в сьогоднішніх невеселих для нас часах всі ми любили-б читати щось веселого. Може і я дійду ще колись до — хоть крихту забуття та почну писати хоч трошки веселіше, як Господь дозволить побути на цьому світі ще кілька років. Може, але зараз, я ще не в силі і не доходжу до цього стану.

Тому вибачайте мені всі і прийміть такою, якою я змогла себе проявити.

Моє щиросердешне Спасибі всім Шан. Читачам за розуміння і ласкаве ставлення до моїх, може й подекому трішки нудних нарисів.

Дякую.

Гантер, 1987 р.

МОЇМ ДІТЯМ — ВІРІ І ЛЮБОМИРОВІ М. ПРИСВЯЧУЮ

Тобі і Єму присвячую цю мою першу книжечку, може й останню...

Тобі і Єму — моя дорога і єдина на світі доню! — Від першої пеленочки омріяна любове!

Як закінчу вже мій життєвий шлях і відійду звідсіля — згадай хоч деколи мене. Тоді, у якусь ясну ніч поглянь у синяву неба. Я заморгаю Тобі зпоміж зірок — може весело, а може сумно-сумно...

Я приходитиму до Тебе і пригадувати — коли б призабула — з якого гніздечка пташинкою Ти випурхнула.

Рідне гніздо — воно Твоє і хочби й що — належатимеш до нього, бо воно Твоє, твоїх батьків, дідів і прадідів. Не цурайся оспівувати нашу, чудову рідну мову і все, що так з трудом вклала я колись у Твоє маленьке ще серденько.

Тобі і Єму...Єму — моему найдорожчому на світі, моїй гордості, надії, моему із золотим серцем хлопчикові, якого так неублагано і так заскоро забрав Господь собі...

Дорогий мій Любчику! Ніколи невідплаканий Сину, що ще маленьким, згодом і більшим не уставав питати про Україну.

"Розкажи мені мамо про Україну, яка вона і як тобі там було!"

"Розкажу Любчику, розкажу, ще тільки упораюся з цим та ще з дечим. Тоді сядемо і я розказуватиме про все! Почекай тільки ще трошки!"

І Ти чекав, терпеливо, не настоював, а... вільного часу не доставало... І не дочекавшись, сам почав шукати. Читав, вивчав Історію України та щей мене — бувало в дечому поправляв, поки не покинув нас навіки, залишивши мене з розпанаханим болем серцем і з недоспіваною Тобі піснею про Україну, яку Ти так полюбив, не знаючи і не бачивши її.

Тепер — я вірю і знаю, що часто ширяєш понад нашими рідними, золотими полями і сам бачиш все, хоч не те, як було. Може бачиш будучість, волю нашої країни, тоді прийди та й розкажи мені, бо я не маю вже кому розказувати... ніхто не питає, хоч часу вільного знайшлося і хоч цього часу вже так мало осталося до кінця моєї істини на цьому світі та... ніхто не питає... А так хотілось би розказувати, розказувати про те коротеньке щастя і життя на рідній землі, між всіми рідними та... немає вже кому...

З ЛИСТІВ ДО РЕДАКЦІЇ

ПРИЗНАННЯ ПИСЬМЕННИКА ПИСЬМЕННИЦІ

13-го серпня, у нещасливе число, в газеті "Свобода" було опубліковане оповідання під назвою "Вікторія". Число, може, й справді нещасливе (я цього не знаю), але газеті воно принесло щастя і не абияку честь: мати своїм автором такого талановитого письменника, яким є таємничка Марічка, не відмовився б жоден з найповажніших часописів на Україні. Не знаю, чи це комплімент, але глибоко певен: сьогодні на нашій далекій Батьківщині літературних талантів не бракує і працюють вони на доволі високому рівні. Глибоко певен: оповідання Марічки на Україні не пройшло б непроміченим. Сподіваюсь, мій літературний досвід дає мені право це стверджувати.

Дякую Вам, Марічко! Я впізнав у Вашому оповіданні свою матір — і був схвильований до сліз: Гадаю, ВИ колись розкриєте свій псевдонім — справжньому письменникові немає причин за нього ховатися.

АВТОР ЛИСТА ДО РЕДАКЦІЇ

У рубриці п.з. "Листи до редакції" "Признання письменника письменниці" ("Свобода" ч. 159 з 20-го серпня ц.р.) повинен бути підписаний автор цього листа — Микола Руденко. — Ред.

Частина I

ПРАЦАЙ УКРАЇНО

Зпоміж огнів, пекольних громів,
Останній поїзд — мою долю,
Мов квітку, омріяну колись...
Скрипів, стогнав і ніс... і ніс...

Палали села, хатки білі,
В танку тікали ниви срібні,
Пращав грохотом темний ліс,
А поїзд мчав й в незнане ніс...

Мов лист обірваний — життя-сирітку,
Вистукував й байдуже ніс...
Позаду кров і море сліз....
А поїзд мчав...і ніс...і ніс...і ніс....

Ще дзвенять у вухах ніжно-сумні акорди проспіваної пісні нашим соловейком Мартою Кокольською. Дзвенять і відновляють пригоєну тугу.

Ростемо, дозріваємо, перезріваємо і... відходимо з тугою за рідними стежками. Ніяк не востаємо в чужу землю. Коріння наші там, за океанами, у рідному чорноземі, під рідними стріхами.

— Краю мій, моя чудова Україно! Така нещасна, знівечена, покинута всіми і самим Богом... Чи побачу Тебе ще хоч раз, мій краю дорогий?...

І так ще раз пригадався і той, що сплів і перелив свою тугу і жаль безсмертними акордами-піснею, разом з такими-ж чарівно-сумними словами ще когось і перелив на папір. Наш незабутий Грицько Трохимович Китастиий...

Під звуки пісні і слів, як гірка, зачарована казка стають перед очима призабуті моменти розлуки з рідним краєм. Розбудила пісня пригоєний біль, що все життя на чужині слідкує за нами.

Хоч і боремося, щоб забути, хоч і нові турботи, нові печалі довкола нас, проте тугу за рідним краєм понесемо до гробу.

Було це так гейби вчора... останній поїзд виносив нас зі Львова і ніс у сіру далечінь. Ми покидали країну наших батьків, наших предків, пра-прапредків.

Скреготали на закрутах колеса товарових вагонів і вистукували сумним ритмом — "пра-щай, пра-щай!"

Стукотіли колеса і віддалялися, втікали, зникали з очей рідні поля, гаї, ліси, рідні села і залишалися позаду на

поталу ворогові. А за ними летіли дорогі спогади, дорогі картини прожиті в рідній хаті, у всьому рідному і записувалися глибоко в душу.

Був пам'ятний 1944-ий рік. Страшні два велитні випихали з України один одного і топтали, орали бомбами, гранатами, встеляли трупами, поливали кров'ю і чергувалися в загарбанні чорнозему.

Кривавилася Україна. Одні гинули в нерівнім бою з двома потужними ворогами, другі, як і ми покидали і втікали, куди несли очі.

У брудних товарових вагонах повно людей. Хтось когось тулить до грудей, хтось когось потішає, мріє надією повороту. Поплакує немовля п-а Процінських. Дитячі голоски допитуються в матері чогось. Кожний має біля себе когось, гуртують люди, як можуть, розважають себе.

Я сама. Така ще недоросла. Так хочеться притулити свою голову до когось. Вхопити чиюсь теплу, ласкаву руку... руку мами, руку батенька... Притулити голову до грудей свого чоловіка... Його нема. Нікого нема. Всі вже так далеко від мене.

Сиджу в кутку на своїй невеличкій валізі. В голові шумить від сплету чергуючихся, болючих картин останнього прощання... останньої страшної ночі у рідній хаті, з рідними....

* * *

Гриміли гарматні стрільні все ближче і ближче. Могутня німецька армія в розладі завертала і віддавала недавно окуповані простори України ще страшнішому окупантові, що ще вчора — здавалося — конав і захлистувався власною кров'ю.

Ніч лягала тривожно на обрії лісів. Гуркотіло здалека страшною грозою, гуділа, стогнала земля, темне небо час до часу прорізували вогненні блиски, скигліли сови, вили собаки, тривога морозила тіло.

В саду снувалися тіні. Тихо, обережно, час від часу пронизували тишу приглушені накази старшин Україн-

ської Повстанської Армії, наших героїв-оборонців перед смертельними двома ворогами.

Дівчата щось там перуть, зашивають. Два великі казани клекочуть на вогні, на триніжках. Це їжа для хлопців. Їх повний сад, двіста-триста, може й більше. Гудорять при-тишено, то голосніше. Накази старшин переривають їхні розмови.

Кланцають кріси, чистяться, готовляться для чогось. Всім відомо для чого. Все робиться тихо, спокійно, без спротиву, без страху, хоч понад головами нависла холодна гроза.

Я приїхала ще раз вже аж з Криниці, де вже була я "одною ногою" там, виїхавши ще в січні, 1944 р., коли німці після двох років окупації Західньої України відступали і віддавали Львів і Галичину вдруге московській навалі.

Після страхіття, якого зазнала Зах. Україна від большевиків за час їхньої, теж дворічної окупації, що полишила по всіх, хочби найменших тюрмах і спільних, великих могилах гори трупів, вимордуваного в жахливий спосіб українського населення, то хто, як міг, втікав перед себе, куди несли очі.

Мій чоловік, з яким зв'язала нас доля три тижні до того, вирішив тікати теж. І тоді теж завантажив мене самітню в останній поїзд, бо сам до останньої хвили мав місію у Львові.

Доїхавши з людьми до місточка Криниці, на Лемківщині, українські втікачі з повністю задержалися в Криниці, в надії, що німці знову відібють Львів і всі повернуться до дому...

Мене, приятелі допомогли примістити в українського господаря, в стришковій, маленькій кімнаточці. Там чекала я на чоловіка.

І от, кажуть — "німці відперли комуну геть аж поза Україну!" А так, до болю хочеться до дому... хоч на часок, хоч попрощатися, бо вперше не було часу на ніщо.

Отож, вертаюся ще раз до Львова, а там через Бібрку і через Стоки, до мого рідного Вілявча.

— Я вже вдома, між рідними. Не пізнаю старих, знайомих місць, стежок, садів, навіть рідної хати. Всюди повно молодих людей, з крісами, та гранатами при поясах.

В хаті і попід хатою дівчата, жінки — готують їжу, перуть, шують. Найменшого мого брата — любимця Влодзя нема. Він зв'язковий і кудись висланий. Цілую, горнуся до батькових дужих грудей, цілую маму і її руки. Рідне тепло на хвилю огортає моє єство... Тільки на мить. Дійсність, страшна дійсність перекошує все. Ще тільки сьогодні, може ще завтра, а там... що буде через день-два, чи трошки довше. Знов пращання, знов біль, знов сльози. Всі остаються, я одна тільки відходжу. Покидатиму всіх і все, може в останнє, може на віки. Чоловік чекає у Львові, декілька валіз з найконечнішим в Криниці, а я тут, пристаю душею і зраненим серцем до рідної хати і батьків...

— Тату, запрягайте коні, кладіть на воза маму, бабусю і трохи дечого і їдьмо всі геть звідсіля!

— "Куди, доню куди?! — А хто ж от цим, там в саду хлопцям їсти придбає, хто дасть притулок в потребі? — А Влодьо, до кого ж він прийде нічу, як нас не буде? А він — же не піде з нами."

— "Так, він не піде з нами. Він буде боронити Україну..."

— "Іди донечко сама. Іди, їдь до Любка і тікайте, тікайте, куди вас очі понесуть! Бог добрий, може ще зійдемося десь — повільно каже батько, а в очах непевність своїх слів. Відвертається, щоб не бачити мені його очей."

— Господи, чи мусів Ти придумати людині серце, щоб було чому кривавитися...

— Кривавилося серце, страждала душа. Мозок розривався, не було рішення. Там чоловік, тут всі рідні — кого покидати...

А хвилі минають блискавкою. В непевній напрузі пригасав день, надходила ніч. Страшна, грохотлива ніч і несла зі собою страшного ката України, що вертався знов, в жадобі крові і пімсти за своє коротке вигнання.

Щораз виразніше, щораз ближче зближався фронт.

Ще лиш декілька годин до розлуки, бо рано батько заповів мій виїзд.

Шукаю бабусі, щоб сказати їй, що покидаю її теж. Бігаю по будівлях, по шопах — не можу знайти її. Бабусі вже під 90-ку і вона ховається від цього хаосу десь по кутках стодоли, чи шопи і певно засинає. Кличу, а на зустріч йде молодий повстанець-старшина.

— "Це найменша донька пана Сойки, чи так? — Приємно пізнати!"

— "Шукаю бабусі. Раненько мушу їхати і хочу попрощатися!..."

— "Виїжджаєте? Куди? Втікаєте. І ви втікаєте?... — А хто ж Україну боронити буде?..."

Пекучим лезом і якимсь стидом пронизують душу висказані гірким докором слова старшини.

Без слів ховаю лице в долоні і біжу в діброву, ген поза садом, де колись дитиною збирала пахучі конвалії.

Припадаю лицем до землі і даю сльозам волю. Конваліїв не було вже, лиш земля шовковою травичкою пестила мою розколотану голову, дихала теплом, гладила і працювала... а серце двоїлося на дві половини і спливало кров'ю...

Встаю, рештками сил стискаю руками голову, щоб не розірвалася і волочу важкі, олов'яні ноги.

Ще кілька хвилин, які втікають скажено швидко, а важке питання ще чорною плахтою висіло над моєю мізерною істотою, такою ще недорослою... ще й з перших весен не виросло, а тут тобі кажуть — "Рішайся; лишайся тут з нами боронити Україну, або... втікай, спасайся! — Хоч і на чужині, — та скоро забудеш про нас, про рідний край... а ми тобі витоптувати будемо стежки в готовій вже вільній Україні. Поллемо своєю кров'ю, вистелемо кістками, тобі і всім таким, як ти, що покидаєте нас тепер..."

Обпікав мозок вогнем, докір молодого старшини. Яка ж гірка, гірка і болюча правда була в цьому докорі, що все життя слідує за мною і не дає забути...

У дворі вже готовий віз, запряжений двома відгодованими кіньми — це подаровані якимсь німецьким офіцером, бо наші всі позабирала комуна.

Степан-наймит побіг до хати, сказати, що я вже знайшлася. Шукали за мною, кликали, та я не чула.

В хаті тихо, тихо. Мама домиває посуду, батько одягає піджак, Ліна — сестра перевиває свого найменшого Зенчика, а бабусі нема. Шукали всі теж, та не могли знайти. — "Зашилася десь, в котрійсь stodoli, та й заснула, бідна. — "Хай спить, я б теж хотів заснути, та проспати от це-о!" — це батько. Відвернувся і втер сльозу. А мама, бідненька мама моя. Все життя була тихенькою батьковою "дитинкою". Дитиною одружилася, ще й шістнадцяти не було. Найменша з усіх кількох, старших сестер — були бідні — віддали найменшу поза чергою, бо за "богацького сина", що взяв мою маму за красу, так без нічого, — "голу, та й босу!" — негодувала нераз бабуся.

І мама так і залишилася всеньке життя найменшою дитинкою, вродивши батькові троє хлопців-дубів, як і він і двоє дівчат, з яких одна я була все найменшою і наймізернішою, — "такий собі вишкрабок", як казав батько жартом — "цигани їхали і випало з воза, а ми взяли, та й маємо маленьке циганятко". — Це, як хтось ненароком спитав батька; "А звідки взялося у вас таке чорненьке?" — Всі бо були русяві і ясніші.

Старший брат Михайло, що вже покурював тихцем поза stodolou, часто лякав, що віддадуть мене знов циганам, як не буду слухатися, або прозраджу його, що курить.

"Шантажована страшною депортацією", я гробом мовчала.

— "І хто я справді? Чи дійсно загубили мене цигани?" — Настирливе питання товклося в малій голові нераз і пропадала вся веселість.

Це було давно. А тепер я добре знаю, хто я і що от-от буду покидати таких дорогих, безмежно люблячих — батька, тихеньку маму, бабуся, Володя, Михайла, Ліну,

Івана і Степана, та всі дорогі куточки рідної хати.

А на дворі гуркоче, гупає, то трохи ще дальше, то знов зовсім близько. Завмирає серце, а страх, жаль і біль змагаються з останнім рішенням.

— "Ходім дитинко, вже час"... — це батько, будить мою гірку задуму.

— "Мамо, будьте здорові, я скоро... приїду знов. Як тільки відіпхають большевиків!..."

Мама обтерши тихенько свої голубі очі, обняла мене — ні, не вона мене, а я її... Я ще тільки поцілувала її спрацьовані обі руки, тулю свою змучену голову до її грудей і не можу вже плакати...

Ще обнімаю Влодзя, що нашвидку доїдає з горшка якусь юшку, чи борщ, бо щойно прийшов з ліса і вже мусить знов поспішати на своє місце. Михайло теж десь подівся, Іван у Львові, чи ще в Бібрці. Обнімаємося з Ліною, цілую її хлопчиків, цілую Степана, що не мав до кого пристати, як батька розкуркулили, так і залишився жити в нас. Обводжу останнім пращальним поглядом всі куточки рідної хати і мов п'яна виходжу за батьком — сідаємо у запряжений віз і їдемо. Їдемо до поїзду, що повезе мене до Львова, до мого чоловіка, а потім до Криниці, а там — куди Господь покаже дорогу.

До Бібрки коням година дороги. Їдемо і ні одне слівце не впало між нами. Я вже нічого не можу думати. Батько мовчить, так важко і нестрепно, опустивши голову на груди, а коні самі собою керують. Знають дорогу і свого пана-господаря.

Доїхали. До поїзду ще декілька годин. Мені заболіло в середині. Нерви вриваються, до того, ще й жіноча недуга навістила. Батько догадується. Він все вмів в час всього догадатися. Кладе мене на ліжку. Це у брата Івана в хаті. Тут маю почекати поїзду.

Лежу, мовчу, а напротів мене в кріслі батько і теж мовчить. Вдивляється в мене сумно-глибоко, немов хотів би проглянути мою душу, запам'ятати свою найменшу, що відходила — може на віки... Напевно знав добре, що вже

не побачить. Знав життя, знав воєнні несподіванки, багато бачив на своїм житті. — "А це ж таке мізерне, життя не знало ще і йде в світ пропадати десь на чужині... а ми тут теж..." — Так напевно думав тоді він, мій батько.

Останній його образ, його вдивлені в мене очі, без слів — глибоко запали в пам'ять і довго-довго після розлуки я читала його дивну мовчанку.

— "Тату, їдьте вже до дому! — Там журяться за вами. Вже темніє, а часи страшні, повно різних партизанів шляється! — Я тут почекаю на поїзд, зараз прийде Іванка (братова), а ви їдьте!..."

Батько встає, ще раз, ще якимось пронизливіше вдивляється в мене, пригортає, цілує в голову. Я хилюся, цілую його руку. Таку велику, шорстку і таку ласкаву для всіх руку... Цілую з насолодою, як все колись ще маленькою, як відвозили на "станцію". Я так любила цілувати в обі руки моїх родичів... а тепер в останнє?... та невже?... — кричить душа, тисне в горлі, хочеться ще затримати батька, хочеться ще так багато йому сказати, та ні одне слово не виривається нам обом з грудей. Холодною стіною станула вже між нас розлука і батько взявши шапку, схилившись — помало вийшов... — Вийшов, а за ним вийшло моє щасливе дитинство, мої найкращі, молоденькі весни...

Я ще слухала, як по кам'яному бруку торохтіли колеса, а там все замовкло і в кімнаті залишилася болюча, безсердечна тиша... і я...

Доїхала без пригод.

Я вже у Львові і на своїм мешканні. Хата пуста. Хатне устаткування порозвожено по родинам.

В хаті старе, залізне ліжко, двоє недоломаних крісел і якийсь столик. Тривога повороту комуні витворює нервовий хаос нашого Львова. Люди не ходять, а бігають, спішать, двигают валізи, чіпляються виноградом дверей трамваїв. Хтось свище, хтось втікає, за кимсь женуться німецькі поліцейські, скрегочуть на закрутах вантажні авта, повні людей, дітей, валіз і різних клунків. Мене впихає мій

чоловік знову в останній поїзд, що покидає Львів. Що завтра вже буде — невідомо.

— "Любку, не хочу знов сама їхати, буду тут з тобою до завтра!" Плачу, але лізу в вагон послушно, без опору, як бездушний манекін. Чому, куди, пощо? — Ключе, вже німецький мозок неясне питання. Любка пояснює спокійно: — "Мушу до завтра ще залишитися. Маю завдання. Тобі небезпечно тут залишатися. — Завтра я напевно тебе чимсь дожену. — Ані не оглянешся, як я буду вже з тобою."

Сідаю в куточку, на свою маленьку валізку, з почуттям обірваного вітром листка.

Тиснуться люди. Один одного випихає, хтось комусь став на нагнітку, хтось когось штовхнув знехоття. Поїзд тріщить переповнений людьми, хвилини здаються роками. Нарешті рушаємо. Скрегочуть колеса, штовхаються люди, гойдаються, як в колисці — то вперед, то взад, то проїхавши трошки, знову пристаємо і ніхто не знає чому. А літаки, як розлючені осі пролітають то вище, то зовсім понад нашими головами. Хтось, захопивши щасливо місце біля віконця, пробує відгадати, чи то німецькі, чи вже большевицькі.

Мені байдуже, хай летять, хай скоріше закінчиться...

Волічеться поїзд довгою смугою, поволі — йому байдуже, чи літаки будуть бомбити, чи ні. — Там самі, бездомні вигнанці, кому їх потрібно?...

Доїхали. Проїжджаючи поля, ліски, гайки нашої Лемківщини і ми в Криниці, а я у своїм стрижку-кліточці і чекаю на Любка.

Приїхав через тиждень, добившись різно. То якоюсь тягаровою машиною, то пішки, то підводою.

Платимо господарям за кімнату. Вони гарні люди. Свідомі українці, добре і мудро загосподарені. Большевиків не знають. Перший раз комуна заняла Галичину тільки по Перемишль. Питають нас, що їм робити, чи теж кудись утікати. Не знаємо що радити. Розказуємо, що ми

бачили і пережили за ці два роки, поки німці відіпхали їх. А що їм радити... хай самі рішають...

В Криниці просиділи ми кілька тижнів. Фронт зближався. Чутки щораз сумніші і грізніші. Галичина — кажуть, знов зайнята комуною. Большевики підходять вже під Лемківщину. Мусимо тікати дальше. Куди? — Більшість радить — до Австрії, через Словаччину. Швидко готуються і нас везуть вже горами на Словаччину.

І знов попчихує поїзд. Поволеньки, пристаючи, не спішиться... Їдемо чудовими горами, вертепами, як у казці.

Привезли нас до якогось табору в Оремовлязі. Там знов чекаємо, не знаючи своєї долі. В таборі запанувала червінка. Люди хворіють поголовно. Мене заболіло теж нагло в середині і почало чистити кров'ю. Ледве ворухуся. Ніхто не дає ніякої ради, ніяких ліків. Молюся до Матері Божої, до своєї ікони, яку вожу зі собою, як найбільшу цінність. І на диво по двох днях зовсім видужую.

Люди хворіють, діти плачуть, непевні чутки ходять табором. Кажуть, недалеко нас, советські партизани перехопили інший, такий табір з біженцями і багато мужчин порозстрілювали, а жінок і дітей кудись повезли. Жах паралізує всіх. Люди забігали, чогось шукають, кожне хоче кудись тікати.

Ми в одній кімнаті з Н. і Н. — Вони щось шепочуть між собою тихенько. Прочуваю щось недобре, насторожено прислухаюся. І нараз, чую — заїжджає якийсь поїзд. Люди з валізами біжать і пхаються туди. Наші приятелі виносять готові валізи і своїх двох хлопчиків, та впихаються до поїзду. Любко, звичайно нічим не переймається, а я біжу до поїзду і розпитую, що це все значить. Довірюся, що є чутки, що советські партизани готують напад на наш табір цієї ночі і що хтось вже організував і оплатив цей поїзд до Братіслави.

З почуттям гіркої відрази до Н. і Н., та з молитвою до Матері Божої біжу до поїзду, що ще стоїть. Бачу кондуктора і припадаю до нього. Пробую, як можу, мішаючи слова, щоб хоч трошки зрозумів і він на диво усміхається і

знає, о що ходить. Нахиляється до мене і тихенько каже: "принесь своє балікі, лен нікому нич не поведай". — Біжу до Любка, забіраємо свої "балікі" і щасливо втискаємося в куток товарового вагону, який, наче чекав тільки на нас і з місця почав рушати. Поза нами залишився табір, з рештою нещасників. Їхня доля не була ласкава. Вже в Братиславі зачували ми, що таки, тієї, самої ночі советські банди зробили наскок на табір і що багато людей пропало.

А ми ідемо. Пристаємо на станції — Желіна. При станції гарненький ресторан. Виглядаємо крізь товарові віконця. Дехто виходить з поїзду. На щось чекаємо. Гарячо, це кінець серпня. Люди спрагнені. Хтось, щасливий купив за щось пляшку пива, чи соди. Хочу страшно пити. Зустрічаю Славцю Хабурську і виходимо на "перон". Любка поніс кондукторові "заплату", роздобувши десь трохи цигарок і пляшку сивухи. Стоїмо і пити-пити страшенно хочеться!..

— Матінко Божа, пошли водички! — тихо молюся. І от, як за магічною палочкою — з ресторану виходить молодий, гарний хлопець і просто підходить до нас.

— "Хцете са напіть нечо, слечне"?

— О — так, хочемо!" — продеклямували ми обі враз.

— "Почкайте"! — Побіг і виніс дві пляшки соди. — Ох, яка смачна була ця сода! — Ми пили а він усміхався задоволено.

Кажуть всідати, ідемо дальше. Хлопець підходить ще раз і питає; —

— "А мате неяке пенези"?

— "Не маємо, — кажу, — не знаємо, як виглядають ваші пенези!"

Він сягнув до нагрудної кишені, витягнув срібну монету і дає мені.

— "Возьте, нех вам принесе щастя. — То добра монета, падесат корун"!

Дякую, ховаю монету на "щастя" і щаслива, дарую, як можу найкращий усміх на пращання. Поїзд рушає, він стоїть, махає рукою, аж доки було нам його видно.

Приїжджаємо до Братислави. І знов стоїмо. Кажуть,

через ніч будемо тут стояти, потому повезуть нас до Відня. А так не хочеться туди їхати... Там бомби, страшний уряд, там нас витовчуть, або виморять голодом за дротами, або по фабриках.

З нами одна, молода пара. Вона вагітна, от-от може наспіти розв'язання. Він голубить її, та потішає: — "пташку мій, не журися, Бог добрий, якимось то буде!" Підходжу до них. Хочу заприятелитися, жаль мені її... — Де приведе на світ, ще одне життя, свою дитинку... І мені хочеться мати когось, щоб забути Н. і Н.

Заприятелювали ми і вже немов старі знайомі і приятелі. Він каже: — "Нас повезуть в глук Німеччини на загибель і хто знає, що з нас останеться. А от, як би так залишитися в Братиславі, кажуть — люди добрі і всюди повні крамниці, як перед війною".

Отож, рішаємо якимось залишитися тут. Знаходимо контакт з кондуктором. Любка поліз знов поміж людей розшукувати за чимсь для кондуктора, який каже нам перенестися тихцем ніччю до порожнього вагона, що стояв на боці.

"Лен, жеби вас ту рано уж не било!"

Над раном, ще лиш сіріло, як наш поїзд почав пчихати і рушати з місця. Колеса торохтали нам своє пращання.

Нас четверо, з клунками під великим "стромом", осиротілі, сумно проважаємо поїзд, повний наших товаришів недолі.

Сидимо під деревом, як покинуті сироти, безрадні, без грошей, без даху над головою і без ніякісенької опіки. Люди проходять, цікаво оглядають нас і йдуть дальше за своїм ділом, якби й війни на світі не було. Хочеться догнати поїзд і хоч би й на смерть, та з ними всіми...

Моя нова приятелька поплакує, вже й кривиться, може й розв'язання недалеко, а ми під деревом...

— "Не плач пташку, побачиш, що все буде добре!" — як може, потішає чоловік. Я нагадала мою іконку. — Матінко Божа, поможи нам, не дай пропасти!...

І знов відповідь: — "А чо ви ту робіте? — ви сте уте-

ченци? — Ано-же, пречо са питам... — а где бивате?”

Розумію трошки і кажу: — тут, під деревом! — Ми втекли з поїзду, бо не хотіли їхати до Німеччини!

— ”О, о-о! — розумем. Не хцете іст до Немецка! То добре, подьте зо мнов, я мам празни побит!”

Оглядаюся на цих двоє і вагаюся. Як же покидати їх самих?... — Ні, кажу, дякую, нас є четверо, ми не залишимо їх тут самих!

Похитала головою, — ”Почкайте туна, зараз прийдем!”

І дійсно, вневдовзі прийшла з якимсь паном і він забрав цих двоє, а ми пішли за своєю опікункою.

Ще зустріли ми їх раз, після нашої розлуки, а там життя пішло своїм ходом, журбою за ”хлібом насущним” і так ми ніколи більше не зустрілися в житті. Ще пізніше хтось казав, що вони повернулися до Польщі. Яка доля їх дальша була — не відомо.

До Братіслави почали напливати різні, оцілілі втікачі. Українців було мабуть найбільше. Вже й недільні Богослуження відправлялися в одній словацькій церкві нашим, українським священиком.

Коля Приплесь знайшов дорогу до хору в опері. Пробував ще когось потягнути, але безуспішно. Треба закасувати рукави і шукати найтяжчої, фізичної праці. Наша господиня була зразу дуже ласкава, як рідна мати. Просторими кімнатами поділилася з нами. Понадавала нам різних, горщочків, тарілок.

— ”Просім, нех са пачи, млада пані”. — Припрошувала, та час-від часу цікаво запитувала: — а пречо сті утекали?

За порадою приятелів, не відкриваю свого серця перед нею, але, коли вона була все така добра до нас, якось було ніяково мовчати. Зрештою, жаль було цих гарних людей-словаків, що ненавиділи німців, та чекали нетерпеливо на ”добрих братов русов”. Хотілося перестерегти їх.

І от, я рішила відкрити правду і розказати їй про все, що пережили ми при ”русох”.

Не вірила ні словечка. Приязнь скінчилася зразу і я знала, що нам треба шукати нового "биту". А так трудно було знайти мешкання і так нам було добре а все обірвалося.

Любоко знайшов працю. Підносить ведрами цемент мулярам, що погейкують раз-по-раз: — "давай, давай!"

Горбився під важкими ведрами, а я спостерігаючи ці сцени з вікна нашого мешкання, гірко ридала. — Боже, неже таке життя чекає нас в чужому світі?..

А бомби не перестають свистіти і падати на красну Братіславу.

— Кому це гарне місто і люди, такі добрячі — кому вони що завинили?...

Падали бомби. Кидали їх "руси", бо Братіславу і всю Словаччину зайняли німці, яких словаки ненавиділи і чекали, як на спасіння на "русів, на словенських братів". А ми мовчки і з жалем думали: — буде вам те саме, що і нам...

Братіслава, невеличке, чепурне місто — столиця Словаччини. Чистеньке, базарі повні печеного і вареного. Крамниці завалені різною і доброю всячиною, як перед війною. Не хочеться очам вірити.

"Седлаки" привозять великих гусей, курей і голубів на базар, — купляй, скільки і що душа запрагне, аби тільки були "коруни".

Черг ніхто не знав за нічим. Як тут, в Америці, так і там, покупці захвалюють свої продукти, куди не ступиш. Мої очі розгублюються на чудових платтях, панчішках, тощо.

— "Подьте слечінка, не драго! — Пекне топанки, ай шумни клобучек на вашу красну главу!" — Приговорюють, а я ковтаю слинку, споглядаючи у вітрину на капелюшки, черевички, та всякі, жіночі принади.

А бомби падають. Нема дня, щоб не загуділи сирени на "поплах" і люди, мов ті кури, перед шулікою втікають до великих будівель, яких було декілька, модерних, кільканадцять поверхових, із сховками перед бомбами. Там збігали-

ся люди, там були санітарні устаткування і допомоги в потребі, там люди почувалися безпечніше і на хвилю забували про дійсність. По відклику другої, протяжної сирени всі виходили щасливі на верх, щоб побачити, яке спустошення зробив "русский" налет на чудову Братиславу. Військо і цивільні люди гасили пожежі, відкопували присипаних в грузах, відвозили покалічених до лікарень, закопували по кладовищах убитих і рештки тіл. І життя йшло даліше і кожний тішився, що на цей раз його оминуло і що ще живе.

Наш приятель Мілько Граб, з роду весельчак, а рівночасно великий боягуз перед бомбами. Перший біг до схоронища, ще заки сирена розтрубілася, перекидаючи все, що стояло йому на дорозі. Ставалися при цьому часто різні, смішні епізоди, з яких він сам потім найголосніше реготав із себе і розсмішував всіх до сліз, не журячися ані трошки своєю трусливістю. Умудрився до того, що замість до льохів, втівав у поле і приносив повні кишені винограду і ми мали теж користь з його негеройської вдачі.

Проминуло нам так майже пів року. Фронт, то зближався, то знов віддалявся і якось дотягли ми до Різдва. Ходили з колядою по приятелях. Долучувалися до нас наші дивізійники, що часово перебували в Братиславі.

До Братислави добився також диригент славної, львівської "Сурми" — Омелян Плешкевич, з жінкою Марусею і малим синком Ромчиком.

Повідшукував деяких недобитків Сурми, та познаходив нових, між ними Михайла Мроза, нашого мистця-маляра, та змонтував нову Сурму.

Мій Любко пристав був до Сурми ще у Львові 17-літнім хлопцем і був тоді наймолодшим сурмаком — співав "Не плач Рахиле". М'який, приглушений сумом його голос звучав зворушливо, а нам здавалося, що повтарялася передвічна трагедія і ми поплакували.

Зворушений Плешкевич, витираючи зачервонілого носа, пробував трохи розвеселити: — "Любку, тобі видно

добре служать твої ведра з цементом, ти щораз ліпше співаєш!”

Хор притягав до церкви не тільки нас, та інших втікачів. Щораз більше словаків приходили на наші Богослуження, — ”послухат, як то красні тоте українске утеченци співаю”. Часом, то ледве можна було втиснутися до церкви.

До всього прийшлося звикати і що надія повороту до дому була тільки питанням часу. Цей час, кожний з нас старався уприємнити собі, як міг.

Але, почало гупати чимраз сильніше і щораз ближче. Війна показала вповні свої права. Кажуть нам готуватися на виїзд до Німеччини.

— Господи, таки не оминуть нам тієї долі — Німеччини!...

Купуємо, хто за що має харчі і все, що можна в біді проміняти на харчі.

Настала година виїзду. Большевики вже ”на п'ятах”. Відчувається нелад і розлад німецької армії. Нас пакують знов до товарових вагонів. Дають якусь огидну юшку і краєць чорного хліба. Люди їдять, або не їдять, але беруть, бо готове і не знати на як довго треба берегти свої харчові запаси.

І знов везе нас довгий-предовгий поїзд, напханий людьми, мов скотом на заріз. Везуть нас, — куди — ніхто не знає. Ці, що з фантазіями і що без діточок, або самітні пробують видумувати, що з нами має статися.

Одні кажуть: — ”їдемо до Відня, а там вже діє наш український комітет і нам приготовані мешкання і праця на фабриках, бо німці-мужчини всі на війні, тож рук потрібно.”

Це гарна новина і всі дуже зраділи. Але знайшовся ще хтось, ”не дуже обізнаний із ситуацією” і каже: — ”їдемо найперше за дроти, а відтак будемо виходити копати шанці, аж поки не подохнемо!”

А з якогось кута обіззався худий, довгоногий ”Ладзю”

Драбина, що справді дуже скидався на драбину. та як всі "Львовяки" мав труднощі з буквою л: —

— "А що ви всі вомити говови надармо?! — чи не ліпше виспатися, поки ще можна? — Нас повезуть просто на м'ясо! — Як не викінчать нас бомби, то большевики напевно!"

Сказавши це дуже авторитетно, зложився в четверо, притуливши голову до якогось, жіночого подолка і спокійно захропів.

А людям нова тема до розв'язання.

— "Невже Драбина має рацію? — А чому би ні..."

Везуть нас попри Відень. Дехто надумує, як би то залишитися по дорозі у Відні. Укладають пляни, хто як може. Ми обоє чекаємо призначення. Не маємо нікого у Відні. Десь там крутився Василь Качуровський, наш друг, але де він і як його знайти?

Рішаємо: — що буде, хай буде. Я уповаю на свою ікону Матері Божої. Вона в мене на завершенні мого наплечника, в якому всі наші, найцінніші речі і пам'ятки, з якими ніколи, ні на хвилю не розстаюся. Ікона додає мені якогось, дивного спокою.

Вже знаємо напевно, куди нас повезуть.

З достовірних джерел хтось вивідав. Везуть нас через місто Нассав, в напрям Нюрнбергу. Стаємо на якійсь вузловій станції, серед поля. Поїзд шубує, то взад, то вперед і нарешті стає. В повітрі несеться могутній гук і шум бомбовиків. Військові і кондуктори дають раду: — "хто хоче, нехай втікає з поїзду, бо зараз будуть бомбити станцію!"

Люди кидають все і біжать через поле, до недалекого ліска. Любко каже, що не йде нікуди і залишається у вагоні. Каже: — буду мати нагоду випростати ноги і виспатися.

Я плачу і млію зі страху. Ледво дався упросити. Біжимо останні. Всі вже в ліску. На голови нам, зі страшним звуком і свистом падають бомби. Страшне почуття, коли кожна, приразливо свистяча бомба "обов'язково паде вам на голову".

Кидаємося на голу, свіжо зрану землю, без наймен-

шого кущика, а з літаків ще й починають сіяти скоростріли. На пів живі, то падемо, то встаємо, то біжимо і нарешті добігли до ліска, де вже всі наші, з острахом спостерігали нашу втечу. Драбина заздалегідь справляв нам похорони, бачучи, як падали ми на землю під торохтнням скорострілів. Обнявши довгими руками якогось дубка, сумно похитував головою:

— "А я казав, що їдемо на м'ясо!"

А бомбам і в думці не було падати нам на голови. Вони мали завдання знищити вузлову станцію, що і зробили. А нам прийшлося чекати весь день, поки рейки направлять.

Замість доїхати до Нассав під вечір, ми приїхали аж на другий день рано.

Приїхали, а перед нами розкрився страшний образ. Вся станція розбита вщерть. Розбитий теж на куски довгий поїзд, що був наповнений такими, як ми біженцями. Довкілля, як оком глянути, розкинуті тіла побитих людей. Тут нога, там голова, там рука. Все перемішане з валізами, клунками.

До божевілля жахлива картина. Люди молилися, а я тулила до грудей мою Ікону..

Деся виліз наш Влодзьо Драбина: — "А чи я не казав, що буде з нас м'ясо!? — Чи не 'були' ми призначені тут бути!?"

— "Влодзью, не були ми призначені, не були..." — кажу, цілуючи мою ікону Матінки Божої.

Постоявши ще декілька годин, поки знова направили рейки і нас везуть до Ноймаркту.

Приїхали. Ноймаркт — мале містечко, 30 км. від Нюрнбергу. Там недалеко є перехідний табір втікачів і нас там мають примістити, а що буде далше — не відомо.

До табору 2-3 км. Ніхто не клопочеться, як маємо туди зайти. Несуть, двигаютъ люди своє "багатство". Ведуть, несуть своїх діточок. Несу і я свою валізку і мій невідлучний наплечник. Любко позаду двигає решту. Мене проминає молода жінка, обючена двома, великими валізами, а

на плечах оббивши мамі шию ручками, штудерно підв'язаний поясом, кільккалітній хлопчик. Судячи із звисаючих, довгих ніг, я подумала, що міг би вже й підбігати за мамою, але мама не рахувалася з цим. Бистро, певно проминула мене і мовби в порожні — пішла певною ходою, а я позавидувала її гарних, сильних ніг, та всеї виспортованої будови тіла. Була це Ірина Кобзар-Варцаба, теперішня Залеська, відома чемпіонка в бігах — сестра Володимира Кобзара. Чоловік її пішов в Українську Дивізію вона залишилася сама турбуватися долею синка, та своїми валізами...

Привезли нас в табір. Почалися розташування. Нас, з Любком приділено до бараку ч. 11, в останнім ряді від самого лісу, в якому були природні печери-бункери. Туди, раз-по-раз ми бігли ховатися перед бомбами, та гарматними стрільнями, бо на вершку гори, нам над головами була усаджена протилетунська нім. артилерія.

Відчувався кінець "Могутнього Райху". Та ніхто не знав, який кінець буде кожному з нас.

Проходили дні за днями, ліниво і в непевності. Нами майже ніхто не цікавився. Час від часу затрублять на якийсь апель, якого не всі розуміють, або й не слухають вже.

Але одного ранку різко затрубіли на апель два наші "таборові капи" — мистці-малярі: Антон Малюца і Танасевич. Попавши в табір ще трохи перед нами і дібравши собі ще третього — М. Третяка, створили "професійне тріо".

Співали німцям — таборовій команді, які слухали по-блажливо і так нічого не розуміючи, або й в тривозі вже о власну шкіру, поробили їх таборовими поліцаями, давши в руки палицю і свистало.

Отож, трублять на збірку Всі посхоплювалися. Любко, який з роду не узнавав поспіху, допиває братіславську ще каву.

Вбігає наш "капо"-Малюца, узброєний у досить грубу палицю, обзнайомлений вже з німецькою дисципліною,

підбігає до Любка і з усієї сили свище йому простісенько в ухо, а той, як з каменя, допиває спокійно каву.

Розлючений до білого Малюца, помахав попід ніс Любкові грубою палицею і вибіг з голосним викриком: Є наказ, копати шанці!

Чи потрібно було вже цього копання — всі були певні, що ні. Але ніхто не був певний, що ще може сидіти у злісних головах німецької таборової управи, то й пішли копати рови. Але, "зневага дисципліни" попсувала на якийсь час відносини між Любком і Малюцею, які оминали себе взаємно, ніяково ще довго.

Розділяють людей по бараках. Кожний, хто може, якнайскоріше вибірає куток, щоб затишніше, та ближче вікна. Обстановка "мешкання" — це дерев'яна лежанка, збитта з дощок поверхова пріча, з мільйонами блощиць, які теж нетерпеливо чекали на нас.

Нам попало місце на поверху. Під нами симпатична пара, п-во Ніна і Льоня Папари. Обоє волиняки. Він, бувший професор математики і незвичайно мила людина. Перебули ми з ними у найкращих приятельських відносинах, а як розсіяло нас по світі, ніколи не довелося вже побачитися. Обоє вже по тому боці...

Отож всі укладаються. Кожному хочеться хоч трошки обширнішого місця. Один тільки Влодко Драбина не дбає де його призначать. Йому всюди добре і кожний хотів би мати його над головою. Не має клунків. Можна б було піти до нього з дечим в потребі в "комірне". А як ляже спати, то так і пробудиться рано, на цьому самому боці. Все, що має, то на ньому. Нічого не варить, не пригріває. Йому вистачає таборова юшка і кусок чорного хліба, а решту додають добрі сусіди, бо всі його люблять.

Не журиться, не нарікає, не хвалиться хто він і звідки взявся у нашому "ашелоні". Усміхнений, снується було по таборі своїми довгими ногами — здавалося, що не вони його носять, але він тягне їх за собою.

Одного дня бачу його у двох, різних черевиках і оба з одної ноги.

— Ладзю, ви взули два ліві черевики, перезуйте!

— Не pomoже, пані Марусю! — Я вже пробував. Як переміняю, тоді виходять оба з правої! — Якнайсеріозніше відповідає Влодзьо, вимахуючи безжурно бляшанкою з кави, та простуючи до кухні по горохянку.

Де ти "Ладзю" тепер... Чи знайшов собі нових друзів, родину?... Чи й досі самотно й нешкідливо десь парубкуєш...

Нарешті закінчилася війна. Проголосили по мікрофонах і божевільна радість сколихнула табором.

Хтось з наших розбив залізну браму до відгородженої, другої половини табору, до якої не вільно було нам заглядати, як і звідсіль не смів ніхто до нас приходити. Як на глум, цю половину назвали "чистою".

З далека, або через шпари в дошках дехто бачив снуючихся повільно, мов примари худих людей.

І от, відкрили ворота і я теж туди побігла.

Це були люди, що були призначені вже тільки на смерть. Згодовані, окалічені на фабриках, туберкульозні, яким олово понасідало, та порозідало легені. Їх привозили з усюдів, відставляли на цю сторону і там вони домирили. Подальше було невеличке кладовище, з дерев'яними хрестиками, які ставляли живі ще, товаришам недолі. На деяких видніли українські написи, а в більшості були безіменні хрести.

Я вбігла до одної, відкритої кімнати. — На дерев'яному ліжку, без сінника, або соломи, серед брудного лахміття лежала молоденька дівчина. Бліде, аж синьо-прозоре личко було таке красне, мов втілення янгольської краси. Великі, голубі, як небо очі, широко відкриті дивилися на мене без слова і благали рятунку.

Я стояла в порозі, як зачарована болем і безсиллям допомогти молоденькій, ще майже дитині — дівчині.

В другому кутку кімнати, поспішно збирала до купки свою мізерію друга дівчина. Була ще здоровша і надія повороту до дому не давала тратити її ні одної, зайвої мінутки.

Я і хвора на ліжку дівчини дивилися на себе, а я у своїй ще теж, майже дитинній безрадності стояла і мовчала.

Благальні очі дівчини все життя не дають забути цієї, болючої картини. "Чому я не заговорила до неї, та не спитала бодай, хто вона"...

Я побігла шукати допомоги і її забрали в лікарню, з якої вона ледво, чи вийшла живою, та повернулася до своєї матері...

Така ж доля чекала і нас, коли б не прийшов був кінець війни.

Потім почалися таборіві будні. Ніхто не знав, що дальше буде з нами. Всі чекали нової війни Америки з Росією. Так всі були певні того, що закинули дальші плянування. Кожний, як міг, виповняв своє безділля.

О. Плешкевич повитягав ноти і заводив проби нової "Сурми", до якої пристало ще більше нових співаків. Пристав і Антон Малюца, та його тріо.

Михайло Мороз, намалювавшись не знати з котрого вже боку руїн старого баронівського замку, виспівував дзвінку соля "комарикові, що на мусі оженився". А як дійшло до того місця, де "комар впав і поторощив собі кості", то так жалібно витягав, що вся таборова аудиторія — з дітьми на руках, з каструлями в руках, та з оберемками ріща на распал під плитою, так і застигали слухаючи, та хто мав вільні руки, плескав що сили.

Проф. Пюрко змонтував жіночий квартет ревелерсів, а там панна Ніна, що згодом стала дружиною адвоката Германюка, разом із Б. Бойчуком зібрали дівчат, та деяких молодичок, попідучували народніх танців і так створився в нашому таборі співучо-танцювальний ансамбль, який потім розїжджав по військових, американських частинах, та розвіював нудоту жовнірам, які ні в зуб нічого не розуміючи — обсвистували нас, голосно били в долоні і обдаровували нас цигарками, шоколадками, та іншою всячиною.

В неділі відправлялися Богослуження православним

священиком, о. Киндзеравим — батьком теперішнього о. архипресвітера Сергія. Співав католицький хор, під орудою О. Плешкевича і було повне зеднання всіх, в одну українську родину.

Ходили по гриби, збирали всякі, дикі ягоди і тимчасове життя проходило, як на вакаціях.

В кожний час дня можна було бачити пристійного старшого пана Тарновецького, що чергуючись з зятем Яремою Савкою, носив на руках меншого внука Славчика, тримаючи цупко старшенького Влодя за ручку, який лиш чекав, щоб вирватися з рук "діда", та побігти до мами, що витанцюувала на пробах.

В бараках панувала повна згода, лиш деколи хтось комусь відсунув горщечок на спільній, великій плиті, що була для обслуги всьому бараківі. При цьому ставалися малі перепалки, які дуже скоро угашувала достойна і дуже мила "бабця Мусієва", яка не могла собі тільки дати ради з дворічним кучерявим Юрчиком Тарновецьким, що все чогось бабці наброював. Проносилося тоді баракком бабціне безрадя: — "та пані Ніно, та заберіть того Юрчика, та він знов вкинув у ведро мій черевик!"

Юрчик втікав і ховався під якенебудь ліжко і тихо сидів зо дві минутки. А там Ромко Тарновецький раз-у-раз упоминав свою Ніну: — Ніна, та зачеси волосся, та ходиш, як яке "чупехгадло"! — Так симпатично виходило його "р". Гарненька Ніна усміхалася поблажливо, знаючи дуже добре, що ні раз не виглядала на чуперадло. Не мала часу чесати волосся, бігаючи на проби сольо-співу для якогось концерту.

Симпатичний Роман Степаняк не спускав з рук своєї пестійки Мартусі, та вічно шукав за старшеньким Юрчиком, що все десь пропадав.

Поплакував синок Михайла Мороза у 8-му бараці. Бігала з риночкою, пригрівати на сусіди, як у нас було завізно — молочко для маленького Любчика — Маруся Ворох, дружина Влодка, а маленький Дарчик, синок симпатичних Стефи і Степана Ворохів, ровесник Юрчика Тарно-

вещького теж "не пас задніх", та вспівав вкинути у те ж саме, бабціне ведро з питною водою, як не якусь ганчірку, то якусь іншу нужду, як казала бабця.

Мій Любко з Романом Тарновецьким почали ходити на рибу, та приносити тельбуховатих коропів, з якогось ставу, яких я — будучи вагітною, з найбільшою огидою чистила, а їли самі рибалки, запросивши ще декого до компанії.

Найчастіше приходив самотній і пристійний бас-соліст нашого хору Роман Чорнобіль, за яким губили очі всі дівчата і молодиці і на яких він не звертав уваги.

Але одного дня мій терпець — сидіти весь день в хаті, та чекати на чоловіка — урвався. Була сварка і я безжалісно поломила вудку, за яку Любко заплатив Ромкові кілька кг. цукру.

Прийшов Ромко, а Любко аж плаче: — "дивись Ромцю, що мені жінка зробила!"

Розжалоблений Ромко по втраті партнера на рибу, та до мене: —

— "Махгійка, та що ти нахгобила?! — Та моя Ніночка ніколи б мені такого не зхгобила!"

А на другий день прибіг Ромко і теж мало не плаче: — "подумай Любку, і моя Ніна могла мені таке зхгобити!..."

— "Та що такого?"

— "Та поломила мені й мою вудку!..."

І так закінчили ми остаточно їхні риболовлі і наші чищення пузатих коропів.

Влодко Кобзар, що мабуть вже від уродження мав великий хист, випляновувати різні ситуації, одного разу каже дуже довірочно Любкові: —

— "Ходи, маю тобі щось цікавого показати!"

Любко, що теж від самого уродження ненавидить всякого плянування, каже мені: — піди, та подивися, що він там нашупав!

Влодко повів мене до якоїсь "гнедике фрав", яка мала велику коров'ячу стайню і що за кнехтівську працю — чищення її замку і решти брудних стаєн, погодилася "вели-

кодушно” відступити цю стайню для мешкання для двох-трьох родин, на випадок ”чогось”, а чого — я вже й не питала Влодка. Приголомшена смородом і виглядом величезної, до стелі залайняченої стайні, з двома малесенькими віконечками, я не могла додуматися, перед якою, ще гіршою небезпекою, треба було нам страхатися.

Вибігши зі стайні, я чимдуш пробігла попри Влодка, та до табору.

Довго потім, я ще обережно обминала його, щоб бува не прийшлося давати згоди на ”комірне”, у стайні баронеси.

І от, як не дивно, хоч стільки літ проминуло було ще за його життя, ніколи не прийшло на думку запитати його — для чого мала бути ця історія зі стайнею.

Із закінчення війни почали заходити до нас американські вояки, та ласо споглядати на дівчат і молодих жінок.

Якось зазріли нас з Ніною два чорні, як смола і страшенно губаті негри і не було нам від них рятунку. Наносили шоколядок і всяких солодоців і всім було солодко, а нас бабуся строго заганяла під ліжка, засувала мішками, та всім, що мала під рукою і там нам терпли бочки, доки не знудилося жовнірам чекати на нас.

Проходили дні за днями в безділі. Самітняки, що не пхалися до варення, бо звичайно нічого не мали, ”шнурували” гусаком кожного дня до таборової кухні по готову їжу, вимахуючи бляшанками з більших консерв, до яких приробляли дротяні держачки і стоячи в черзі, плянували своє майбутнє, або що робити на випадок нової з комунною війни, ”якої от-от що не видно”.

А замість того совети почали розпановуватися, та дощупуватися по таборах до втікачів, головним чином до українців із східних областей. Спершу сердечно намавляли до повороту на ”родіну”, а як не помагало, силою витягали з кімнат, вкидали до тягарових автомашин і вивозили. Траплялися при цьому трагічні випадки: — люди кидалися з поверхових вікон, підрізували собі жили...

Діялися страшні картини, а американці приглядалися і

не могли надивуватися, як хтось може аж так не хотіти повертатися до дому. Згодом і вони почали застановлятися над цією дивовижною, та вкінці заборонили советам тероризувати втікачів, але заки до того дійшло, багато гарних людей пропало...

А одного дня приїхав до нас голова Капелі Бандуристів ім. Т. Шевченка — Петро Потапенко, за новими кобзарями.

Капеля осіла в місті Інґольштадті і готувалася стати місійною, мистецькою одиницею. Вибравши дир. Плешкевичові кількох співаків, Потапенко прорідив "Сурму". До вибраних попав Ромко Степаняк, мій Любко, та ще декілька інших.

Знову пращаємося, знову поплакуємо, залишаючи в Ноймаркті частину свого серця і решту товаришів воєнних лихоліть

Переїжджаємо до Інґольштадту, а там нові люди, нові приятелі, нове життя, друження з родинами капелян...

А там знов нові працання, розїзд по широкому світі, на остаточні нові поселення... та все дальше і дальше від рідного краю... від Тебе дорога, моя Україно...

Гантер, 1986.

ОСТАННЯ ГРАНАТА...

Правдива подія

Пливе тихо верхами розцвілих лісів падолист. Тихо розсипує сумну красу. Жовто-червоні листки багряним килимом покривають землю. Покривають тисячі старих, похилених хрестів, тисячі щораз нових могил з хрестами і без хрестів. Відомих і невідомих і... забутих героїв українського народу, в одвічних змаганнях за волю.

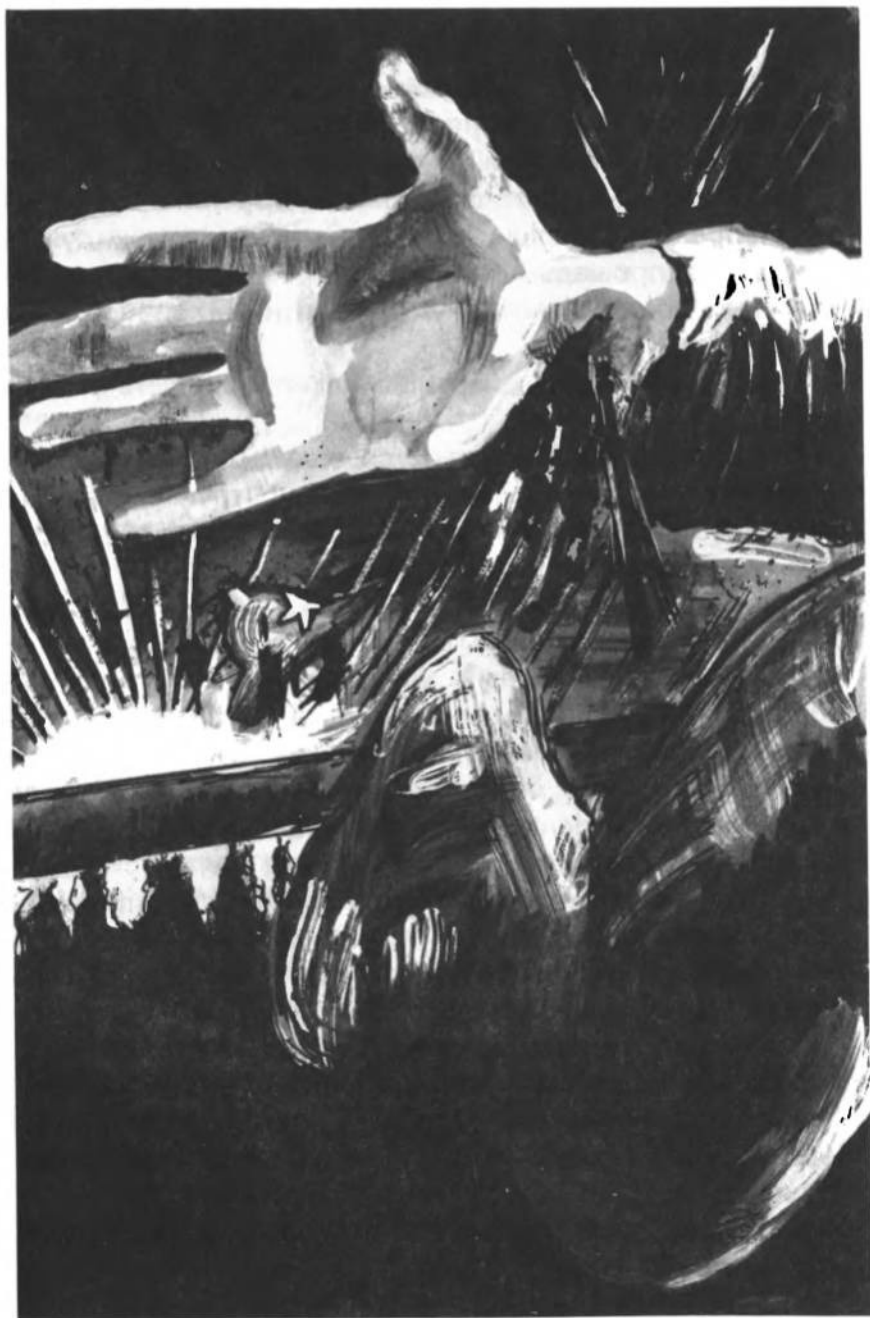
— Сіє квітами падолист. Метеликами кружляють багряні листки і тихенько сідають на поорані, сплундровані могили Личаківського, Янівського кладовищ Львова. Присипають спільні, кількасотні могили по загородах тюрем Києва, Львова, Ужгороду і всіх міст, містечок і сіл України та різних сибірських просторів, в яких лягли вічним сном найкращі сини нашого народу, закатовані найстрашнішим червоним сатрапом, якого не знав світ.

Рік за роком, століттями посипає листям падолист могили наші дорогі. Покриває землю — просяклу кров'ю, перемішану з кістками, що плодами святими годує жорстокого ката України, який захлистується кров'ю синів її...

— "Доколі, Господи Святий"?.. — Як довго і терпеливо глядиш згори на муки і страждання за Твою святу Правду...

Шумить ліс. Дрожать багряні листки. Готовляться присипати молоді тіла нових героїв, що в окруженні танків, гармат і стократ чисельнішого ворога, чекають вирішальної хвили в нерівній боротьбі.

Триста п'ятдесят — може й менше — молодих по-

встанців Української Армії, озброєні в кріси, ручні гранати і декілька скорострілів — готуються дорого віддати своє життя і не дати себе живими в руки ворога.

А ворог поволі затісняє колесо певної смерти лісів Любешки, Серників, Ланів — в околиці містечка Бібрки.

Падуть останні притишені накази старшин і хлопці готові. Поправляють кріси, перевіряють гранати, обкидують один одного прощальним поглядом. — Не дамося живими в руки! — Хлопці, шануйте кулі і гранати! — Хай ніодна не змарнується!

І задрожав в передсмертній тиші новий падолист 1944 року...

Влодьо поправляє кріса. Русяве волосся липне до чола, налазить на очі. Струснув головою. Струнке, м'язисте тіло пружиться. Йому тільки 21 років. Розбурхана кров бурлить у молодих, широких грудях. Йому тісно і гаряче. Скидає піджак — і він готовий.

А ворог щораз ближче. Вітер доносить вже хрипкі вигуки московських наказів. Заторохкотіли скоростріли. Хлопці ціляють добре. Їм видно ворога, що шукає їх, вкритих поза дерев'ям. Дикі верески мішаються зі стогонами ранених і брудною московською лайкою. Та їх щораз більше і колесо затісняється. Повстанці з рештками куль і гранат готуються дорого продати своє життя.

— "Кожний берегти одну кулю для себе!" — паде останній наказ.

Багряниться ліс закровавленими тілами ворога і повстанців.

Влодьо спостерігає, що вистріляв всі набой свого кріса. Не змарнував ні одного. Він дуже того певний і радий, — та... забув про себе. За поясом остання граната. — "Шкода, була б для кількох, там — тих косооких, а так лишається тільки для нього самого..." — шкодує Влодьо. — Решта друзів — всі полягли... Та ні, не всі! Двох бракує. Були недалеко нього.

— "Господи, поможи їм вийти живими!.. Це ж єдині свідки..."

Влодьо готується виконати останнє завдання. Останній наказ — не дати себе живим в руки ворога.

В голові зароїлися в хаосі думок різні спомини: "там у дома мама — може сама... Батька недавно забрали і повезли кудись. Може в тюрму, а може замордували подорозі... Найстарший брат Михайло теж, певно, в лісі, (не пішов був до війська). Другий Іван десь у Львові. Там-же і Ліна — старша сестра. А Маруся... Пішла в світ... Така маленька, худенька... Буде десь пропадати та поневірятися на чужині..."

І забігали дорогі картини недавноминулого дитинства.

"Бавилися обоє і зростали все вкупці... Не було близьких інших дітей-ровесників. — Марусі хотілося було деколи постаршувати над ним (була на два роки старша), та була меншою від нього і він все міг трошки її набити". — Але він так безмежно любив її... А вона покинула нас всіх і пішла... Ну, але як і добре, що пішла. Може вже тут біля нього лежав би її тендітний трупок під котримсь деревом"...

— "Найкраще бабусі. Вона вже в небі, щаслива і про ніщо не журиться... Так собі заснула недавно звечора і не пробудилася більше..."

Сумні, дорогі спомини прорізав раптом хрипливий, дикий вереск.

— "Он там, за етим дубом, що-то ворушиться! — Наверно еще один бандит остался живой. Надо поймать его живым!"

Влодя пробуджує дійсність. Останнім швидким поглядом обкидає побоєвище і тіла поляглих друзів. До вух долітає слабо ще стогін когось і завмирає.

— "Все... Вже тільки він один... Щоб тільки певно і безболісно перейти у другий, кращий світ. Догнати товаришів... А там вже комуни напевно не буде..."

А ворог вже зовсім близько. Лавою обережно підходять. Вже видніють віспуваті жовті пики.

Влодьо відбезпечує останню гранату. Свою вірну по-

другу.

— "Не заведи мене, не зрадь!.." Ніжно погладивши, обережно кладе на землю і прикриває піджаком. Обсмажена сонцем і вітром мускулярна рука робить хрест на грудях. — "Отче наш, Ти, що на небесах! Нехай святиться ім'я Твоє. Нехай буде воля Твоя... — І прости мою провину, що самовільно віддаю Тобі моє життя. Прийми мене у Твоє царство! Ти ж сказав:

— "Щасливі ті, що віддають життя за друзів і нарід свій!"..

Під дикий вереск наступаючої орди закінчує Влодьо хрестом останні слова молитви, а права нога із усієї сили наступає на маленький горбик, покритий піджаком...

Блиск і гук сколихнув повітрям, мішаючись із зойком ранених енкаведистів, що були вже дуже близько Влодя, щоб зловити його живим.

Тріюмфально відступав ворог, підбираючи свої трупи і ранених.

Ліс завмер. Сонце ховало свої проміння, щоб не бачити страшної картини. Лиш вітер сумно виспівував "вічну пам'ять" і розносив верхами дубів преболючу вістку людям, що їхні оборонці погибли всі, як колись ті 300, під Крутами... Серницький ліс присипав жовто-червоним листям своїх хлопців і розкидані червоні шматки тіла Влодя... Мого найменшого і найбільш любленого брата... Остання граната не завела...

А два повстанці таки прорвалися з облави. Одного з них запровадила доля аж у невеликий переходовий табір у Ноймаркті, під лісом, недалеко Нюрнбергу.

Влодьо передав болючий привіт своїй маленькій сестрі...

Гантер, листопад 1984.

ПАВЛО...

Нарис правдивої події

Прогреміли гармати, затихли скоростріли, притихали побідні, пекольні верески червоної орди. На стоптаному лані, розкиданими снопами лежали трупи...трупи...

Ворог упивався кров'ю, а над довколишніми селами Бродів і над містом царив жах. Жах, змішаний з розпаччю і безнадією.

Погасли світла по хатах і хто жив, шукав хоч би й мишачої нори, щоб заховати душу.

Невідоме скалило зуби, а ворог наситившись горами трупів — шукав ще живих.

Над побоєвищами нерівного змагу повисла смертельна тиша. Інколи, то тут, то там тихо завірали останні стогони. А понад верхів'ям дерев, у білих хмаринках йшли кольони молодих героїв Першої Української Дивізії...

Ішли щораз вижче і вижче... минали хмари і маршували у синю даль.

Павло відставав. Пробував, як міг дорівнювати крокам товаришів, які щораз даліше віддалялися від нього і зникали...

Павло залишився сам. Сумно вертався на землю, на страшне пожнив'я ворога...

Останнім зусиллям видобувався з-під ще теплого тіла товариша, що лежав поверх нього, придавляючи груди.

З рани над вухом текла і застигала темними смугами кров. В голові шуміло і прояснювалася свідомість. Лежав і наслукував. — "Невже він один залишився в живих"?... —

Знечевя пронісся ще десь легкий стогін вмираючого і знову залягла гробова тиша кругом.

Поволі підносився і почав йти перед себе, обминаючи тіла товаришів. Куди йти — не знав. Не було ще ясної думки. Ішов навмання в темінь, подальше від світел села Підгірців і околиць Бродів, обсіяних трупами в синявих одностроях.

Під ліском заблимаło світельце у невеличкій хатині. Постукав обережно. Старий дідусь відкрив крихітні двері і здивовано оглядав Павла і його військовий, окржавлений мундір, з леви́ком на ковнірі.

Гляділи на себе хвилю, без страху і обави. Обом їм стояла десь, може недалеко за плечима смерть. Що гіршого могло статися ще, після сьогоднішого?

— "Один живий ще"... — мов про себе, сказав дід.

— "Іди в хату! Скинь мундір і візьми ось це!" — сказав старик, витягаючи з якогось кутка стару одержу, та свою сорочку. — "Зараз приготую дещо перекусити!"

Павло, перебраний у трохи затісну одіж, сидів і сьорбав якусь юшку, закусуючи черствим, житнім хлібом. Не смакувало, але їв, бо старик стояв над ним і принукував їсти, "та набирати сил". Рана над вухом перестала кровавити.

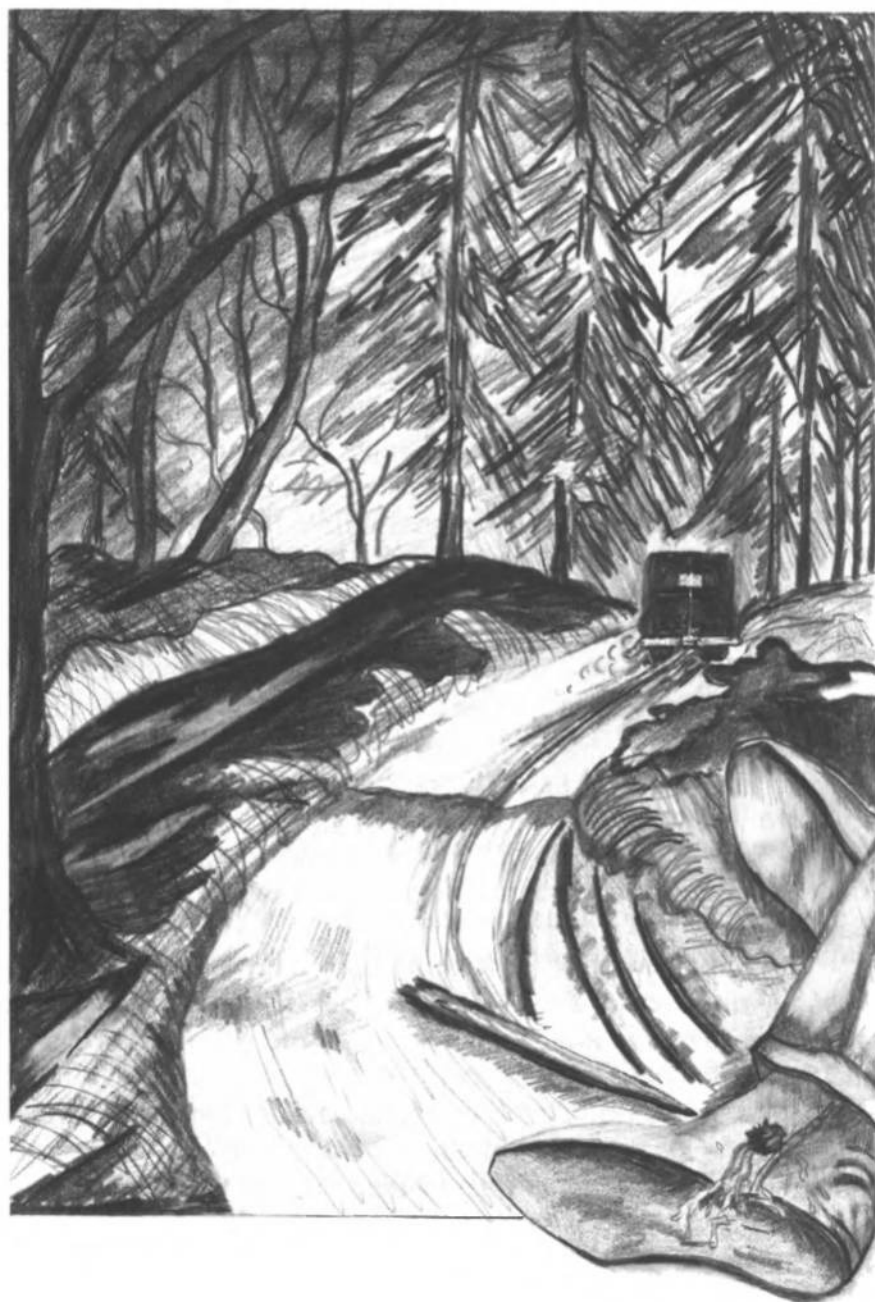
— "Не треба зав'язувати, скоріше заживе, та й незамітно буде! — наказував спокійно дід. — завтра підем косити отаву, або що. Хоть чию, аби ніхто не питає, та не займає! — А там підемо так, подальше від Бродів, та від цих пекольників! — Я проведу, доки зможу йти"... — говорив зпровола дідусь, збагнувши всю ситуацію Павла.

Павло слухав без слова і байдуже. В нього немає ще своєї думки. Він бачить ще відходячі кольони друзів у хмарах і йому боляче, що його залишили. — Так, він все зробить, що каже дідусь, тільки б... хоч трошки заснути...

— "Вставай хлопче! — Нам час в дорогу!"

Павлові годі прочунятися і відгадати — де він і хто цей дідусь над ним.

Їв хліб, попивав теплим молоком і думки ясніли. "Зна-

чить, він повинен залишитися ще жити”. — І пригадалася рідна хата, батько, мати, сестри... І туга скріпила його сили і охоту до життя. В уяві малювалася щаслива зустріч. Похапцем доїдав хліб і підвівся з лави.

— ”Ходім!”

Ледве сірів світанок. Ранній, холодний вітерець скріпляв сили мандрівників. Ішли поспішно, мовчки, не тративши сил на зайву розмову. Обидва знали, чого і куди їм йти і що треба їм якнайшвидше і якнайдалше віддалитися звідсіля, поки світ ще не проснувся. Павло з косою на плечах ніс зав'язаний хусткою збанок квасного молока, а за ним тупцював дідусь, з граблями і прив'язаним в платку бохонцем хліба. Коли показувалися на шосі військові машини, або стежі, звільняли ходу, переходили донебудь в поле, чи сіножать, Павло ставав підкошувати, а дід розкладав лантух з їжою, поки не пройшла небезпека, а там йшли далі і далі.

Павло почував себе добре. Сили поверталися. Він приглядався з вдячністю дідусеві. — ”Напевно вісімдесятка стукнула давно, а як ще здорово йде за мною” — думав.

— ”Чи не пора вам, дідусю, вертатися! — Ледво, чи дійдете до дому на ніч!”

— ”Не журися мною! Я своє вже віджив, а тобі треба берегтися ще для чогось... та зі мною тобі безпечніше, як самому!”

Ішли битими дорогами, полями, пляями, підкошували, гребли, де і як попало. Понад головами їм пролітали советські літаки так низько, що можна було бачити п'ятикутні, червоні зірки і ненависний серп і молот.

Дід видимо попадав у втому. Павло запримітив це вже раніше, але зачасто появлялися літаки та проїздили автомашини і у двох було безпечніше оминати лиха.

Розглядаючи знайомі вже околиці — Павло міг підрахувати віддаль до його дому.

Доїдали під дубом роздобутий дідом гречаний пиріг і Павло надумав відправити діда.

— "Вертайтеся дідуню вже до дому! — Прийдеться вам десь подорозі підночувати. До мого дому буде несповна сорок кілометрів. Дасть Бог, якимсь сам добюся!"

Дід не перечив. Він знав, що скоро мусить покинути Павла. Полюбив його. Полюбив його красиву і сильно збудовану постать, його чорні, буйні кучері, які Павло раз-у-раз відгортав з чола. По ньому не слідно було втоми, навіть темні рум'янці появлялися на гарному обличчі. Павло нагадував дідові і його буйну молодість, що давно покинула його.

— "Бувай здоров хлопче! — Йди в ліси, туди тобі єдина тепер дорога!... Борони Україну! Борони нашу рідну землю від зайдів! Добирайся щасливо до свого дому, а там тобі видно буде, що робити!..."

Обняв Павла і міцно поцілував молоде, високе чоло. Дві грубі сльози котилися по морщеним лиці, які дід обтирав рукавом.

Павлові защеміло в грудях. Він теж звик до дідуся, як до рідного. Ненадійна розлука пригадала йому, що відтепер він буде йти вже сам і що може ніколи вже не побачить цього добрячого старця. Пригорнувши діда до грудей, схилився і цілував стареньку поморщену руку.

"Пращайте дідусю! — Нехай господь заплатить вам за ваше добре серце! — Я не забуду вас ніколи! Як не зустрінемося колись, ще тут, тоді там, куди пішли мої товариші..." — і вказав рукою у сине небо.

Віддав граблі дідові.

— "Косу бери зі собою! Може пригодиться в якійсь негоді, хто його знає"... — казав спровола дід. — "Хто його знає"... — повторив сумно, важко зідхнувши.

Павло пішов, а дід стояв і голосно вимолював Павлові щасливу путь...

Доходив до своїх, знайомих гаїв. Завидніла вже рідна хата і серце затріпотіло радістю і непевністю. — Чи застане ще всіх?!...

Стара Софія сиділа на прилавку під печею і вигривала спину, що боліла зночі.

— "Марино, чогось сорока дуже скрегоче. Хтось приїде. Мені гуси снилися цієї ночі. Щось буде. Коби не нове лихо!"

Марина виглянула у вікно. — "Мамо, якийсь косар йде з косою, та такий як.. наче... О Господи!" — Стрілою кинулася до дверей, а на порозі стояв вже Павло... як сон, як привид.

Софія знерухоміла. Могутня радість відобрала мову і силу підвестися з лави.

— "Мамо, це я, Павло, не пізнаєте мене?!"

Обнімав і цілував всіх по черзі. Старий Іван-батько поспішно задував щойно засвічену нафтому лямпу і заслоняв хустиною вікно, щоб хто не підгледів.

Павлові простелено в столі. Вже сіріло на дворі, а він лежав і сон не брався. Лежав і передумував свою ситуацію. Надіявся на Влодя — найкращого свого друга. Його нема вже... — Славко К. обіцяв, що зв'яже його з повстанцями. Пригадав діда: — "Туди тобі тепер єдина дорога"!

Павло вже повстанець. Вже другий місяць проходить, як він з ними. Ділиться з новими друзями своїм набутим досвідом при війську. Люблять його всі і поважають.

Кінчався жовтень. Надходили зимні, сльотливі дні. Софія тужила за Павлом і він часто навідувався вечорами до дому.

Та ворог не спав. Одного разу заспав Павло до білого дня. Не було вже як виходити з його скритки. А хтось підгледів і доніс владі.

Ранком забрехав тривожно пес і конвой озброєних енкаведистів оточив садибу Івана Гудими.

Павло не вспів втекти...

— "Павлику мій!" — скрикнула стара Софія... і доньки несли її вже непритомну до хати.

У відкритій, великій автомашині везли Павла. Сходило сонце, а діброви заніміли, завмерли...

Тісно оточений енкаведистами, з наїженими багнетами на крісах — останнім поглядом пращав Павло рідну хату і стежки свого щасливого дитинства. Думав про зомлілу матір і ще раз бачив у хмарах кольони маршуючих друзів, ген там... понад Бродами...

В надмірнім, душевнім болі скривилися вуста і тихо прошептали:

— "Господи, чому ж аж так?... і за що?"...

Обводив очима тупі, бездушні лиця енкаведистів і почуття відваги воїна та відраза до ворога перемогли хвилину слабкість. Горячково затовклися думки: "Тікати, хай застрілять ще тут! — Там ждуть тортури!..."

Проїздили сосновий лісок. Павло рішився. Блискавкою проскочив з поміж конвоїрів, звинно зіскочивши з машини, почав тікати поміж соснами. За ним вже бігли і лунав хрипкий голос старшини конвою.

— "Не стрілять! — Зловить живого!"

Не довго тікав. Зачепивши ногою об корінь сосни — упав і вже кілька енкаведистів придушували його.

— "Сукин син, бандит! — Надумав удрать?! — Тебе надо ещо покушать не что то!..."

Образа честі вояка збурила Павлові кров.

— "Я не бандит, я жовнір! — Ти свине! Московська наволоч!" Скрикнув, плюнувши енкаведистові просто в лице.

Енкаведист скипів, в одну мить його багнет втопився по рукоять в Павлових грудях.

Як підрізаний дуб захитався і поволі валився на землю.

Москаль шалів. Вихопивши у найближчого кріса з багнетом, проколював Павла раз-у-раз, куди попало. Топтав чоботами аж до втоми, поки тіло Павла стало одною, кровавою масою.

Конвой енкаведистів від'їхав, виконавши ще один жакливий наказ і на ганьбу советської влади...

Сумно шуміла стара, велика сосна — свідок страшного злочину.

Листопад 1944 року зрошував дрібним дощем самітне тіло під сосною... А Україна записувала у свій реєстр ще одного оборонця-героя Першої Української Дивізії і вояка Української Дивізії і вояка Української Повстанської Армії — Павла Гудиму...

Гантер, 1985.

ПОТОПЕЛЬНИЦЯ...

Ще був сірий ранок. Понад Мокротинськими лісами круглою, огнистою кулею підносилося сонце. Велике, довге село лиш де-не-де просиплялося. Ричала худоба десь у другому кінці села, готова виходити на пашу. Геґали гуси, та лебеді повагом кибаячись простували до річки, а за ними поквакували качки. Річка була всім, для домашньої птиці, та всякої худібки. Вона була загальним скарбом кожного господарства — села Зашкова. В ріці прали жінки білля, мочилися коноплі, де переводилися довгі смуги простеленого льону на все зеленій травичці, понад річкою.

У глибших місцях хлюпалися літом весела дівчора, молодь, а то й старші купалися у горяч в здоровій, чистій, як сльоза воді.

Річка мала свою назву — Недільщина, якою навіть ніхто не пробував ломити собі язика. Всі звали її просто — рікою та кожний мав до неї рівне право і доступ.

І ось, серед раннього, річного туману замайоріла понад рікою темна постать. Поволі снувалася, пристаючи то тут, то там.

Висока, худа, з похиленою спиною старенька жінка ходила понад берегом, гейби чогось шукала і довгим ко-стуром прощупувала глибіню води.

— "Колись вона добре знала кожнісеньке місце — де і як глибоко... тепер забула все... а може дно ріки літа по-змінювали?..."

І не так то вже давно було. Несповна п'ять років, як востаннє пращала цю річку, село, свою хату, он там, неда-

леко, по правому боці дороги — трошки за оболонням. Знала кожнісеньку закутину...

— "Ось тут мочила коноплі, а там трошки дальше, на леваді розтеляла льон, з якого стільки гарного прядева було і сорочок для дітей... Пряла, білила, шила сорочки своїм дівчатам... таке тонюсеньке полотно виходило, що й не рівня фабричним тряпкам." — Продумувала Марія щасливе минуле, наче завмерла на хвилю, непорушно вдивлена в якусь далеку точку ріки.

— "Там і моїм двом хлопцям сорочки вишивані мусіли бути на Великдень... а як же!.. Дівчат вже змалку приучувала вишивати та мережити."

— "А на Великдень... чи мав хто стільки гарно прибраних дітей, як вона — Марія?... — Стефка, Зося, Ксенька, Любко, Івась... Було ще двоє, та Господь забрав, ще маленькими. Всі було топчуться біля крилоса, коло батька і кожне пнеться співати, та тягнути за Федором... а Любко, то на всю церкву, як дівчина витягав дзвінким сопраном — апостола..."

Марія застигла непорушно в чудових картинах минулого й усміхалася щасливо.

Злопотіла крильцями рябка і розбудила Маріїну соłodку задуму.

— "Де я?, — Що я тут роблю, чого шукаю над рікою?" — Пригадала. І пропали чудові візії, пропало минуле... — Перед Марією прояснився туман і шепотіла то тихше, то голосніше річка-Недільщина...

Марія пригадала де вона і чого шукала. — "Це мабуть тут..." — і запустила у воду костур, який ледво досягнув дна.

— "Ось тут, Господи приймеш мене... і не карай хоч на тому світі... Сам бачиш... ніде голови приклонити..."

— А там десь, у Твоїх оселях чекають мене — мій Федор, Івась, Мирося... та й ці, що Ти забрав раніше до Себе. — Прийми ж і мене Господи, не суди строго, що сама собі життя вкорочую..."

Приклякла, перехрестилася, поцілувала землю — таку

дорогу, рідну землю, з якої було вирвано її... і не збагнула навіть — за яку провину.

Піднеслася, станула над самим краєчком найглибшого місця, ще раз повернулася в сторону своєї хати. — "Там виростила п'ятеро діток... там почала тішитися своїми внуками... і от, все зникло, як сон, з якого щойно прокинулася."

Відкинула костур і платвиною кинулася у те найглибше місце.

На одну мить, ледяний холод спаралізував німічне тіло — а там темінь і все...

* * *

Марія відкрила важкі повіки очей. Над нею висіла біла стеля. Непорушно лежачи, пробувала відгадати де вона. Притишені голоси і постать у білому нахилилася над Марією. — "Буде жити. Слава Богу!"

Постать у білому піднесла голову Марії, вливаючи у рот трошки теплої рідини.

Марії не було ясно, що з нею. І раптом пригадала. — "Вона вернулася до свого села... потім... не знайшла нікого... не було місця для неї у її хаті... потім пращання зі світом..." — Примкнула очі, чекала Федора і всіх дорогих, що зараз прийдуть до неї"... — Відкрила знов очі — "ця сама біла постать біля неї...?"

— "Де я, хто ти?"

— "Ви у нашому мед-пункті. Вас витягнули з води в самий час, а то ще трохи і було б запізно! — Будете жити. По вас приїдуть, щоб забрати вас до дому!"

Марія зжахнулася: — "До дому? — мене відрятували — кажеш доню? Пощо? Хто просив їх? — До дому... нема в мене дома!... я спала під клунюю, щоб хто не прогнав. — Чуєш дитинко? Щоб не прогнав з-під клуні, яку своїми руками будував мій Федор!.. Я не маю вже дома на цьому світі. Моя оселя — там, біля Федора і всіх моїх, яких Бог забрав!"

Дівчина не розуміла. Слухала і жаль було старенької,

"що мабуть згубила розум". — Мовчала і підносила до уст потопельниці ложку за ложкою теплого молока.

Прийшли люди. Голова сільради і ще двоє. Голова вдивлявся в лице старенької і нараз зжахнувся: — "Та це ж... чи не Марія — дячиха із села Зашкова! — Звідкіля ж ви тут взялися Ма-ріє! — Адже ж ви були..."

— "Була далеко, дуже далеко... Бодай була там десь остала. Може було б вже по всьому, та була б вже з Федором..."

— "Федор?" — а де ж він?

— "Він там!".. — і вказала пальцем у білу стелю.

— "А я довгу дорогу пройшла, щоб побачити свою порожню хату, своє село, моїх... і всіх вас... — Хата не порожна, та вже не моя... хтось інший господарює."

І Марія до решти опритомніла: — "Значить вона таки ще тут! — Яке ж розчарування!... А вона гадала, що вона вже у цьому небі, куди пішов її Федор і яке він так оспівував колись в крилосі!..."

Закрила очі і читала страшні картини, що пересувалися жахливими примарами одна, за одною... — "Їх вивозять. Кидають у вантажну машину, як який скот, не давши навіть хлєпнути чого теплого зранку. Не давши взяти зі собою хоч куска свого хліба на дорогу. Вивозять їх насильно і нізащо із рідної землі, на яку страшною сараною налетіла комуна. Вижирала цілі села, міста і містечка. Вибирала найкращих молодих людей. Одними напихали тюрми і вимордувавши всіх доценту, закопувала у підвалах, у в'язничних подвір'ях, у спільних могилах — сотнями, тисячами..."

А інших, як їх, з Федором вивезено у далекі, чужі ліси-пустарі — "рубайте" — кажуть — "будуйте тут свою буржуазну Україну!"

— "Було їм обоїм вже по сімдесятці. Федорові під вісімдесят... Він знеміг, та й помер на третьому році і хати не збудував..."

Куточком примістили добрі люди, щоб не замерзла. Вона ще тоді благала в Господа смерти, як Федора запор-

пували у тверду, замерзлу землю. Як вона не знала, чому їй оставатися одній, заважати чужим людям і не вмерши їсти — то тут, то там людські рештки вбогої страви...

І ніхто нею не займався. Не гонили на роботу, не мусіла їсти, не мусіла мати даху над головою... Була покинута цілим світом і навіть тими, що привезли їх сюди. Була покинута й самим Богом..."

Марія здеревіла була і тілом і душею. Не було думок, не було ніяких вже бажань. Не відчувала голоду, ані холоду теж. Була куском дерева оббитого крутістю по каменях, нікому на ніщо не придатного.

І хтось раз запитав: "Маріє, не залишився там у вас, на Україні хто-ще з вашої рідні? Може й дехто залишився ще... Була в мене немала родина... Може ще десь найстарша Стефа виховалася, або її діти. Ксеня теж була втекла кудись, як нас вивозили... Михайла-зятя розстріляли на очах Зосі-жінки і їхньої єдиної донечки-Миросі. Івась пішов в ліси... Ще Любко був в Львові... Львів великий, може не знайшли... Мирося вибігла непомітно в город і певно захова-лась десь, у бараболинню, а Зосю схопили, та вкинули так як і стояла в автомашину, та й повезли... Де вона, один Господь знає..."

Розкривала Марія свою зболілу душу, наче нанизувала намисто гіркими споминами-картинами що так далеко-далеко віддалялися від неї і летіли у безвість...

І дійшов написаний кимсь лист на Україну, до Зашкова, а молоденька Мирося, 17-літня внучка і любимка Марії продумала сміливий плян — привезти свою бабуню до дому. Плян був відважний, та не дуже мудрий...

А потім прийшов чоловік і заговорив "владно і певно":
— "Гражданка Марія Л.! — Ви должны собрать немало своих вещей и йты за мной! — А тихенько додав: — ходіть Маріє!"

І пішла за ним бездушно, без слова, як віднайдена вівця за пастирем.

І ніхто й не звертав уваги — куди і з ким вона пішла.

Ішли довго пішки, потім підбрала їх тягарова автомашина і так добилися до поїзду.

Чоловік всім клопотався. Нічого більше не питав, мовчали. Їхали довго від міста до міста. Пересідали в інші поїзди. В Марії мінялися її провожателі-опікуни. Була раз молода жінка, була ще молодша дівчина, а вже до Львова привіз її знов старший чоловік. У Львові спитав її, чи має когось знайомого, де могла б перебувати якийсь час.

— "Був Любко, мій старший син, але де він тепер?"...

"Його нема, він виїхав. Хтось може зі знайомих ваших дітей, або кривні перетримав би вас, хоч на короткий час, поки до чогось додумаємося, що зробити з вами."

— "Живе тут сестра моєї невістки, я могла б перебути в неї, але чому? — Ви ж привезли мене до Зашкова, там ще залишилася моя Мирося, Івась, ще Стефка живе напевно, та й Ксеню віднайду, може на моїй хаті живуть."

Чоловік похнюпився.

— "Все змінилося Маріє. Бачите, вас перевезено естафетою, за клопотанням Миросі. А за цей час багато змін зайшло..."

— Комуна не розпалася, як ми сподівалися, а ще більше угніздилася. Миросі нема, Івась ваш теж пропав. Стефку арештували, як вас вивозили, хоч і згодом випустили, але вона боїться власної тіні, мов божевільна. У вашій хаті хтось інший живе і ви вже не належите до Зашкова..." — сказав сумно чоловік.

В голові Марії відживав новий хаос. — "Мирося, її маленька внучечка, її колишне мале ластів'яточко... виклопотала її... — перевезено її — Марію сюди, якоюсь штафетою?... — "що це таке — штафета?" — спитала в чоловіка.

— "Це так, передавали вас, Маріє, з рук, до рук, всею дорогою, без відома влади. Думали — комуна пропаде, розлетиться за той час... Тепер не знаємо, що зробити з вами... — Ходім, відшукаємо сестру вашої невістки, а там побачимо, що даліше робити."

Підходили до вулиці, на якій Марія мала знайти свою, тимчасову пристань. Чоловік залишився ждати на вузлі.

— "Як на квартирі не ці вже люди, прийдіть сюди! — я почекаю тут на вас пів години".

Поскрипували старі сходи під втомленими до краю ногами Марії. У темній тиші старої кам'яниці пахло десятиками років оливоливених ступенів, пахло старістю, пахло століттями і тисячами різних, старих слідів. Нога, за ногою, поволі клала Марія на старезні ступені і свої сліди...

На верху другого поверху завидніла знайома, металева вивіска: — Богдан А. — Опершись об стіну, перехоплювала віддих. У грудях працювало прискорено і ледве чутно Маріїне серце. Боролось завзято, не здавалося. Відбивало настирливі думки, що пхалися раз-по-раз у сиву голову.

— "Покінчити якимось, покінчити... — але як?... хіба не тут..."

Рука натиснула вистаючу кнопку і задирчав хрипло старий дзвінок. За дверима зашаруділо насторожено і через хвилину непевної тиші хтось обережно відкривав двері.

Середнього віку жінка стояла в дверях і здивовано приглядалася старенькій гості.

— "Та невже привид?! — Маріє, це ви?!... чи привид?! — Звідкіля?, коли?!" Простягнула руку і втягнула Марію швидко і з острахом в кімнату.

Павлина Абрагамовська забігала по хаті та біля Марії. Здивування, жаль, сотні питань перебивали здоровим думкам, у цій незвичній ситуації. Втішилася Марією, як рідною. Поховала недавно свою маму, що померла з туги і жалю за двома найменшими, та за батьком, що вже п'ятий рік відсиджував у Рівному "свою провину".

Марія сиділа непорушно у старому фотелі і пробувала думати. В голові дзвонило, клекотіло... Думки збивалися в кучу, то розстрибувались пропадали і вона не всилі була в'язати їх докупи.

Вона вже знала багато дечого з подій, що ставалися після їхнього вивозу.

"Її маленька Мирося, що метеликом прибігала що ранку до бабуні, не живе вже..."

Марія силувалася викресати в уяві свою молоденьку

Миросою — як розвідчицю Української Повстанської Армії.

— "На їхню криївку-бункер навів ворога зрадник-повстанець, хлопець, наречений Миросі — Сень Дж. Мирося не вийшла з бункера і не дала себе взяти живою в руки. Розірваний бункер, з нагромадженими гранатами похоронив на віки Миросине прекрасне, молоденьке тіло..."

Івась — син впав недалеко... Любко, десь може живе ще в чужому світі, може хоч його Бог зберіг. Зося — мама Миросі засуджена на 10 років заслання, Ксеня правдоподібно переховується десь тут, у Львові. Її чоловіка теж забрали до війська і пропав, хто зна де"...

"Їжте Маріє, набирайте сил!" — припрошувала Павлина. — "Не журіться і не бійтеся! — Ніхто не буде вас тут шукати. — Кому ви вже потрібні?... — Ось ця бічна, маленька кімнаточка буде вашою та й будемо жити разом, доки Бог дозволить!"..

Марія не журилася. Вона знала, що вона вже нікому на ніщо не потрібна. Вона тільки боялася, що не дадуть їй умерти тут, на цій землі, за яку потратили життя стільки дорогих їй осіб.

Боялася, страшенно боялася, що заберуть її і повезуть знов у ці чужі пустарі. "Хочби відвезли там, де закопали Федора"... — А як не там?... що тоді? — Ні, ні! — Вона не дасться! — Вона щось мусить скоріше придумати!"

А через декілька днів Марія пращала Павлину.

— "Піду, та хоч подивлюся на Зашків!.." — сказала спокійно, навіть якесь ніби вдоволення заяснило на вихудлому обличчі.

— "Може поїхати з вами, Маріє? — або може хоч відпроваджу вас до поїзду?!"

— "Ні, ні! — Не треба, я сама піду — не поїду поїздом! — Вже досить наїхалася поїздами. — Піду на Жовківську дорогу, а там хтось підбере на воза! — Не журіться Павлинко!"

— "Візьміть отце, дещо перекусити на дорогу!" — Впихала Павлина Марії в руку завинений в платок клуночок.

Павлина проводила Марію до Жовківської Рогачки.

— "А Повертайтеся скоріш! — Будемо вижидати вас!
— Хай Бог провадить щасливо!"

Пішла, знайомим, битим, білим "гостинцем". — Минали її пішоходи, минали підводи-вози. Дехто хотів підобрати на воза. Не хотіла, дякувала, боялася, що хтось може впізнати.

Не спішила. Присідала, відпочивала, насуваючи тугу хустку на обличчя. Розраховувала прийти під вечір.

— "Вечером відшукає Стефку і ніхто не запримітить.
— Розшукає, привітає, пригорне до серця... розпитає, чи Зося не дала вістки про себе... Розкаже про своє і... попрацає. — Скаже, що мусить вертатися до Львова сама і поїздом, щоб не настоювали залишитися навіть на один день, або не хотіли провозати. — Вона вже знає, що зробить... — Присяде денебудь, поблизу ріки або десь біля своєї хати... — як все село засне... ніхто не буде турбувати її..."

Мед-сестра торкнула Марію: — Спить, чи може...

Марія лежала непорушно. Кінчала передумувати всі події свого довгого життя. Пройшла все — не було перед нею вже нічого... порожнеча, прірва...

— "Господи! — І Ти мене відкинув?... — Куди ж мене тепер направиш?.."

Остання, болюча скарга витискала з-під закритих повік Марії грубі сльози, що спливали по змарнілому, дрібному обличчі.

Вона давно, давно перестала була плакати. До решти виплакала свої сльози, ще там... і всмоктала їх сибірська тайга...

І вже не плакала більше, не було сліз...

Тепер Марія плакала. Не відкриваючи очей — Плакала, плакала... Подушка по обох боках лиця була мокра, а сльози не переставали плисти...

В кімнаті царила мертва тиша. Люди похилили голови. Посумніли, мов би вислухували Марію довгу — довгу німу казку...

Гантер 1985.

ВІКТОРІЯ

Ішла за широкими возами, повних снопів спілої пшениці. Ішла, схилялася до землі і як біблійна Руть невтомно підносила розгублені колоски та складала в китицю, мов квіти.

Вози в'їжджали у двір крізь широко відкриті, дерев'яні ворота. Назустріч з веселим гамором вибігли двох найменших. Навпередки підпихали свої голівки під мамині руки і навпередки вищебетували про "свої дивні пригоди" за час її відсутності.

Одною рукою гладила їх по черзі і ніжно тулила до себе а другою розкидала колоски поміж курей, що збіглися поспішно з усіх закутків двору.

— Тук-тук-тук! — Запопадливо скликував своїх молодичок великий, червоно-променистий когут, злопавши крилами, голосно, протяжно кукурікнув та гордо закрутив півтанок біля котроїсь, вибраної курочки. Кури пококували весело біля своєї, улюбленої господині, вириваючи наперегін одна одній пшеничні колоски.

Двоє найменших, рівеньких, наче близнята; — одна сонячно біленька, друга чорна, мов вуглик обнімали мамині коліна і радісно щебетали. Вона цілувала їхні замурзані носики, не забуваючи про курей, що бігали роєм за нею, як тільки показалася у дворі.

— "Мамо, тебе заклоє колись когут із заздрості!" — Дразнив було найстарший пустун свою, молоденьку маму, яка здавалося, не виросла ще із дівочої несміливості.

Була на вершку самого щастя. Коли всі ще спали — на

колінах дякувала Богові за свою щасливу долю.

П'ятеро гарних і здорових послав їй Господь. Два старші, як соколи. Як молоді, здорові дуби. Силою і ростом пішли в батька, забравши потрохи її краси та голубих очей — це в сердушого, а найменший сонячноволосий... "мабуть переросте їх" — угадувала. Одна старша, з її голубими очима і друга маленька з чорною голівкою, мов галочка. Чоловік-батько обдаровував її найщирішою в світі любов'ю і ніжністю...

Пропливали роки, росли діти, росла радість і надія. Красувалися хлопці, цвіла старшенька, підросла менша а найменший ясноволосий, — хто б подумав! — Як молодий дуб найкращого чорнозему переріс двох старших, переріс батька, переріс всіх лагідністю та чудовою, жартівливою вдачею. Біля цих двоїх, найменших надіялася притулити колись свою старість...

А життя обдурило... Болючою, важкою скалою звалилося на її невеличку постать, на не дуже вдале серце.

Гроза воєнних подій сколихнула світом. Диміли чорні хмари над Україною. Могутні громи, спалахи вогнів стрясали основами землі. Земля стогнала, дрожала, хиталася...

Розлучалися серця, роздиралися душі, ріками плили материнські сльози і насичували землю...

Чоловіка закували і повезли... старші розбіглися... понесли в світ розбурхані хвилі її маленьку, чорноголову... в обійми взяв старий ліс найменшого, сонячно-волосого її любимця. Молоду його кров всмоктала рідна земля а ліс прикривав своїм листям шматки його тіла... поки прийшли люди поховати...

Сиротою залишилася на світі...

* * *

Лежала в постелі і тупо гляділа на стіну. Читала своє минуле... Передчасно замірало стружене, знемочіле тіло. Замірало серце. Поволі, не квапилося. Не чистило, не годувало вже набряклого тіла кров'ю. Вона вислизала

воднистою, липкою рідиною з боляків по всьому тілі.

Дрожачою рукою витягла з-під подушки маленьку іконку Богоматері. Сірими, примеркними очима, що давно втратили свою голубу синь, вдивлялася в сумне лице Богородиці, поки загублена сльоза прислонила вид.

— "Забери мене до себе Матінко Божа! Не сила вже мені змагатися з життям! — Чи ж не бачиш?... Серце моє здеревіло... немає вже крові... тіло в боляках, нікому не потрібне а вийти з нього годі... — Поможи залишити цей світ!... Поможи Пречиста... Забери мене до мого найменшого!..."

— "Заберу! — Ось я прийшла по тебе Вікторіє!"

Вікторія повела головою у сторону дивно-лагідного голосу. Перед нею, у ясному сяйві стояла постать прекрасної жінки а побіч неї... соняшноволосий — її найменший.

— "Влодю мій! Ти прийшов до мене!"...

— "Я прийшов по тебе мамо! Ходи! Там для тебе приготовано найкраще місце в наших оселях!"

— "Іду, іду мій синочку! Ох, і як же радо іду звідсіля! — Подай мені руку Влодю!" — З найщасливішим усміхом піднесла тремтячі руки. В очах ще вспіла блиснути колишня, голуба синь і згасла а тіло знерухоміло.

Медсестра примикала мертві повіки на погаслі очі Вікторії.

На краю старого кладовища чорнів похилений, дерев'яний хрест. Малий горбик украшували рясно жовті кульбаби.

Дві рожеві хмаринки обнявшись летіли у царство вічних осель.

— "Поглянь мамо! Там мене поховали... без тебе... і без тата..."

— "Так, без мене і без батька... добрі люди поховали і не зрадили, кому належить твоя могила... а я не сміла навіть посадити барвінку..."

Зруби колишніх цвітучих гаїв і пусті поля, що хвилювали колись пшеничним золотом пращали Вікторію. Вона

гляділа востаннє на зарослий травною горбок біля старої, похиленої черешні, де стояла колись хата, в якій погребано її, коротке щастя... Вона летіла у царство найкращих осель, приготованих Ісусом-Господом для всіх матерей-страдальниць.

Гантер, 1987.

ПАРАНЬКА

Ледь-ледь сходило сонце. Велике, вогнисте колесо визирало з-понад обріїв сплячих лісів і заповідало жару. Холодний, ранній легіт очищував землю, роса обмивала квітчасті левади, сади та придорожні садиби з вчорашнього пилу. Шуміли під легеньким повівом вітру пшеничні поля, гнулися під дозрілими колосками, та чекали на завершення свого призначення.

Під голосне кукурікання півнів будився день. Рипнули двері, загомоніли голоси. У дворі хутора появилася господар, а в шопу з пахучим сіном дріботіла жваво старенька бабуся, найважлиша у дворі особа, якій — хай би хто спробував не повинуватися!

— "Михайло, а вставай-но! Та скоро й жінці прийдуть, а ти спиш!"

— "Та вже б і яка голова, хоть і кінська, а виспалабся!" — Приговорювала бабуся до найстаршого внука, що звечора понаскликував жінців. А треба починати раненько, з росою, бо пшениця — "Манатка" висипається. Двадцятилітній Михайло дуже вміло вдавав твердо-сплячого. Ляжав під коцом, як убитий і штудерно похрапував. Він щойно вернувся із села і зі свого "парубоцтва". Ще не вспів роздягнутися, а бабуся вже над головою.

Дивилася на свого найстаршого любимця і думала: "яку то невістку приведе цей вітрогон... — вже би й час, а він, як той вітер ганяє на коні по селах, та все обіцяє, що вже недовго, що вже дошукався, тільки... щоб дали виспатися хоч трохи."

— "Нехай поспить ще годинку — думає бабуся — поки

сніданок зготовиться і жєнці всі посходяться!" — Пішла будити решту чєляді, прикривши Михайла ще й коцом.

Довкола довгого стола тісно засіли жєнці. Під весєлий гамір, та приказки доїдали пшоняну кашу, з маслянкою, заїдали свїжим хлїбом та попивали кавою, або молоком. Кінчали сніданок, набожно звернувшись в сторону святих образів, хрестилися, вставали з-за стола, поспішаючи, бо сонце щораз вижче підходило.

Шелестить зріла пшениця під серпами молодих рук. Кладуться "жмені" за жменями на пшеничні перевєсла і виструнчаються один за другим снопи, з похиленим колоссям, під вагою здорового зерна.

— "Паранько! — А заведи-но якусь гарну, обжинкову!" — гукає Михайло на високу чорнявку — здорової будови дівчину.

Паранька, "воєнний прибуток" своєї, незаміжньої мами, ще з першої світової війни. Гарна, смаглява, з голосом, якого позавидувала б не одна оперова співачка.

Нєсуться полєм обжинкові пісні. Паранька виводить сильним, чудовим сопраном, а ліси і дїброви несуть гомін пісєнь по довколишніх сєлах;

Наш гусак білокрилий,
Наш гусак білокрилий,
Господар чорнобривий.

Став конєм вививати,
Став конєм вививати,
Копоньки рахувати.

Що копа, то й колода,
Що копа, то й колода,
Господар, як ягода.

— "Матвію!" — гукає якась дівчина на грубоватого, нєповоротного хлопця. — "А де ж ти загубився? — Та на твоїм загоні "сиріток повно!" Сирітки — це пропущєні, нєвижаті колоски слїдом за Матвієм. Він сердега обливається потом і намагається сяк-так не відставати, та дарємно.

— "Замало каші дали!" — сміється хтось.

— "А доганяй Матвію, будеш мені дружбою!" — підсміхається Паранька. Вона знає напевно, що буде нести обжинковий вінок. — А як-же б інакше?! Вона метка до всього, до співу, до жартів і до роботи. Вже ось і загону дожинає, а всі ще позаду.

Матвій не пробує вже й здоганяти. Він задалеко лишився позаду. Дівчата піджинають його загін, щоб підсобити.

На стежці, з-поза розлогих дубів забрехав весело безхвостий пес — Шимон. За ним бабуся, з малою Ганькою та Степаном, що вгинався під великими горшками, зав'язаними в біле рядно і міцні хусти. В бабусі руках великий хліб, у білому лантуху, Гануся несе збанок, з медівкою. Це підвечірок для женців.

Бабуся вдоволено обкидає вижате поле і полукипки, прикладає до чола руку і голосно ворожить погоду із червоних по небі сонячних смугів: "Буде на завтра спекота, коби хоч дожати пшеничку, бо геть повисипається!"

Бабусі минуло давно вісімдесят. Вона ніколи не була певна своїх років. Рахувала їх різно, звичайно трохи додавала. Давно повдовіла, вродивши 13-ро дітей, з яких залишилося троє. Один з них — от цей син-господар. Ніколи не могла добре дорахуватися коли, котре, за ким родилося і як називалися. Як хто питав — жартом казала: "Родилися, як горішки — рік-по-рік, а як довший рік, то й двоє на рік!"

В погоді ніколи не помилилася. Глянувши на сонце, чи звечора на небо, вже знає, що буде завтра. Календар не обходив її. Мала свій таємний компютер, що ніколи не помилився. Знала кожного святого в небі і коли, чий день святити. Після цього, угадувала погоду на весь рік.

Женці перестали жати. Поскладали серпи, хто, де — жваво обсідають простелене біле рядно поміж полукипками. Степан обносить всім збанки з медівкою, жартам і приповідкам кінця немає.

— "Матвію, для тебе не буде підвечірку!" — жартує

знов голосно Паранька.

Застромлені в полукіпках, або й так, на землі відпочивали серпи. В Ганусі засвітилися очі: "Як би так спробувати?..." — Тихенько підхопила Паранчин серп і...щась! — Запекло поверх мізинного пальчика лівої руки, випав серп і колоски, з пальця дзюрчала "страшна" кров і руки розмазували нею мокре від сліз личко Ганусі.

— "Ой горенько!" — крикнув хтось з гурту і до Ганусі кинулися женці. Паранька, що все на світі найкраще всіх знала, бігла вже з пучком зеленого деревію та з платком віддертого полотна.

— "Не плач Ганусю, не пасує жницям плакати! — Я, ось зараз перев'яжу і присохне, як на твоєму Шимонові! А як-же!" — І Паранька плюнувши в долоню, на зелені листи деревію, розтирала його хвильку, потім приклала на обрізаний вершок пальчика Ганусі. — Ох і запекло, запекло!... — Глухий, пекучий біль здався Ганусі вічністю, та Паранька затискала вже палець туго полотном і біль потрошки ущував. Гірко схлипувала на руках у Михайла, що як міг заспокоював "ніжно": — "Не реви, ти вже велика дівка, не пасує! — Навчилася жати і напевно будеш колись "Паранькою"! — Як перестанеш плакати, то вже ніколи не дам тебе забрати циганам, а як буду женитися, то будеш мені першою дружкою і сплетуть тобі ще гарніший вінок, як Паранці!"

Михайло виносив на руках свою найменшу сестру і любив її дуже. Її давно вже не брали на руки, бо була вже "великою". Тепер, коли знайшлася знов високо, на руках у Михайла, було так добре, що палець справді перестав боліти. До того, обіцяв ще посадити її на свою, нову "каштанку", до якої ніхто й доступу не мав. Каштанку виторгував Михайло у батька (бабуся помагала!), як його "шпачці" другий кінь вломив ногу і треба було стратити. Заводив, плакав і присягався бабусі, що вжениться, хоть би з якою, аби тільки купили йому цю каштанку. Маючи обіцянку досягнення такої ласки — Ганьку зовсім перестав боліти палець.

Женці доїдали підвечірок. Смакує свіжо спечений, великий, круглий гречаний пиріг, з мачанкою, із сира і сметани. Їдять, хрестяться і знов поспішно встають, дожинати пшеницю. Скоріше дожнуть, скоріше і танці почнуться.

Паранька першою дожала свого загона, а перша — відомо — понесе вінок. Дожала, перехрестила свій, вижатий загін і себе.

Одна по одній дівчата і хлопці кінчають дожинати свої ланки. Хлопці складають полукіпки, а дівчата посідавши під полукіпком, плетуть вінок з пшеничних колосків, перетикаючи червоними маками та синіми блаватками. Завивають колоссям свої серпи і готують в похід.

Мала Гануся, навпередки з Шимоном біжить до дому, сказати, що женці вже йдуть. Куцохвостий Шимон, завжди вірний супутник бабусі і Ганусі не відстає ні на крок.

В хаті поспішно готуються гідно прийняти женців. На столі появляються пляшки питного меду із сливовицею, для хлопців звичайно щось, трохи міцнішого. В бабусі на руках, прикритий вишиваним ручником круглий, свіжо спечений хліб, побіч старша сестра Павлінка, з нарізаним медівником і сирними пиріжками для закусок, а посередині батько-господар, з двома пляшками та двома чарками — одна для дівчат, а друга для хлопців. Стоять, чекають на женців, що співаючи, достойно, парами підходять перед хату і стають перед господарем.

На переді хороводу Паранька, у пшеничному вінку, з двома дружками, найкращими — після неї жницями. За ними інші всі парами, з Матвієм на кінці.

Паранька, з дружками починає пісню господареві, всі співають за нею:

— Вийди господароньку до нас
Вийди господароньку до нас,
Викупи вінок від нас.

Бо як го не викупиш,
Бо як го не викупиш,
На ниву занесемо.

На ниву занесемо,
На ниву занесемо,
По полю розтрясемо!

Паранька здіймає з голови вінок і передає господареві, бажаючи щасливого збору і закінчення жнив. Господар викупляє вінок і передає господині. Найбільша ціна припадає молодій, менші дружкам і дружбам. Ніхто не ремствує, не завидує. У всьому повна гармонія. Під веселі жарти випивають по чарці наливку і медівку, хлопнувши поза себе решту з чарки, для доброго звичаю. Обі чарки переходять з рук, до рук, з веселими приказками, потім сідають знов за довгий стіл до багатой вечери, попиваючи пивом чи медівкою, якої було все подостатком. Була величенька, своя пасіка.

А на позамітанім чистенько, чорному тоці, у стодолі строять вже музиканти свої скрипки, потрублює трубка худенького "Гопуся", гупає невтомно бубон, дрожать, танцюють вправні пальці по струнах скрипок двох, найкращих скрипалів в цілій околиці. Волосяні смички виводять тужливі тони танкових пісень, будять молоді чуття, то знов ... ніби розсипують веселий, безжурний сміх першої молодості... Ніхто не чує втоми після цілоденної праці, на полі. Хлопці виводять коломийку, обнявши цупко дівчат, які плигають їм на руках, землі ногами не досягаючи. Очі маленької Ганнусі жадібно виловлюють звинні рухи босих ніг танцюючих дівчат по гладенькому тоці. Її кличуть спати, а її так хочеться ще трошки побути, так хочеться бути хоч трошки більшою...

Прошли роки, багато їх... Воєнні стихії понесли, вже більшу Ганнусю далеко від рідних піль, стежок, куди бігали її маленькі ноги...

Ганна сиділа непорушно і слухала давніх чарів щасливого дитинства у тужливих звуках челя, що несли її понад океани, в країну її дівочих мрій, які сирітками розгубилися по світу і ні одна не знайшла своєї мети... Під голосні оплески вдячної аудиторії молодому, талановитому че-

лістові, зникали золоті пшеничні поля, втихав веселий спів
женців, із завітчаними колоссям і маками серпами. Від-
далялися дубові гаї, рідна хата і...господар, з хлібом і сіл-
лю, вітаючи і викупляючи колосяний вінок у Параньки...

Гантер, 1986.

РІК 1930

(Слогад)

Була темна ніч. Недалеко 11-тої години. Зимна, дощева шаруга замикала в хаті всіх, хто не мусів бути на дворі, або в дорозі.

Михайло суєтився. Вкуті стояв батіг, а на дворі пофоркували нетерпеливо коні. Михайло приїхав трохи за скоро і тепер раз-по-раз глипав на стінний годинник Івана і Марії Керницьких, в яких була на станції його маленька сестра.

"Поїзд зі Львова до Глібович приїжджає в 11-тій, а заки до Бібрки добються фіякри — буде 12-та. А там, поки доїдемо до дому, може бути вже по 1-ій"... — передумує сумно Михайло. — "Коли ж тоді тата довеземо до Львова?" — Бідний тато... чи врятуємо його, чи видержить вмираючий таку довгу дорогу та в таку ніч... — З Бібрки до Львова буде понад 30 кільометрів, — забере зо дві години таксівкою. А ще заки з дому до Бібрки доберемося, та треба помаленько їхати з хворим. А на дворі — Господи, яка ж погода!..."

Важкі думи щораз нижче хилили Михайлову голову. Господиня нишпорила щось біля печі, а мала Маруся похнюпившись, тихенько сиділа в своїм куточку і мовчала.

"Коби вже раз приїхав той поїзд, коби вже привіз доктора Прийму. — Кажуть, добрий лікар і приятель доктора Панчишина. — Як добре, що хоч маємо таких добрих своїх лікарів. Що ж ми робили б без них?... — Доктор Прийма... в таку ніч, в таку паплюту, не відмовився приїхати по на-

шого тата... — Напевно мусів вийти після праці з дому, коло 7-ої години, щоб захопити поїзд — рахує Михайло — бо на двірець треба ще трамваем їхати. І в черзі за квитком постояти. Потім поїздом більше години їзди до Глібович, та ще заки до Бібрки фіякром... — Господи, яка добра людина, цей доктор Прийма!... — А пан Дудикевич — над адвокат — думає даліше Михайло. — Як він побивався, телефонував до Львова, до доктора Панчишина, щоб рятував батька. Д-р Панчишин, сам не міг приїхати, поручив д-р Приїмі. І в таку зимну слотливу ніч..."

Від зворушення, Михайло обтер сльозу. — "Господи, благослови їх — наших лікарів і адвокатів! Добре то кажуть — свій, як не заплаче, то хоть скривиться..."

І забігали в пам'яті ще раз недавні картини жахливих подій в їхній хаті, родині і довколишніх селах Бібреччини та майже всіх сіл Галичини.

Був вечір. Гарний осінний. Робітники, що викопували бараболі, докінчували вечеряти при столах попід черешнями. Забрехали пси і в браму подвір'я вїхало кілька військових вершників — карний загін 13-го полку польських уланів.

— "Міхал Сойка ест тутай?!"

Михайло виступив. — "То я, чоґо ви хотіли від мене?"

— "Ходзце з намі, пуйдзєми до вуйта!"

Недокінчивши вечері, Михайло пішов поміж двома вершниками на конях.

Підбігла сестра. Було їй несповна 17-ти років.

— "Та він же голодний! Почекайте, хай щонебудь з'їсть!"

— "А кто ти естєсь?"

— Я сестра.

— "А, то ходзь з намі теж!"

І бідна дівчина, ще майже дитина, опинилася між кінями, вхопившись брата за руку.

Пішли, а всі посумніли і вечеря вже не смакувала. Батька не було в цьому моменті. Задержався був ще десь в полі.

В дорозі жовніри щось тихо договорювалися. Один з них віддалився з Павлинкою, а два повели Михайла в напрямі села Серників.

І нараз заговорив улан до Павлинки по-українськи:

— "А твій батько де?"

— "Він вдома, та ще певно в полі."

"А як йому на ім'я?"

— "Михайло, так як старший брат."

— "Михайло? — улан задержав коня. — Вертайся чимскоріш до дому! Скажи батькові, хай втікає, бо то ми його мали забрати. Він дуже "обмальований" перед польським урядом!"

Пожалів сестру, чи батька? Був він українець, чи тільки людина із серцем? Загадка ніколи не була розгадана.

Сестра бігла, як могли нести її ноги, та не застала вже батька. Помилка була скоро розкрита і два інші улани приїхали і забрали його теж.

В селі Серниках, за лісом від Вілявча, кишіло від людей. Їх приводили з поблизьких сіл: Любешки, Стоків, Ланів, Вілявча (кольонія Стоків!). Перелякані жінки, діти, ховаючись поза будинками, виглядали, вичікували, що з їхніми чоловіками, синами, батьками робити будуть.

Для пацифікації вибрано вйтове господарство, з великою стодолюю, під якою була пивниця. Туди зіпхали людей, що мали бути карані за "політику". На горі, серед току — поставлено велику колоду і два вибрані улани із держакими від вил, або лопат — чекали готові на свої жертви.

Їх виводили з пивниці на гору по одному, казали класитися на колоду і відраховували їм — скільки буків офіцир призначив, відповідно до степеня обвинуваченого в "політиці".

Били різно. Кого легше, кого важче. Як хтось зомлів — його відливали водою, що була приготована вже для тієї цілі і або знов били, або викидали зомлілого крізь двері на двір. Люди — жінки підбирали крадькома побитих до своїх хатів, відливали, приводили до притомності.

— "Міхал Сойка!" — Впав наказ і черга прийшла на батька.

Михайло розцілувався з батьком і гірко заплакав.

— "Не плач Михасю, не одно видержали, ще і це перенесемо!" — потішав батько заплаканого хлопця.

І згадав Михайло недавню велику поліційну ревізію, два-три місяці тому. Було зараз після жнив. Був добрий урожай того року. Повні засіки збіжжя, та дві великі скирти зібраної пшениці серед подвір'я. Поліцаї в гранатових, з білим дном шапках назганяли людей із села і наказали розкидати до дна обі скирти, та розтрясали кожний сніп. Шукали за зброєю. Обі скирти збіжжя перемінляли на солому, витресаючи та марнуючи все зерно.

У подібний спосіб "шукали зброї", розбиваючи молотами цементові сходи перед хатою. Ломили меблі, викидаючи шухляди — жбуряли в батька і за кожним папірцем питали — "що то єст" — і били прикладом кріса.

Пасовиська перед хатою і будинками білили від піря з пороздираних перин та подушок. "Шукали там теж захованої зброї".

Маленький шостилітній Влодьо прийшов зі школи. Поліцай зверещав на хлопчину — "Гдзе бронь?" — Перелякану дитину шукали люди весь день, аж під вечір знайшов його хтось сплячого в бараболинні.

Батька били, били... Попід ребра, по плечах, шукали нирок, а він без слова — у своїм досвіді засланявся рукою. І не відбили нирок, не ушкодили легенів, ані хребта. Тільки рука оббита, опухла і страшні кольори задержалися ще до другої каральної пацифікації. Батько видержав все. Був сильний духом і тілом. Загартований воєнним лихоліттям, різними фронтами. Лише мама — бідненька, як мала дитина, стояла, плакала тихо і безрадно дивилася, як бють її сина і чоловіка.

— "А тепер, чи видержить він і цю страшну кару?..."

Батька почали вже бити. Бють і договорюють: — "А тих пендзесьонт кіюф, то за українсков політикев! — А те раз маш за то, жесь сен сондзіл з вуйтем, за своїх "каба-

нув"! — А те пеньдзесьонт, то за то, жесь бил задлуго гловов Просьвіти! — А teraz достанеш еще сто, за то, же не любіш жонду польского!."

Били... Михайло затикав долонями вуха, в божевіллі затискав зуби, кричав, кляв...

Інші люди молилися, чекали своєї черги. А з гори доносилися сильні удари і глухі стогони батька. Ні один крик болю не вирвався з його уст. Вмів терпіти. Як міг притишував стогін і не дав своїм опричникам потішитися ще більше над собою. Три рази відливали батька водою і знову били. Після нарахованих 250, може й більше буків, непритомного викинули в гноївку, біля стайні, кажучи: — "А teraz напій сен трохи гноюфкі, жебись бил еще лепшим патріотов!"

А люди з-поза плотів підібрали батька, внесли до хати, відливали водою, обмивали і приводили до пам'яті.

Михайло відбував свою чергу теж, та трохи легшу, хоч і він не пам'ятав, як опинився в якійсь хаті. Бачив похилені над собою, заплакані жіночі лиця. В ухах шуміло, боліла спина і всі кості. Та він бачив тільки понівеченого на колоді свого батька. Чув його придушений стогін, чув бряскід ведра з водою, — замикав очі, затискав зуби і в своєму безсиллі плакав, плакав...

А над досвітком горді, бундючні улани 13-го полку від'їхали, виповнивши "по-геройськи", наказ своєї влади. А люди розвозили побитих по їхніх домах, а за возами голосили жінки та ломили руки, бігли і плакали діти, як на похоронах...

А потім вози...вози, — один за другим... Вистелені подушками, а на них лежали побиті люди. Їх везли поволі, нога за ногою, проїжджаючи цілим містом Бірки, аж в другий кінець, де був шпиталь.

Люди вибігали з хат, затримувалися по боках вулиці. Одні обтирали сльози, затискали кулами, на других проминала байдужість, а ще інші підсміхалися злобно і вдолено. А понад усім тим, в повній своїй мерзоті — повисла ганьба польського-панського окупанта.

Малі лікарні наповнилися побитими. Не було місця, не було ліжок. Людей не приймали, а як і приймали, то неввічливо і по кількох днях відправляли, — "вдома загоїть-ся" — казали і т.д.

І батька теж відправлено до дому, але аж по двох тижнях. Мав протекцію у шефа шпиталю — жида, д-ра Каца. Але коли рани почали прогнивати до костей і почала творитися гангрена — не було як і чим лікувати, — відіслали теж до дому. "Вже все зроблено, що було можливо, а решта загоїть-ся вдома". — Для престижу шпиталів, видно, було краще, як люди вмирили б вдома, мовляв, без лікарської опіки і т.д.

Батька привезли до дому із страшними ранами, в маячінні від болю і гарячки. І він вмирав. Це було вже ясне всім. І згадав Михайло адвоката Дудикевича. Батько заходив часто до його канцелярії за різними справами, чи порадами.

— "Їду, мамо, до пана Дудикевича, може він що порадить"! — І от, чудо! — Адвокат Дудикевич почав телефонувати до Львова, до Народної Лічниці, недалеко собору св. Юра, до д-ра Панчишина — великого серцем і посвятою — лікаря для найбільшніх. "І як Бог допоможе — вже завтра батько буде у цій Митрополичій лікарні. Там, кажуть, сестри такі добрі, так доглядають побитих, не дадуть померти. Аби тільки довести, аби тільки батько не вмер передчасно. О Господи, чого ж вони, ці години так довго тягнуться... І ще нема 12-ої"... — душив в собі журбу і нетерпеливість Михайло і шептав тихо "Отче Наш" і своє улюблене "Помилуй мя Господи, про великій милості Твоїй"...

І приїхав д-р Прийма. На поручення д-ра Панчишина, який був перешкоджений. Поїзд і фякр, довели його щасливо до Бірки. А потім дощовою, з болотнистими вибоїнами дорогою добився до дому, до Стітської кольонії — Вілявча.

Батько ще жив. Потужно боровся зі смертю і переміг. Перемогли молитви, переміг Христос... — А д-р Прийма,

без відпочинку, після важкої, довгої, сльотливої ночі — хлєпнувши чаю, або склянку теплого молока, поспішав докінчити своє благородне, самаританське завдання. Батька обкутали, уклали у вистелений сіном і перинами віз і знову віз Михайло свого батька до Бібрки. Віз по-мало, а осінний вітер жбурляв зимним дощем в лице, завівав за ковнір, дошкулював.

Та ні Михайло, ні д-р Прийма, не чули і не звертали уваги. В обох їх серцях царила віра, любов і посвята і зливалася в одну велику перемогу.

У Бібріці чекало вже "таксі", замовлене адвокатом Дудикевичем, що теж не спав і він всю ніч. А над ранком довіз д-р Прийма свого пацієнта, до Святоюрської "підпільної" лічниці в опіку жертвенним сестрам-служебницям.

* * *

Був кінець березня. Ярмарковий день — четвер. Світило і пригрівало, хоч ще несміливо, весняне сонце. Бриніли весело і спливали ринвами струї розтопленого снігу. Горобці завзято висварювалися по кришах домів. Людей — повно всюди: вештаються, розмішують болото зі снігом, пропихаються одні попри одних, шукають когось, покрикують виспівують продавці, захвалюючи свій крам, квичать свині, порикує худоба. Все те мішається з гаморою людей — творить чудову ярмаркову музику.

Маруся вже давно не бігла зі школи на ярмарок. Нікого було шукати, як давніше. Всі забули про неї. Тато у Львові, в лічниці під св. Юром, мамі нема чого їхати самій без тата на ярмарок. Часом Михайло приїде навідатися, чи чого їй не бракує. Цілу зиму не бачила рідної хати. Зима була дуже холодна і пані Керницька не пускала бігти до дому по суботам, як буває літом, чи гарною осінню.

Сьогодні вона вибігла сама, без Стефки Відоняк. Потягнуло її знов побродити поміж людей, понадивлятися на всі ярмаркові чуда і...шукати-шукати... Хоч знала, що не знайде тата, ані нікого з дому.

Стояла біля вітрини і роздивляла різnorodні цяцьки,

хоч їх зовсім не запримічувала. Думки її пливли понад всім довкола. Не бачила людей, не бачила різних чобіт, черевиків, що проходили повз неї, попихаючи її то в один, то в другий бік. Вона бачила тільки свого тата. Бачила его в шпитальному ліжку. Бачила вихуділого-почорнілого дома, бачила його чорно-зелену, опухлу велику руку і на очі напливали поволі грубі сльози, засланяли вітрину і все довкола. Піднесла руку, щоб обтерти сльозу і... хтось... чиясь велика, тепла долоня замкнула її малу руку, а біля заболочених її чобітків стояла велика пара мужеських черевиків.

Прочуття неясної радості затріпало малим серцем, а великий "пан", у чорному пальто тулив і пригортав її вже до себе.

— "Марусю! Донечко моя!"

— "Татуньку! — схлипувала Маруся в безмежному щасті. Я знала, знала, що ти прийдеш, що ти будеш здоровий! — Мені сказав Христос, тоді, як Його зняли з хреста і поклали на стіл передо мною! — Це був сон. Я заснула, як молилася, але я знала, що ти будеш здоровий! — Я знала, а я знала!"...

Тулилися обоє. Зникло хвилеве перше почуття не-сміливості. Батько був тепер трохи інший, як той, що ще так недавно провадив її за руку і носив високо "на баранах". Тепер він чистенький такий. Поголений, рум'яний в святковому пальті. А руки... не ці, що були перше. Тепер — "як у панів, що нічого не роблять, тільки сидять при бюрках!"

— "Тату, а твої руки такі інакші"...

— "Які доню?"

— "Тамті були великі, шорсткі... я їх ліпше любила. А ці гладкі... трохи чужі..."

Батько розсміявся широко, виставляючи свого великого зуба в золотій облямівці. "Такого гарного зуба не має ніхто в світі" — думала Маруся — і щаслива пара пірнула в ярмаркову гущу, шукати підводи для тата до дому і крамнички зі солодощами.

А Маруся не вгавала. — "Тату, а чи ти бачив Митрополита Андрея?"

— "Бачив, доню." —

— "І дотикав його?"

"Бачив і дотикав."

— "Направду?! — Розкажи, тату!"

Батько глядів кудись, понад юрбу людей і тихо, задумано промовив: — "Я дякував і цілував його руку, доню!... Золоту, святу руку..."

Гантер, 1984 р.

СВЯТОЮРСЬКА ГОРА...

Далеко, десь там у нашій дорогій країні, стоїть сумно-задумано Собор св. Юра і пригадує світові 1-ий Листопад 1918 і 1944 років. Святоюрська Гора, якою красується старий город князя Льва, столиця Західньої України, хоронить у своїх підвалах саркофаг великого Праведника — батька, оборонця гнобленого люду окупантами Галицької землі.

До його тлінних останків не посмів сягнути, навіть найжорстокіший ворог України, що понівечив, порозорював уже всі дорогі нам могили наших героїв. Його труни не рушив. Його велич перемогла диявольську жадобу — руйнувати все, що противилося його сатанічним плянам. Святоюрський замок князя української Церкви — бережуть Янголи Божі, береже сама рука Царя Небесного.

Дорогого нашого Митрополита Андрея виростила любов українського села, люди — молодь, якої щирість, простота, чудові пісні і звичаї вросли в Його серце і душу, вивчали зов крові його предків.

* * *

Графиня Софія сиділа біля відкритого вікна своєї палати і шептала вечірню молитву. З подихом літнього вечора різnorodний гамір села Прилбич мішався із співом сільської безжурної молоді, вливався в кімнату і перебивав молінню. Відклала вервицю, закрила молитовник і задумалася. — "Там, з ними мій Роман. Мій любий Ромтуха... мій маленький Ама... Чого ж він там?... Чому не тягне його ні трохи до наших сальонів. Чудових, чистих, до гарних панянок? ... Не було б ні одної, яка б завагалася віддати

йому своє серце”...

Чекала на сина, а гіркі думи перешкоджали молитвам. Сиділа і ждала, поки не втихли далекі співи. В глибокій задумі і не зчулася, як тихо підійшов очікуваний, її найлюбіший з усіх п'ятьох синів — Роман.

— ”Мамо, не гнівайся, що я запізнився трохи!.. Ти все чекаєш на мене, навіть як всі вже сплять... Там так гарно і весело було! Я співав з ними теж! Я навчився вже трохи їхніх пісень! Наших рідних пісень, дорога мамочко моя!”...

Без слова із сумом слухала радісних виливів його серця. Вдивлена, як в образ, в його красу, в його високу, сильно збудовану постать з голубими як небо очима, з буйними русяво-золотистими кучерями і таким же золотим його серцем.

Її колишній малий ”Ама” — красунь Роман, стояв перед нею і, як малий хлопчик, виправдував своє спізнення.

”Чи знайде він, гідну свого серця дівчину?” — думала, дивлячись в його розрадувані очі.

І як у відповідь на матірні німі питання Роман заговорив. — ”Мамо, я знайшов вже дівчину! Княжну мою! До неї пригорнулося уже моє серце. Сам Господь призначив її мені. Її ім'я Русь-Україна. — Її поля, степи, гаї — такі чудові! Вони ясніють у найкращих проміннях сонця. Найкрасніше небо — над нею. Її люди, молодь — вони такі сердешні такі бідні, мамо. Покривджені нашою владою. Я хочу жити для них. Слухати їхніх пісень і щирих молитов. Вони не мають нікого, хто б заступався за них”...

— ”Та вони ж чужі, прості хлопи, і не рівня тобі!.. Я думала... ти знайдеш найкращу панянку, приведеш мені красивих внуків”...

— ”Це моя — вже вибрана панянка, мамо! Для неї я рішив посвятити моє життя. Вона не чужа нам, мамо. Вона країна моїх предків, що відцуралися її. Я хочу виправдати перед Богом їхнє відречення — моїм життям для цього бідного народу.”

І прийняла мати дивну постанову свого сина. Прийняла з болем, та без застереження. Любила Бога і по-своєму

корилася святій Його волі.

Її гордість — її найлюбіший син, відкинув всі панські вигоди, славу, і пішов наперекір польському оточенню, приятелям і навіть найближчій родині, братам. Пішов служити країні своїх предків...

* * *

Минали літа. Окупанти Галицької землі і всієї України мінялися. Прийшла світова війна. Почалися важкі дні боротьби за право і волю українського народу.

Перший Листопад 1918 року позначився кривавою нерівною боротьбою — упадком короткотривалої незалежності України — її синів-борців...

Україну знову шматували вороги і ділили між собою. Найбільшою — східньою володіла далі Москва. Західня — Галицька попала знову під польську окупацію, а чудовою маленькою Закарпатською Україною, торгували німці, чехи, мадяри. Червонів кров'ю Дунай-ріка і котив тілами закарпатських Січових Стрільців, а придорожні верби хилилися сумно в поклони оборонцям їхньої країни...

Серце Слуги Божого — Андрея залишилося з його прибраними дітьми недолі... Вони несли Йому свої скарги і злидні, а Він поділяв їхнє горе. Допомагав усім своїм майном, своїм великим авторитетом, який респектували навіть найгірші окупанти.

Бідним студентам Він відкривав дорогу, розвивати свої таланти. Будував школи, лікарні і хоч сам жив найскромнішим монашим життям, даючи направляти свої проношені рясни — нікому не відмовляв матеріальної допомоги.

Слава Тобі, дорогий наш Владико!

Слава тобі, Горо Святоюрська! Слава підваллям твоїм, що у слухний час, потайно перед владою, стали лічницею, єдиним рятунком для побитих, покалічених селян-патріотів польською каральною пацифікацією у 1930 році.

Сумні валки сільських возів, з побитими, почорнілими з болю людьми, мов похоронні хороводи, стоять ще й до-

сі перед очима... Візники-жінки, або ще діти везли, шукали лікарень, своїм побитим батькам, мужам, братам. Їх не приймали, або викидали вмираючих, сказавши: "Вже можете йти до дому. Шпиталь переповнений нема місця!"

Твої підвалля годували і хоронили від смерти сотні дітей і дорослих жидівського населення в часі примарного страшного гітлерівського окупанта, в плянах якого було — винищити жидів, а потім і нас...

Молодь українська гарячою любов'ю і вдякою, відзначила Тебе, наш дорогий Князю, могутнім здвигом, народу у святі "Українська Молодь Христові". Незабутні дні 6-7 травня, 1933 року, ще й досі викликають сльози радості в кожного, хто був свідком Твоєї появи. Ти Владико благословив, зодягнений в білі архиерейські ризи. Незатерте вражіння, щастя, що очі бачили Тебе святим вже тоді, ще живим на землі. Незатерте вражіння, що до смерти залишиться в пам'яті.

Слава Тобі, наш великий Праведнику — Слуго Божий!. Шумить вітер, повіває верхами струнких копулів, що золотими хрестами сягають понад хмари, і оспівує життя великого Праведника, що лежить під серцем храму св. Юра і чекає воскресіння народу, якого не покинув, не зрадив, і Служив вірно і достойно ідеї — княжні свого серця і душі — Україні.

Слухайте, слухайте, — співає вітер. Це пісня Його великого серця. Пісня батьківської любови всім, і вам — розсіяним по світу, роз'єднаним ворогами, роз'єднаним Церквами, невірним ідеям, що в своїх загумінках роз'ятрують рани однієї Матері вашої. Це пісня Його тернистої дороги. Це плач над недолею вашою. Самі себе угроблюєте, а ворог страшний затирає руки. Брати ваші по тюрмах догнивають, а в матірніх сльозах втопити б можна всіх наїздників України.

Це і вам співає Він. Вам, що доля була ласкавіша для вас, що вирвала вас із кігтів сатани. Ваш князь, великий святець із своїм наслідником Йосифом шлють вам свої благання. — "Єднайтеся, кріпіться!" Ваші крижалі не про-

падуть марно. Ніщо не пропадає у величному законі Отця Небесного. Терпіння — увінчає радість. Розбрат, гріх — приносять свої плоди. Гіркі, пекельні. Всі ви Його діти, у всіх кінцях України. Для вас Він віджив своє життя, в бажанні об'єднати вас в любови до свого народу і в одній Церкві, бо тільки одна Церква Господня — Церква Христова.

Надходить час великий. Час Господньої розплати і суду. Ми всі тут разом. Нас тиясчі! У стіп престола Царя Небесного, у сяйві Христа і Пречистої Його Матері вимолюємо вам і вашим дітям кращу долю. А Божі млини, мелять поволі... — Шумить, співає листопадовий вітер сумну пісню і благання героїв наших з того світу. І може ще довго співатиме і повчатиме нащадних наших, щоб знали і не забували українських листопадових днів.

Летять-гуляють грайливими метеликами осінні листки і тихенько сідають і золотять свіжим золотом старі копули і криші Святоюрського замку, Князя Української Церкви — Великого Андрея...

МОЇ ВЕЛИКОДНІ

Воскресаєш Христе, незмінно, віками, тисячоліттями!
— Рік за роком приходиш у свіжій красі! Рік за роком пригадуєш світові Твій Другий Прихід.

Рік за роком... Усе минає, усе проходить свої етапи. Міняються люди, міняються звичаї, міняється життя на землі а Ти один незмінний. Приходиш у щораз більшій славі і ніщо не в силі затерти Твоєї Слави. Вона ясніє і з віками щораз більше роз'яснюється.

Хилиться перед Тобою мудрість всього світу, в намаганнях розкрити недосяжність Твоєї Тайни. Корчаться побіджені демони зла. Лютує безсильно діявол, клоняється до землі перед Тобою віки, а Ти незмінний. Твоя слава ясніє понад всім земним і Понадземним...

— Щасливі ті, що повірили в Тебе!...

* * *

Великдень. Хто не пережив хоч одного травневого Великодня на селі, у нашій дорогій Україні, то той не збагне навіть скільки втратив краси-чару в минулому і безповоротному...

Опишу вам хоч деяку частину пережитого одного страстного тижня і Великодня в моїм чудовім, розкиданім по дібровах сільці — Вілявчу.

Це було давно... Ще тоді, як усі ми ще вкупці зростали. Як усі турботи про завтра згортали батьківські руки. Як наші малі серця не знали смутку. Як наше горе було за горами...

Наші молоденькі груди розпирала радість життя, а

світ новий і такий великий здавався нам в обширі кількох миль. Нас не манили далекі краї, моря, океани. Нам було байдуже знати який світ великий. Наші вузькі м'ягкі стежечки були нам найкращими битими дорогами, для наших босих ніг. Нам кували зозулі, та ми не лічили скільки накують нам щасливих літ. Ми були щасливі самим своїм існуванням.

Ми наслідували бузьків і інших більших птахів, махаючи руками, а розмах повітря підіймав наші тендітні тільця і ми ледь-дедь досягаючи землі — літали. Хоч ніхто із старших не вірив нам, але й не дивувався, бо ніхто в нічому нам тоді не дивувався.

Це було тоді, як лічили ми з нетерпінням дні до Великодня і як ці "капосні" дні так довго тягнулися.

Це були наші перші золоті весни і в пам'яті на все життя записався один Великдень.

Був травень і Страстний тиждень. Заходяче сонце ласкаво голубило верхи недалекого ліса. Поморгувало на прашання поміж червонавими бруньками та яснозеленими молоденькими листочками дерев, граючись промінням, гейби шкодувало покидати майську красу зелених вже гаїв і всього передсвяткового гамору в хатках, що підбілювалися вапном, підмашувалися жовтою глиною поли, пралися і білили на сонці скатерті, святкові сорочки, хустки.

Галасувала щаслива дітвора, надходив великий Празник. Кожному нове вбрання, нові черевички, нові стрічки, та нові вишивані мережані сорочки, блюзочки. — "Ото будуть дивуватися мої вишиванці! — Такого взору напевно ще й ніхто не бачив і не має!" — З нетерпінням передумує не одна дівчина, не один молодець. А все вишивалося та мережалося потаємно, щоби ніхто не підглядів, та й собі узору не повідшивав. — "Все пропало б, всі дивування!"

От, такі то хвилювання не переминалися в останніх днях передвеликодня, в молоденьких грудях та голівках. А із заходом сонця гамір міняється. Притихають співи пташви, кукання зозуль, втихають діти. Сумерк починає

свої панування. Будиться, оживає інше життя. Понад левадами та ручайками сіріє імла, а з нею переклики перепелів, та деркачів.

— "Путь-полють!" — кличуть перепілки, а їм у відповідь:

— "Стривай, стрі-вай!" вторують довгоногі деркачі.

А з величезної, старої липи, недалеко хати і лісів домінують дзвінки тьохкання манюсеньких, як сірі грудочки — соловейків.

Несеться з гаїв запах розцвілих черемх і мішається із запахом черешень, що сніжним вінком обвили овочевий сад. Осмілені темінню — гудуть басами пузаті хрущі, порайкують в ліщині зелені жабки.

І ось, нараз, понад всіми майськими чарами прозвучав потужно церковний дзвін. А за ним, як за чарівною палочкою обізвалися дзвони довколишніх сіл: Серників, Стрілок, Любешки.

Дзвонять, кличуть людей на страсті.

Маєстатично несуться тони дзвонів понад гаями, зеленими полями, розпливаються у синіх просторах небес.

— "Ходіть, спішіться! Падайте на коліна! — Просіть прощення гріхів! Просіть ласки, благословення ваших родин, дітей!" — кличуть дзвони.

І спішать люди. Несуть свої жалі, свої скарги, свою радість і надії і кладуть набожно у численних поклонах до ніг страстям Христовим.

Та з вичікуваною радістю, підкрадалася до нас малих — страшною примарою — перша великодня сповідь. Сама згадка про сповідь, відбирала охоту до їди, до забави — ще далеко до Великодня.

Часом хотілося навіть умерти, якби не те, що закопали б в землю та ще й на страшному цвинтарі між мерцями.

А треба дуже докладно попригадувати всі гріхи, за весь час своєї пам'яті, щоб ще на гіршу ганьбу і стид не прийшлося йти до "поправки".

Передумую свої, "важкі, непростимі гріхи". Костру-
бато записую на папірчику, зашивши в якийсь куток
шопа, чи стодоли, а Влодьо підглядів і тішиться.

— "А я не мушу ще йти до сповіді! — Ага-а! А ти хотіла
мене набити вчора. Запиши!"

— А ти мене прозивав! відгризаюся у злості.

— "А я ще можу, я не йду до сповіді!" і побіг, підска-
куючи то на одній, то на другій нозі і покрикуючи: — "А Ма-
руська — цигануська на коника сіла, а кінь хвостом пома-
хав, Маруська злетіла!"

Що "злетіла з коня" — то ще нічого, але "цигануська"
— допікало дуже. Всі були русяві, або чорняві, а мене —
мабуть за дуже чорне волосся називали циганятком, а то
й просто — циганчуком, як провинилася в чому.

— "Догнати б, та вибуханцяти по плечах..." — алеж
сповідь...

— "Марусю, а де ти там?"

"Вона там в шопі, гріхи записує!" — тішиться знов
Влодьо.

— О-о! — чую веселий сміх брата Михайла.

— "В не забудь дечого! В пеклі — знаєш, як припі-
кають!"

Збираємося до сповіді. Всі простяться, одно одному в
проводі з батьком. Ми — діти цілуємо маму, тата і бабусю
по руках.

— "Простіть нам всі наші гріхи!"

— "Хай Бог простить, і я прощаю!" — гладить бабуся
нас — дітей по головах, та цілує всіх по черзі. Бабуся не
ходила вже до сповіді.

Велика П'ятниця. Святий День великої жалоби. Ніхто
не сміє нічим голосно стукнути. Перервані всі передсвя-
точні праці. Нам — дітям не можна галасувати.

Замовкли гаї, занімів ліс, нудьгував вітер, блукаючи
безцільно зеленими полями.

Тихо йдуть люди до церкви. Мовчать дзвони. Кала-
тають дерев'яними "бузьками" хлопці при обносі плаще-
ниці і... Христа покладено у гробі...

Дивна тиша окутує церкву і людей, що навколішках просуваються до плащениці і набожно цілують рани Христові. Час до часу тишу прориває шепіт щирих молитов. У декого по лиці спливають сльози. Діти з онімінням сліdkують старших.

І ось, глуху тишу пробуджує страдальна пісня Пречистої Діви Марії.

— "Ой, сину, сину! За яку провину..." — Пливуть жалібні тони, відбиваються об білі стіни церкви, мішаються з хлипанням когось в кутку, під стіною. Понад головами людей коливається сум і німе ридання.

Мені защеміло в грудях. Тулюся до мами, що співає теж своїм маленьким голосочком, з дивним виразом в очах, вдивлена кудись в далечінь. Спрацьована рука тупить мою голову до себе. Дивне почуття тісного з'єднання з мамою огортає моє єство.

Мені хотілося заплакати, але у мами не було сліз. Вона дивилася кудись перед себе і наче бачила щось. Може бачила свої страсті, що були ще десь перед нею... Може бачила й мої теж... Може своїм материнським серцем читала свою і мою долю, що далеко перед нами обома формувала її, а згодом і мою судьбу...

— "Я тебе ховала перед ворогами, я тебе купала гіркими сльозами"... — плакала, ридала Пречиста під хрестом розп'ятого, єдиного Сина... І ми з мамою чомусь скоріше вийшли, полишаючи всіх за нами.

Ми довго йшли мовчки. Мені хотілося питати маму про Матір Божу. Мені було її дуже жаль. Щось навіть тиснуло мені коло горла. та ми довго обі мовчали. Поміж білими хрестами старого цвинтаря біля церкви пошумлював високими смереками крадькома вітер. Було тихо. Здавалося, що завмер весь світ. Що завершилося щось Величне — тисячоліттями предсказуване пророками...

Субота. Оживає поспішно новий день. Зранку все заворушилося. Прибираються кімнати. Пахнуть свіжо помиті поли. Біліють побілені вапном стайні та овочеві дерева.

— "Касуню, а підбіли ще й хлів свиням, бо такий задріпаний!

— Хлопці, а позамітайте подвір'я!"

Два великі лебеді волочуть животами по землі, та заважають. Їм теж ніраз не хочеться сидіти в саджавці, як звичайно.

Великдень. Ще сонце спало. Ще на світ не благословилося. Ще де-не-де подиркували сонно деркачі, як вже по хатах заблимали світельця, протирали діти заспані очі. Причепурювалися з вечора приготовані кошелі зі свяченим — крашанками та барвінком.

Йдуть, перекликаються люди. Сусіди будять запізених. Я в нових черевиках, що блищать та муляють ноги задовгою дорогою. "Та що там ноги! Важне — нові черевики і перший раз побачу, як святять паски!"

В церкві і попід церквою повно людей. Тихенько покашлюють. Священик, старші братя, та прибрані дівчата у нових вишивках, стоять при таких-же "своїх" нововишитих хоругвах — "фанах". Поправляють саморобні пестрі квіти вгорі "фанів", уставляються рівно, в два ряди, чергуючись віком, та церковними заслуженнями і готовляться до передвоскресного обходу, що вдруге імпровізує похорон Ісуса.

Та немає вже суму на лицах. Пливе радісна пісня воскресної надії; — "Воскрес Ісус од гроба, яко-же прорече..." — Священик замикає церковні двері — Христовий гріб запечатаний...

І знов на мить завмерло все кругом. Торжественна хвиля чогось величного, віками очікуваного повисла над землею.

І враз, ранню тишу колихнуло могутне — "Христос Воскрес!" І вдарив дзвін на дзвіниці. І задзвонили всі менші дзвони. Відчинилися двері — "Камінь гробу Христового відвалений"... Співали всім серцем люди. Стріляли хлопці попід церквою з придуманих своїх "гармат". Будилися сонні хатки, будилася земля...

І заспівали ліси. Зашуміли могутні дуби. Маленькою

крапочкою поніс свою дзвінку пісню Христові у синє небо
маленький жайворонок.

* * *

І пройшли роки. Богато їх, як накувала була колись
нам зозуля. Та не накувала щастя, як обіцяла. Життя бра-
ло нас у свої обійми... Мій травневий Великдень — най-
кращою писанкою мандрував зі мною по світі і украшав
різні мої Великодні у крузі моєї родини — дітей...

Та був один Великдень. Перший, післявоєнний на ски-
танні, що записався в мою пам'ять теж, та трохи інакше...

Німеччина — Ноймаркт. Під лісом великий перехідний
табір. Примираючи з голоду, туберкульози та інших зну-
щань — нездатні вже до праці для Райху — насильно ви-
везені з різних, окупованих німцями земель — нещасники і
ми, свіжо привезені скитальці.

Щойно проголосили кінець війни. Було це 25-го квітня
1945 року. Табором потрясла божевільна радість. Сяють
лица. В очах блиски злудної ілюзії повороту до дому.
Дехто вже плянує якнайшвидший виїзд. — "Як тільки
Америка розібе ще й комуну. А це станеться дуже скоро,
через два-три тижні!..."

Обіймам і радості кінця немає. Всі такі близькі собі, та
рідні. Не було православних, не було католиків. Були сі
одної матері діти. З'єдані недолею, з'єднані двома страш-
ними ворогами, з'єднані одною молитвою і вдякою Госпо-
деві за врятоване життя.

І був перший Великдень. Барак ч. 11. на краю ліса.
Довгий, збірний стіл. Спільне свячене снідання. І знов ра-
дість, христосування, голосні святочні вітання. Цілуються,
співають, веселяться... і я між всіми, з почуттям загубленої
стеблини... із сином, що ворухився у моїм лоні... Мої
продчуття не віщували мені радісного повороту.

І пройшло ще багато років. І прийшла ще одна страст-
на п'ятниця... і ще один Великдень... І згадалися ридання
Пречистої Богоматері під хрестом замученого Ісуса і моя
мама, що так тісно тулила мене до себе, мовби хотіла за-

ховати мене перед моїми страстями... Не заховала... як не заховала і себе перед своїми...

І рік за роком оспівуємо Христе Твоє Воскресіння. Розкинені, розгублені по світі і вже без надії на поворот у рідний край. Тверда дійсність доношує нас до кінця нашої мандрівки.

І молимося і б'ємо поклони і тужимо за батьківщиною. І так щиро і голосно співаємо — "Боже, нам єдність подай!" — І... розсварені незгодою, розбратом, та суспільними нерівностями — гриземося, розділяємося церквами. Творимо свої загумінки, а ворог радіє і гадюкою підповзує поміж нас і без труду dokonує своє завдання.

Ісусе Христе! Ти все дав нам тут. І захист і волю і добробут, та розуму забув Ти дати... чи може розгубили ми його по світу?...

Освяти нас св. Духом! Подай ласку самовідречення, пастирям нашим! Зрівняй нас! З'єднай нас в однім колі, в одній церкві! Нашій, Українській Церкві, Христе!.. Тоді із славою Твого Воскресення прийде і наш Великдень.

Христос Воскрес!
Воістину Воскрес!

Гантер, 1885.

СИМ МЕЧІВ У СЕРЦІ БОГО-МАТЕРІ.

У подвір'я столярні Йосифа вбігали жінки: Марія Клеопова, Марія Магдалина та Соломія — сестра Марії.

Зажурені лиця жінок зраджували якусь недобру новину, з якою прийшли до Марії.

В порозі хати з'явилася стурбована постать жінки:

Що скажеш, Магдалино? Чула що про Ісуса? — Коли прийде до дому? Жінки переглянулися між собою. Магдалина, знаючи Марію і її постійну журбу про Ісуса, не знала, як і з чого починати. Вістка, з якою прийшла до Марії застрягла в горлі.

— Ісуса схопили і судять... — глухо промовила Соломія.

— Схопили? Судять? За що? Чому? — Адже так недавно вітали его сердечно! Казали люди — стелили пальмові віття... Це щось не так... Піду в Єрусалим та розвідаю. — Ходім Магдалино, це все виясниться!

Магдалина мовчала, Соломія нишком втерла сльозу.

Не йшли, бігли, підбігали за Марією. Вона спішила, спішила, не чула втоми. "Там її Ісуса хочуть судити за щось, не з его вини. Вона мусить спішити, мусить заступитися за нього, вияснити..."

Назустріч їм Йоанна Симонова і Марта.

— Маріє, кажуть що... — і вмовкла, схопивши значущий погляд Магдалини.

— Знаю, знаю. Ісуса мого схоплено та це скоро виясниться! Він же нікому не винен, всі знають!

— Підемо і ми з вами, Магдалино, — сказала Марта. — Єрусалим — велике місто. Прийдеться ночувати десь в саду, під деревом. Буде нас більше, то й безпечніше буде!

Доходили до Єрусалиму. Сонце хилилося вже з полудня і розпечені проміння пекли пісок і викладену камінням дорогу перед містом.

Попри них бігли люди. Бігли, виминаючи жінок, кудись, у другий кінець міста.

— Куди біжать так усі? — питала Марія, мати Ісусова.

— Ну чули хіба? Схопили Ісуса Назарянина і засудили на смерть! Отце, зараз будуть вести его на страту, ген там, поза містом, на "Череп"! Висказавши поспішно хтось, побіг доганяти свою громаду, від якої відбився.

Марія задеревіла, захиталася. Соломія підхопила її, щоб не впала. Магдалина зжахнулася. Вона, хоч і знала дещо більше та теж не хотіла всьому вірити. — "Тепер вже не те... таки правду говорили жінки біля криниці..."

Марія видимо послабла.

— Магдалино, хіба присяду десь тут трошки...

— Так, Маріє, присядь, відпочинь, ми поспіємо... — і не докінчила.

— "На що поспіємо... куди поспішати, що побачити?..." — думала з болем Магдалина. Вона була навіть рада, що Марія присіла.

Щораз більше людей збиралося. Гурмилися, доганяли і переганяли одні одних, поспішали.

Жінки, підтримуючи Марію йшли похнюплені. Вони не спішили. Вони раді б завернути, не бачити, не знати, що там, десь впереду...

Минали будівлі по той бік Єрусалиму. Здалека зарисувалася гора "Череп", якої вид і назва морозили острахом.

Доходили до вузької, кам'янистої доріжки, що вела на гору Голготу-Череп. З правого боку міста до вух жінок несло клекотом великої, голосної юрби.

Хтось крикнув:

— Йдуть вже, йдуть!

Був день пекольно гарячий. Розпечені до білого проміння сонця розпікали вогнем кам'яні вулиці і мури Єрусалиму. Спека висушувала піскові горби та оливні городи.

— Гляньте, он там вже ведуть его! — Ще хтось крикнув пробігаючи.

Юрба зближалася щораз ближче. Рисувалися вже постаті жовнірів на конях і піші. Доносився брязкіт сталевих мечів, шоломів, панцирків. Ось вже роз'ятрена юрба, заслоняючи жовнірів і Того посередині, проминає громадку жінок, що стараються заслонити Марію від страшного виду.

Сотні ніг в сандалях і босі місяць гарячий пісок і порох, що густою курявою знімається понад головами, заходить у ніздря, очі і в роти, що раз-у-раз розкриваються, викидаючи із себе гідкі, скрипливі верески спрагненої видовища і крові юрби, що товплячись підноситься вгору.

Плутаються ноги вузькою дорогою, топчуть себе взаємно.

— "Та це не є важне тепер! Це ж такий незвичайний день! Там десь посередині вели найбільшого грішника! Так цікаво було б его зблизька побачити, потішитися, що вкінці досягне его заслужена кара. Він посмів домати закони, сотнями літ плекані та бережені достойними архиереями — угодниками Божими!"

А посеред розгуканої, дикої товпи йшов Чоловік і ніс на плечах важке дерево. Довгий стовбур, підбиваючись по кам'янистій дорозі оббивав рамена, а поперечна частина стовбура натирала до крові шию, товкла знівечені плечі, що ще так недавно були повні сил і життя.

Чоловік раз-у-раз спотикався під тягарем важкого дерева. Розтягнений поясок сандала сховзувався по каменях, впізуючись в ногу і натирав кроваві ривці. Рештками сил піддержували руки і тягли довге, важке дерево. Поперек стовбура нагризав шию та раз-по-раз оббивав потилицю і голову, увінчану із сплетеного сухого терня вінком.

Під натиском дерева гострі колючки тернини проколювали шкіру, вбивалися в кості, а випливаюча кров застигала червоно-блакитними перлинами на чолі, шиї, на обличчі, на якому не видніло вже й сліду з недавньої мужеської краси.

На голубі очі напливали заповишені, кров'яні струмки поту і падали на дорогу сіро-червоними горошками, а юрба топтала, розтираючи сандалями і розмазувала по ногах.

Спотикнувся і зів'яле тіло повалилося під вагою дерева. Свиснула дротяна нагайка і бризнула зв'язка кров на порох і покотилися свіжі сіро-киславі горошки під ноги юрби...

Він піднісся, зробивши декілька кроків і знову повалився на землю, а дерево зударилося з ногою жовніра, що в приступі люті засичав, копнувши Чоловіка сталевим сандальом під ребро. Свиснула знов нагайка, а заінчений якором дротяний кінець попав скатованому в лице, вириваючи кусок тіла... Потекла ясна, червона кров, мішаючись з потом і пилом, заливала обличчя і очі, малювала чоловікові сорочку на грудях і струями спливала до долу...

А десь, вже далеко позаду оточена громадкою вірних жінок-подруг йшла Марія, мати Ісуса. Останками сил пробувала доганяти юрбу. Сили щораз покидали Марію. Жінки майже несуть її на руках. І знов Магдалина подумала: "Може не поспіємо... може закінчать там, доки дійдемо з нею". І посадила її знов на придорожний камінь:

— "Відпочинь, Маріє, хоч на часочок..."

Марія важко дихала і через кілька хвилин силувалася встати.

— Ходім, може ще доженемо... може була б хоч могла нести... — і вмовкла. Здавалося, остання крапля крові зійшла з лица Марії, на згадку невимовленого, страшного слова...

Посадили її знов на землю. Марта обтирала платком росу з Маріиноного білого мов крейда лица та розвівала горяч широким своїм рукавом понад її головою.

Марія знерухоміла. Задивившись кудись перед себе, закрила очі і лиш легкий порух повік зраджував життя в її кволім тілі.

Забувши де вона, читала різні, чудові карти, що снува-

лися одна за одною поперед примкненими очима: "ось вона купає его рожеве, маленьке тільце... а там він вже бігає, так кумедно падаючи... ось знов, ще маленький, підносить Йосифові дошку, таку велику, більшу, як він сам..."

А ось вже старший, голубить її та потішає, як побачить сум на її обличчі... А там вже молодець... такий же ставний красень, з голубими очима!... Чорняве волосся в кучерях... Так сміло і певно навчає людей, вчених книжників. Так захоплено всі слухають его. Горнутья до нього бідні, немічні, хворі, а він потішає, зціляє їхні немочі... Вона така щаслива! Вона знає хто Він... Увесь час знає. Так ясно пам'ятає зяву Архангела Гавриїла і волю Отця Небесного... Вона раділа і...дрожала на згадку предсказаного Янголом терпіння Ісуса, а він потішав її: — Не сумуй мамо, я піду від тебе не на довго! Ти прийдеш до нас, — казав — і будеш з нами. Зі мною і Отцем моїм. Тоді все будемо разом..."

Марія знала добре вже про все. Знала, бо він — Ісус постійно пригадував її, що відійде до Отця свого на небо. Що заки відійде, буде терпіти. Що мусить померти важкою смертю і що він для цього був посланий Отцем Небесним. Пригадував Марії, щоб зживалася з його відходом, щоб не так болячою була розлука...

І вона знала, вона корилася святій волі Бога, Отця її єдиного сина, якого он там, впереді доволікають вже до верха гори... І Марія прокинулася, мов з блаженних снів. Зникли нагло всі дорогі картини. Перед нею закріївся страшний образ дійсности..." Її сина, її безмежно добрячого Ісуса, б'ють, опльовують, шарпають його красні кучері і вона ніраз не знає за що... Его будуть розпинати на хресті, карати найважчою карою найбільшого грішника-убивця... Господи, невже Ти хотів цього? — Чому аж таку смерть вибрав Ти своєму синові?!

На одну мить Марію огортає жаль до Нього, до її Бога...

— "А я Господи мій? Чому і мене так тяжко караш?!"

І став ще раз перед нею спомин Янгола-Благовісника: "Радуйся, благодатна Маріє. Благословенна ти між жінками і благословен плід утроби твоєї, бо ти породилш Спасителя світу."

І Марія пригадала, чому їй призначено терпіти. Вона частина її Ісуса, частина її Господа. Вона повинна бігти, догнати їх і просити, щоб на хрест поклали і її — Марію. Може послухають... а може і звільнять его... що ж тут дивного? Его і так вже досить скарали, а вона ж мати, всі вони мають своїх матерей, тож зрозуміють...

— Ходім, Магдалино! — Поспішно схоплюється Марія. — Може доженемо їх, заки будуть его... — і вмовкла. Страшне слово "розпинати" не пройшло крізь уста.

Підвелася сама з каменя і на диво Магдалині і жінкам, майже дотримувала їм кроку.

А впереді товпа підносилася вже до верху гори. Верески доходили щораз слабше до вух Марії і її подруг.

Ісус щораз частіше падав під тягарем хреста. Щораз частіше свистіла нагайка сильного, вибраного жовніра, вириваючи своїм закінченням свіжі куски закровавленого тіла. І бризгала кров, свіжа, ясна на тих, що були ближче нього. Вони обтиралися, розмазуючи по собі і клали п'ятна гріха на себе г на свої покоління...

Ще раз упав Ісус під хрестом. Упав, а хрест давив, розчавлював до решти его зів'яле тіло.

І знов свиснула дротяна нагайка, ще раз бризнула кров по опорошених каменях дороги, а тіло лежало нерухоме.

— "Невже умер? — блиснуло в голові жовніра. — Ні, цього не може статися! Він має бути розп'ятий на хресті! Такий був засуд, такий був наказ і він мусить вповні його виконати!"

— "Гей, ти! Іди сюди! — гукнув на селянина, що йдучи з поля пристанув на вид небуденної події. — Піднеси хрест і его! — Та-ак! І неси!"

Селянин — Симон двигнув хрест і тіло ворохнулося... Поклав хрест собі на плечі, притримуючи одною рукою, а

другою підносив Ісуса. І пішли вдвох. Симон ніс хрест і підтримував Ісуса в ході. І диво. Великий, довгий стовбур дерева з прибитою попередкою вгорі здавався Симонові наче легке стебло осохи. Пропав весь тягар хреста, не давило костей, не підкидало стовбуром по каменях, було легко-легко... не відчував теж тягару Ісусового тіла...

Підходили до призначеного місця. Юрба ревіла. Колесом обвела місце страти і вижидала втіхи.

На двох хрестах висіли засуджені розбійники. Їхні руки і ноги були лише прив'язані мотузами до хрестів". Їхні провини були менші, як того, якого будуть зараз прибивати до хреста ув'язаними..."

"Ось тут скинь хрест і йди!" — Скомандував великан з нагайкою.

Впав хрест з плечей Симона на землю і кілька пар сильних рук вхопили знівечене тіло і розтягали руки на попереку хреста.

Тіло не пручалося. Кучері волосся присихали і липли до ран на чолі й лиці. Окровавлена сорочка мішалася із закровавленим тілом і все разом творило одну кроваву масу, що ще декілька днів тому була людиною, найкращим молодцем у цілій Галилеї.

Принесли важкий молот і кілька великих, ржавілих цвяхів. Великан приклав коліном руку Ісуса, щоб не пручалася і нащупував поверх долоні місце для цвяха.

Важко упав молот, і здригнулося тіло... Розливалася решта крові... Фонтанною трискали червоні струї і окроплювали товпу, що ревіла з утіхи і... притикали вуха і плакали інші...

Поволі підносився високий хрест з прибитим тілом і з глухим відгомоном упав у викопаний поділ, поміж двома хрестами з розбійниками. Повисло тіло і своєю вагою проривало рани під цвяхами на руках, а кров перемішана із ржою поволі спливала по руках, плила струями тілом і вливалася у свіжу викопану землю. Чаша терпіння наповнялася до вершка...

І заворушилася в надлюдському болі остання стадія

земної людини. Спалені вуста скривилися і видали із себе стогін, останню скаргу:

— "Боже мій, Боже, чому Ти мене покинув?!... — і відкрилися закровавлені повіки, а втомлені очі шукали когось серед товпи... у невимовно страшних муках очі сина шукали матері..."

Заніміла, наситившись жаждою крові товпа і тихо розтупалася перед громадкою жінок. Магдалина і Соломія провадили-несли на руках Марію-матір. Вони не догнали на час юрби..." і Марія не вспіла замінити собою розпяття на хресті..."

Останнім зусиллям доволоклася до хреста. Обняла хрест і цілувала рани на ногах свого єдиного сина, "свого маленького Ісусика..." І піднесла очі вгору на Ісуса, а з уст вийшла і її скарга...

— Сину мій, за що? Чому не мене?!...

Підкосилися коліна і зів'яле тіло Марії поволі зсувалося до долу. Молоденький Йоан, невідступний любимець Ісуса підхопив її на руки, а смертельну тишу прорвав слабим голос з хреста:

— Жінко, це син твій!... — А перевівши очі в сторону Йоана, промовив:

— Сину, це матір твоя!...

І в цю мить не стало людини. Був Господь, єдиний Син Бога-Отця, що прийшов на землю принести свою любов і милосердя.

І усиновив світ Матір-Заступницю у скорботах і прогріхах перед Найвищим Суддею.

Радуйся, земле! Радійте всі народи! Над вами Покров Пречистої Бого-Матері!.

1985.

ХРЕСТ

У поклоні Патріярхові Йосифові

Скрипіли на морозі високі волохаті сосни. Скрипіли обмотані лахміттям чоботи сірих тіней, що колись були людьми... Скаженіла холодна, сибірська тайга.

Сірі промерзлі постаті рубали дерева, тягали, збивали колиби для захисту від вітру і морозу. Строїли "хороми", на решту — може тут свого життя.

Снувалися один попри одного, такі всі до себе подібні: — скулені, худі, з отупінням в очах, вдивлені в сніг і свої подерті, пов'язані шнурками чоботи.

Один тільки вирізнявся. Найвищий і найпростіший, у чорному, з великим хрестом на грудях.

— Хотіли були зірвати хрест. — Не дав. — "Перше зірвіть голову, а... потім вже хрест. — Казав твердо і неурашимо. І ворог покоровся. Не смів сягнути брудною рукою по хрест.

— І він не розлучався з хрестом. Хрест рубав з ним дерева, помагав тягти на кучі. Хрест тулив до себе змучені сірі постаті, що були вже тільки номерами... Вони горнулися до нього по виснаженій праці, сціляли втомлені серця, набирали нових сил, роздували останні іскорки надій — побачити різних і зложити кості на своїй землі. Тулилися до нього — до Високого з хрестом на грудях всі, без національної різниці. Душею і серцем розуміли його. Жадібно, слово-по-слові, виучували його мову, а він пригортав всіх, потішав, додавав надії.

Минали довгі холодні зими, минали короткі теплі літа.

Рік — за роком співали в'язні вивчене "Бог Предвічний", співали "Христос Воскрес". Ділилися гливким, чорним колачем, ділилися свяченим яєчком, христосувалися, тиснули собі худі, порепані руки і один одному бажали дожити волі...

Минали роки. Багато їх... — В'язні мінялися. Одні вмисли, замерзали на морозі. Щасливіші, відбувши свої засуди, виїжджали кудись. Ще інші хилилися до долу — догоряли. На їх місце приходили нові.

Не хилився до долу тільки Він. Літа сріблили його довгу бороду і буйне волосся, а плечі ще простіше носили — його вже сімдесятку, а сміливі очі, звисока кидали визов ворогові.

Рання перевірка і поділ праці. В'язні туляться тісно до себе. Ховають скостенілі руки, притупують ногами. "Якби скоріше... Хочби й дерева тягати, аби хоч трохи розігріти тіло".

З контори вийшов наставник. Його очі спинилися на постаті Високого. — "Гей, ти! Батюшка-священик! — Тебе зовуть в контору!" Спинився вітер, знерухоміли сосни. З-посеред завмерлих в очікуванні сірих рядів, виступив Високий з хрестом на грудях і повільно, випроставши ще більше дужі плечі, йшов у напрямі контори.

— "Та невже заберуть нам його? — Куди? — На розстріл, чи ще в гірше пекло?" — Проносився тривожний шепіт з колон приречених...

За столом в конторі, прибравши владну позу, розсівся начальник табору "заключоних".

Висока постать, пригнувши голову в дверях, без стукання увійшла в кімнату.

— "Мені казали прийти тут. Що нового придумано мені тепер?"

— "Да, ми звали вас батюшка! С Верховного Совета, вас зовуть в Москву! А потом.. куда то... Бить может, ваш срок укончен. — значить — ви свободен. Собирайте свої вещи і будьте готови в отряд!"

Стояв скам'янілий. Затовклося серце. В голові хаосно

мішалися думки. Не вірив. — "Чи не глумиться ворог? Чи може справді"? — Несміло заворушилася надія і... нараз завмерла... — "А як і воля... мені? — Пощо вже?... Хто жде мене там, на моїй-чужій Україні? — Господи, чи не запізно пригадав дати волю. Чи ж не бачиш?... Вона мені вже не потрібна... А тут вони, мої бідні діти... — Як же без мене остануться? Хто потішить, хто заступиться, хто виручить в праці ослаблого?.."

Стояв, мовчав, а начальник нетерпеливився.

— "Ну што, батюшка-пан, не рад?"

— "Залишіть мене вже тут. Я старий і не маю до кого вертатися. Звільніть замість мене когось, хто має рідню, маленьких діток, а я вже тут доживу... Вже звик..."

— "Нєт, нєльзя! Нє могу смєнить указа!" — Докраю здивований, промовив начальник.

В'язав у клуночок свою мізерію. Свій вісімнадцятлітній доробок важкої сибірської каторги і пращався.

Срібною бородою спливали батьківські сльози і падали на голови прибраних дітей-в'язнів. Вони цілували його руки і в останнє тулили свої голови до хреста на його грудях.

Йосиф Сліпий, Львівський Архиепископ-Митрополит замученої Української Католицької Церкви, виїжджав назустріч невідомій долі...

Струснувся світ! Вістка облетіла закутки всіх країн і де тільки поселилися вигнанці України.

— Архиепископ Сліпий звільнений! Невже це правда? Невже аж так забувся ворог?! Дивні діла Твої, Господи...

Лютувала тайга. Сумно шуміли сосни і кланялися йому на пращання. Останнім болючим поглядом обкидав великий табір приречених... В душі схрещувалися неясні почування... Бажання волі, тривоги і жалю за тими заплаканими в лахміттях, що стільки літ ділили з ним свою долю... А він покидав їх і йшов виконати призначену Волю Хреста...

Гантер, 1984 р.

НА СХИЛІ ПРОЙДЕНОГО...

Дугою в'ється кам'яниста стежка. Тікає кудись вгору, полишаючи за собою на рівно викладених каменях сидячу у глибокій задумі постать — всю в чорному.

Ліва рука спочила на довгій палиці, опертій об землю, а права обпершись на коліні — підпирає втомлену важкими думами голову, щоб не хилилася ще нижче...

Чорний, крисатий капелюх закриває чоло і примкнені очі, а білу бороду освічують яркі проміння пополудневого сонця.

Десь, там внизу, у підніжжі рудавої, передосінної зелені розіслався Ватикан — Петрів Камінь.

Пнуться до неба численні копули і вежі різних церков. Там і блищать, золотяться на сонці копули св. Софії, з простягненими раменами хрестів, повні молитов і благань — чи не найбільш обездоленого народу і несуть перед престіл Всевишнього.

— "Чи донесуть?... Чи приймеш Господи, ці благання?... Чи не відвернеш лиця Твого у гніві?..." — думає сумно старець і щораз нижче хилиться голова під вагою гірких дум і застигає у картинах свого, пройденого життя.

Може читає свої перші, складені обіти — служити Богові і своєму народові.

Може бачить себе у тісно напханих, брудних вагонах, що везуть його у далекий Сибір, у табори приречених. Може бачить замерзаючих з холоду і голоду німеччин, виснажених своїх дітей-братів...

Може передумає дивне, своє звільнення з каторги, що давало стільки надій... ілюзію волі його батьківщини...

Може вдивляється у свій пройдений, тернистий шлях, піднявши на плечі завдання пастиря — шукати розгублених по світі овець...

— "Чи збере їх в одне стадо, в одну, святу Українську Церкву?... Чи виконає заповіт Великого Андрея?..."

Літа пройшли, сили покидають, а вівці розбігаються, блукають, шукають когось... чогось і натрапляють на хижих вовків і шакалів...

— "Вівці ж мої вівці... вівці і барани... хто ж вас буде пасти, як мене не стане?..."

— "Чи не осквернили гріхами розбрату, нерозумні мої діти — послане Тобою Господи, моє звільнення з каторги?..."

— З покоління, на покоління паде важкий хрест на народ мій...

Як довго Господи?... як довго ще нести йому цей хрест?..."

Нагнулися дугою старі плечі. Хилиться щораз нижче втомлена голова, а чорний, крисатий капелюх намагається заслонити від світу плач душі і примерклі надії на лиці сивоголового Патріярха Йосифа...

Гантер, 1985.

ДЗВОНИ ...

Патріархові на пращання у вічну путь...

Бам...бам...бам... — несуться сумні тони дзвонів з усіх кінців світа і з України. Понад ліси і гори, понад океани. Шукають нас, розкинутих по світі. Запливають крізь заграбовані віконця тюрем, з вітрами в далекі сибірські тайги, в табори приречених і виспівують пресумну вістку... — "Патріарх умер!... Той, що заступався за вас, що потішав вас в недолі, той, що рубав з вами сосни!"...

— "Умер, умер! Ха-ха-ха! — Натешті!"

По скелях, ярах і роздолах заноситься диким реготом сатана. Залопотав пекельно-червоним прапором з мурів свого царства.

— "Умер! От і все! Одного менше, і мир забудет, а ми своїй продолжать будем!"

А вітер шумить верхів'ям, переливається хвилями океанів і розносить болючу вістку — Патріарх умер! — І тисне біль мільйонам сердець, а Дух Його ширяє далеко — десь там понад рідними селами і містами України і по всіх церквах розкиданих по світі. — "Пращайте, діти мої бідні, я несу молитву до Бога за вашу долю!".

І піднявся високо в небеса, у сяйво Христа і Того, що сидить на престолі.

— "Прийми Господи, мене у твоє царство! Я гідно доніс хрест мій і не посоромив його. Пошли моїм дітям доброго наслідника, докінчити святе Твоє завдання."

І похитав сумно головою Христос. І на мент пригасло сяйво довкруг голови Його.

— "А що приніс ти угоднику Божий, в заплату за ласку для люду твого? — Приніс ти море сліз і горя... а де-ж любов і згода? Де єдність в народі твоїм?"

— "Благаєш ласки, визволення з ворожого ярма... А чи не самі себе вони пхають в ярмо ворога — незгодою і гризною?"

— Я прийшов на землю навчити любови і єдності. Тієї найбільшої сили і зброї, якої так боїться диявол. Мене розп'яли на хресті за любов до вас, а ви самі себе розпинаєте! ... Один одного..."

І засмутився Патріярх. —

— "Прости Господи. Вони все ще не розумні і слабкі... Підшіптують їм потужні демони окаянні..."

І пронісся небесами, могутнім громом голос від осяяного престола:

— "Так, в ім'я моє — з дияволом торгують людом і землею, що виростила тебе! Замикають очі на сльози і страждання народу твого!"

— В ім'я моє — порізнують церкви, свої закони творять! А Я — Закон! Незмінний всім! Я — Правда і Церква всім!

— Я назначу день гніву мого! Ще і ще прошу народів, з якого ти вийшов. І як буде один пастир і одне стадо, Я пошлю йому мої ласки! Бо "блаженні переслідувані за правду, бо їх є царство небесне".

І кличуть дзвони і голосять з усіх кінців України:

— "Дітей наших в яничар обертають!"

— "Відбирають Бога і рідну мову!"

— "Земля наша просякає кров'ю і потом, а ворог висмоктує, впивається, бенкетує!"

— Ви покинули нас у злу годину, ви на волі. Вам тепло і не голодні ви. Сплатіть свій довг! Допоможіть нам в боротьбі з червоним сатрапом! Єднайтеся, братайтеся в одній церкві, з одним Богом. Любіться! Подайте нам руку!"

І співає і плаче дзвін з дзвіниці біля церкви, в Гантері на горбочку. І засумувала наша церковця-гуцулочка красна. Закосичелась чорною стрічкою, сумом і жалобою.

В блакитну синь пливуть сумні акорди. Переливаються хмаринками, пливуть до неба... Шукають Господа, щоб донести скаргу осиротілих дітей нашої української Церкви.

А ще трохи вище, шелестить буйним листям дуб-молодик і хилиться в поклоні Дубові-Велетневі, що посадив його там кільканадцять років тому, в пам'ять благословення церковці.

— Рости ж дубе! Рости великий. Пригадуй собою Дуба-Велетня — Патріярха Української Церкви — Йосифа! Пригадуй всім. Тим, що живуть ще і всім нащадкам нашим тут на чужині, щоб не забули — чиї вони діти і що за Христа і за Україну віддав він все своє життя...

— "Бам...бам...бам..." — співає дзвін під такт нашого "дзвонара" — Дмитра. До серця дзвона долучає Дмитро і своє серце і вдвох шлють свою тугу до неба — "Вже там — у небі зустрічають нашого Патріярха... Там з ними і моя Галя вітає Його"... — сумно мріється Дмитрові і він щораз сильніше потягає мотузком і після двох сердець несеться високо понад хмари, до Господа...

Гантер, 9.20.1984.

БІЛА СМЕРТЬ

Віра поспішно включила телевізор. Проходив час вечірніх новин. На телевізійному екрані блиснуло червоним полум'ям, а вслід за тим прозвучав серйозний голос диктора: — "Велика катастрофа сталася в ССРСР!

— Горить Київ! Горить столиця УССРСР! Розрив атомових реакторів!

— Страшний вогонь палить Чорнобіль — місто нуклеарних споруд! — Гинуть люди, вітер розносить смертельні радіації! Тривога обняла всю Європу, весь західний світ!"

Голос не вмовкає, раз-у-раз голосить світові страшну трагедію України... Раз-у-раз, чергуючись появляється на екрані освічені сонцем чудові краєвиди сіл, міст, містечок, то знов могутні спалахи нових вогнів, нових, густих клубів диму понад ярко жертвіючим містом.

Віра деревіє. Жах сковує все її тіло. — "Горить Україна! Горить прекрасний Київ, столиця і серце її чудової, дорогої країни!... Гинуть люди, гинуть діти — будучність і надія волі... Що-ж далі?... Господи, за які і чиї гріхи так довго караєш нас?..."

"— А що ж вони, вони? — Ті, що по волі, чи неволі спричинили аж таку загладу України?... та й нишком радіють... Яке місце призначив Ти їм Боже?! Чому не горить Москва? — Чому не гинуть вони, відвічні вороги мого народу?... Чому ми і ми, і ми, і доки?! Як довго ще Господи, як довго ще?..."

Вже далеко після півночі. Віра кидається з боку на бік і сон не приходить. В голові топчуться страшні думки. Мотаються, розтискають голову. Невгаваючи дзвони, шуми

наповняють вуха і поволі втомлену, оглухлу голову перемагає сон.

.....

Сірів ранок. Світ ще спав. Спав твердим, надранковим сном старий Львів. Віра йшла знайомими вулицями і дивувалася; — стільки літ пройшло і ніщо не змінилося. Все, як було колись, як ще молоденькою ходила цими вулицями...

Щось, наче тягнуло її в сторону старого Єзуїтського Городу. Ішла, іноді проминала то тут, то там пусту лавку, на якій бувало присідала, щоб відпочити трошки, заки дійде до храму св. Юра, на Богослуження. Не любила їзди трамваєм в неділю до церкви. І тепер, як і колись йшла поспішно, розглядаючи незмінні літами старі місця.

Здалека, від сторони катедри св. Юра пробивалося світло. Віра підходила щораз вижче до храму, з якого крізь колірві вітражі вікон просвічувало ярке світло.

Ось, вона вже під старими, вхідними воротами, по боках яких, стіни обліплені різними оголошеннями, та кляпсидрами. Проходить повикручвані, кам'яні плити замкового подвіря, спинається по сходах ганку, до головного входу у храм. В голові блиснуло питання; — а хто ж відкриє мені двері?... І, як у відповідь — нечайно — великі, дубові двері почали відкриватися і Віра вступила в святиню.

Дивна, незвичайна тиша окутує церкву і Віра пробує, як може, навшпиньках, щоб не ворушити ходюю тиші. Її притягає ярке, аж біле світло, ген, в переді, у стіп головного пристола, перед яким у візку сиділа постать, вся в білому, із ще білішою головою і такою ж білою, довгою бородою.

Біла голова піднеслася і голубі очі глянули на Віру ласкаво і з сумом. Віра впізнала дорогого Святця...

— "Отче Андрею!... Князю наш, дорогий! Чому Ви тут? Ви ж померли вже так давно!"...

— "Так, доню... помер я вже давно. Давно б спочити, та серце моє тут... Тут осталося. Живе і не може померти..."

І заставляє мене у довгу мандрівку, поміж двома світами, бо не здійснив я моїх, довголітніх мрій і надій з'єднати вас, моїх дітей в одне... Переміг мене темний князь цього світу і я не осягнув повної радості і спочинку на тому світі...

— Поглянь, он там!... Там він лютує і глумиться над моїм народом. Віками поневолював, нищив, та не подолав. Тепер вогнем палить святу землю моїх предків..."

І глянула Віра за рукою Святця і побачила степи розлогі, золотопшеничні поля, що горіли червоним вогнем і мертво застигали.

Хилилися горді тополи, непорушно стояли могутні, безлисті дуби, завмерли кріслаті липи — оселі співучих соловіїв і бджілок.

Сходяче сонце обливало кривавим промінням мертві села, містечка, хутори. Білі хатки наче спали твердим сном. Похилені головки сонячників, пов'ялі мальви, за тинами білих хат, а ген дальше горіли міста, горів Чорнобіль... Розривалися великі, кам'яні споруди і викидали із свого нутра смерть... Смертоносний вогонь і хмари зеленобурого диму сягали по Київ — серце України і несли загладу...

А з лісів, понад селами і хуторами скиглили сичі, вили голодні вовки і не наважувалися підходити до мертвих селищ і... собі конали...

І повелась рука Святого в інший бік і Віра побачила Дніпро. В його води, на хвилях Прип'яті вливалася смерть...

І пінівся, стоянав люттю і болем старий Дід-Славута, а на його гривах гойдалися білі, окаті головешки, скалили зуби і заливалися страшним, морозним реготом: — "Ха-ха-ха! — Аж тепер тобі кінець! — Де твоя сила, де слава?! Тепер ти мій, мій — бодай на сто років! Ха-ха-ха!" — Мішався з глухим стогоном Дніпра регіт білої смерті...

І повелася знов рука Святця у ще інший бік. І Віра побачила під конвоєм довгі валки виснажених постатей. Останками сил волікли втомлені ноги і горбилися під ва-

гою лопат і рискалів. Їх виводили з тюрем і з-поза дротяних загород, саджали у великі автомашини і везли виповняти прогалини в колонах, по тих, що не поверталися вже... Вони йшли закопувати і прикривати своїми трупами білу смерть...

У Віри холола кров, згиналися коліна і вона схлипуючи благала: — "Досить! Не можу глядіти вже більше! Господи, чому? За-що? І як довго ще?!"

— "Як довго ще?!..." — Ще раз понісся глухий стогін і скарга хвилями Дніпра... — "Як довго ще?!..."

— "Ще, ще-е! — Поки любов візьме верх над темним князем цього світу!" Прозвучав відгомонам дивний голос, величньо, могутньо...

Важко упала рука білого старця. Хилилася голова, а уста скривилися і викидали із серця важкі слова докору: — "А там гризуться, діляться... напередки, одні одним будують храми Богів... золотять копули, щоб величніше, щоб дивувати світ... — Кам'яні, холодні храми Божі... як кам'яні і холодні їхні серця... І руйнують правдиві святині — братню любов і згоду..."

Поволі піднеслася біла голова святого, а заплили сльозами очі звернулися на Розп'яття Христа над престолом і до вух Віри донеслося тихе, болюче благання: — Христе Боже! — Як воля Твоя, — відверни вже цю чашу страждання від мого народу і дозволь забрати з відсіля моє серце!...

Погасло світло і зник білий святий Князь у візку... Віра йшла знов пустими алеями Єзуїтського Парку. Шелестіли під ногами золоті листки каштанів і кольоровими метеликами сідали на пусті лавки і на підкошені травники.

Втікала непевна темна ніч, а ранок ще був сірий... Сірий, наш листопадовий ранок... як і наша сіра доля...

Гантер, 1986.

Частина II

ДВА СВЯТ-ВЕЧОРИ

Прогуділи поспішно автомашини. Притихло все і тиша Небесна зійшла на землю, окутала дивним спокоєм сірі гори.

Цить Світе! — Цить Земле, торгана безчестю і спорами, що наплодили море сліз і горя!

Цитьте, могутні правителі державні! — Ви, що слава ваша і влада, окуплена сльозами і стражданням...

Цитьте, проповідники "найправовірніших" церков ваших і всі "достойні слуги божі", що не себе розпинали б за Христа...

Цитьте, "визволителі" народу свого, що вовками виєте, одні на одних.

Цитьте, хворі від переситу і гону за розвагами! Там, караються і гинуть в неволі брати ваші, а на гарячих піскових пустелях, вмирають з голоду невинні діти...

Цитьте всі! — Впадь на коліна Світе! — В почоті слави і Янгольських Хорів, приходить Цар. Без шовків і золотої корони... В убогій стаєнці на сіні, приходить Володар Неба і Землі — Христос.

Тисяч-дев'ятьсот-вісімдесять-п'ятий раз, посилає Господь Єдиного Сина свого на землю нашу. На рай первотворений, нам на вічність. А рай, неправдою, у пекло замінили... — Підождіть, не спішіться! — Пекло до вас само прийде!..

І Світ притих, завмер в ожиданні...

Біліють вже гори. Летять срібні сніжинки і з тихесеньким шелестом, покривають непорочно білим рядном, всю нечисть землі. На одну ніч. На Ніч Святу, народження маленького Дитятка... Спасителя Світу.

Сумно моргає воскова свічка. Ганна сидить похилена біля неприбраного стола, після свят-вечері. Та нічого й прибирати. Чоловік, хлепнувши пісного борщу та ще там чого трошки, зморений цілоденною крутаниною та своїми 75-ма роками, пішов спати. Ганна завидує йому цього таланту. Серед найбільшої журби і болю, вміє заснути. Ганни сон лукавий. Закрадається, грається в піджмурки, торгає — надриває мозок, а повік не примкне...

Цього року було їх тільки двоє до свят-вечері. Доньці з чоловіком не казала приїжджати. Мала свою причину. Боялася пустого місця з тарілкою при столі, у зібранім родиннім крузі, та ще більше розранювати і так вже хворе серце. — "Вмерти, от так собі, то не штука, а заважати, або стати безвладним тягарем, хочби й рідній дитині, це і гріх бувби..." — Думала Ганна. — А так, вони там хай теж трошки забудуть та де з ким повеселяться.

А тиша така дошкульна. Лиш у вухах шумить, ніби мільйони різних дзвоників, один різнородний шум, гейби шум життя всього світу. Дзвони пробиваються різними тонами, перемішуються і зливаються з дзвониками мільйонів клітин Ганниного кволого тіла і все разом творить нестерпний шум. Ганна відраховує немічні бючки свого серця, чує виразно, як переливається ліниво рештки крові в її тілі.

— "Заснути б... Хоч на годинку, щоб тільки визбутися нестерпного шуму в ухах".

Тихо і пізно вже. Їх троє в хаті. В кутку на стільчику, малий "вівсяний дід", на килимі скулений — мудро вдаючи, що спить вовчур — Тай і Ганна. Із стін вдивляються в Ганну, чотири пари дорослих очей. Було ще так до недавна тільки троє... Рік тому долучилася, ще четверта пара... Найдорожча пара очей, її єдиного сина, що сумно усміхається з портрету на стіні, напротів Ганни і ніби промовляє: — "Не плач мамо, — Мені тут добре... — Я щасливий вже. Щасливий, що залишив цей світ, він не був для мене ласкавий. Ти сама це найкр...ще знаєш. — Не плач. — Мені тут краще, як тобі..."

— "Знаю сину, знаю!" — На силу здушує крик Ганна.
— "Але чому ти мусів відійти переді мною?! — Чому не почекав, хай би я перша..."

Минає північ. Догоряє воскова свічка. Глухо пошумлюють гори. Хоч під скатерттю, збережене з літа пахуче сінце і правдивий, подарований кимсь вівсяний дід, а Свят-Вечір пропав... — Хтось Могутній, викреслив його з Ганного життя. Ще недавно, так гамірно було вхаті в такий день. Блимала украшена ялинка... Ще так недавно любила розказувати веселим дітям у Свят-Вечір, різну всячину з минулих споминів. Жартували, слухали, хоч знали майже все напам'ять. А тепер так пусто... Сина вже нема... Донька з чоловіком не приїхали. Пусто в хаті, пусто на душі, а на серці незагоєна глибока рана і ніхто не всилі її загоїти. — Христе, Ісусику маленький, не гнівайся, прости, що перший раз у Твоє народження, не прибрана хата, не блистять ялинка. Нема радості, нема коляд... А ріг скатерті мокрий від сліз. — Ти приходиш на землю, принести радість "блаженним, що плачуть, бо вони потішені будуть". — Потіш і мене! — Хоч трохи притуши біль. Скажи, як довго ще, поки і мене забереш до себе... До мого теж єдиного, як і Ти — первородженого...

І зашелестів колосками вівсяний дід. Похитав сумно сухим стебелінням і ніби тихий докір пронісся по хаті. — "Плачеш, дорікаєш... А хто ти, що хочеш самого щастя на цьому світі? А хто його має? Воно не тут, а там — на тому світі! — тут не мав його і сам Він — Христос. І Він терпів, навчав терпіти і тебе, та надармо. І гнівиш Господа. Заколочуєш радість приходу Спасителя. А мене поставила самотно в кутку і не глянеш навіть! Повизбирувала мої колоски з килимів, як яке сміття... — А пам'ятаєш, з якою достойністю вносив мене колись твій батько? — З поклоном та Благословенням в гамірну, та веселу хату. Ставляв в найдостойніше місце, на покутті під святими образами. Ніхто не дбав, що піл засмітиться, бо й на полу був теж соллом'яний дідух. А ти як тішилася та гладила мої колосяні кучері. Ти і твій маленький братік — Влодьо. А Михась —

пастушок, в'язав ложки, та саджав в моє колосся, щоб корови не розбігалися літом. Пам'ятаєш? А тепер глядиш на мене, як на в'язку соломи..."

— Ой, досить вже діду. Замовкни! Ти прав. Пам'ятаю, ще і як пам'ятаю.

— Та серце заболіло, от-от і розірветься!..

Замовк вівсяний дід. Заснув і пес-Тай, а із стін чотири пари найдорожчих святців сверлять зболілу душу.

— "Пам'ятаєш? — Ти-ж мала вже своє щастя. А скільки таких, що і того не мали. Пригадай, не гніви Бога".

— Пригадую, пам'ятаю. Простіть мої рідні. Мамо, батеньку, бабусенько! — Прости мій сину дорогий. Прости Ісусику маленький...

Ганна втирає рештки сліз, підходить до широкого вікна і глядить в темінь задуманих гір, що дивно роз'яснюються. Заморгали веселіше зорі і на устах Ганни появилася призабутий усміх, а серце застукало рівнішими ритмами. І поплили спомини чудових картин, давно минулого Ганниного, ще одного Свят-Вечора...

Сипле сніг, присипає білим пухом поля і діброви. Прикрашує оголені віття дерев, липне до сірих стовбурів і світ біліє чарівною казкою. Казкою щасливого дитинства і першої молодості...

З морозним вітром долітають до вух переклики Стефки, Гальки, Славка, Сенька, Івана. Вже чути, як скриплять по снігу чоботи, сміх, веселі перегуки і все те мішається, в одну чудову, передсвяткову коляду. Гукають на Івана. Він старший, приїхав вже аж зі Львова на різдвяні вакації. Ганнусі ще й дев'яти років нема. Не взяли навіть до вертепу. "Замала ще", казали. Та вона всеодно, чимскоріш вдягається в чиюсь велику бунду, впихає голову в батькову кучмату шапку і чийсь завеликі — найрадше бабусині чоботи. Бабуся негодує. — так, про форму тільки. Усміхається непомітно, наставляючи ноги в чоботях, які Ганнуса поспішно стягує, разом з теплими вонучками. Обвиває швидко свої, впихає в чоботи і вона вже в дверях.

— "Почекай Івасю на мене!" — Придобрюється ніжно.

— "А нащо тебе там. Ще загубишся десь подорозі, або страшне щось зість тебе!" — Відстрашує Іван, як тільки може. Йому вже 13-цять років і його взяли за Ірода до вертепу. Голосом, як в гусака, скрипить злісно на малу Ганьку, щоб не тяглася за ним.

Та її вже ніщо не відстрашить. Залишає найменшого Влодя, що завидно і покійно проводить їх очима до дверей, а потім біжить і вискакує на довгу лавку під вікном, прошкробує нігтями замальовані морозом квіти і прилипає носом до шиби. Веселі голоси губляться дібровами і щораз слабше доходять до вух осамітненого Влодя.

Загомоніла невеличка, бічна кімната "Читальні Просвіти". Колядники-актори Вертепу, підтягають носами, уставляються, Ганнуса ховається поза плечі більших. "Режисер" — Василь махнув важно рукою і коляда — мішанина різних голосів і голосочків огріває зимну кімнату. Співають всі. З голосами, чи безголосі і без музичного слуху. Нікого це не турбує, навіть Василя, що теж голосу не має. Йому важний тільки вертеп. Коляди — аби слова всі знали, а мільодії навчили батьки.

Павлові затягнулося трохи задовго і трохи задалеко "вліво". — "Та не ричи, як недорізане теля! — Тримайся купи! — І не Месіяш, а Ме-сі-я Христос наш!" — Поправляє Павлові Василь. Павло знітився трошки, але не надовго. Всі співають щораз сміліше і голосніше і його незмінне "Месіяш", губиться в хорі. Василь хоч і чує, та вдає, що не чує, знаючи і так, що нічого не вдіє.

— "А завтра по вечері всі — зійтися тут на вертеп! — Поприносити все зі собою! — Михаську, бороду вже маєш? — Гриньку, крила і сорочку приготував вже? — Сорочку позич в Ганьки Гудимової. Вона велика, то може й до землі досягне. — Стефцю, а корони для царів вже поліпила? Най хтось прийде забрати мої дві капи з ліжка, будуть добрі для двох царів. Може хто має що, ще для третього?"

— "Зося Сенькова має гарну нову, з золотими квітами, але чи дасть?.."

— Хтось там відповідає з гурту.

— "Дасть, дасть! — Для вертепу дасть. Скажи, що я казав дати! — владно каже Василь. А смерть, хто за смерть?"

— "Я!" Обзивається довгоногий Славко Казновський.

А маєш вже косу і сорочку? — Най мама надточить дечим, бо ноги в тебе... Бог міру загубив."

Всі регочуть, а Славко ніби вперше спостерігає свої задовгі ноги і руки, яких рукави не всилі вже закрити, хоч і як він постійно натягує їх. "І доки ці мої ноги і руки ростимуть? — думає Славко. — А до нового вбрання, треба ще чекати, аж до Великодня"...

— "А хто несе звізду?"

— "Я!" — це Рурів Миколко.

— "А маєш готову?"

— "Маю, йно ще свічки не зробив."

— "То зроби, не забудь!"

— "Ну, то йдем до дому. — А не попережерайтесь дуже, бо співати не буде кому! — Добраніч!"

— "Добраніч!" — І знов скриплять різні чоботи по снігу. І знов невтомні сміхи і жарти, завтрішніх колядників, а у слід їм й собі побрехують собаки, з усіх кінців, по дібровах розкиданого, невеличкого села.

Навечеря Різдва. Всі сується. Кожному своя робота. Михайло готує санки і сокиру.

— "Влодзю, їдем по ялинку!"

— "Я теж!" — кричить Ганнуся і мерщій шукає знов якихсь чобіт і шапки.

— "Почекайте на мене!"

Михайло зрубує смерічку, кладе на санки, зверху малого Влодзя і обоє з Ганею тянуть до дому.

Вдома пахуча смерічка вдягається в різноколірові завивані цукорки, медівнички-миколайки, з наклеєними головками св. Миколая і з такими-ж янголиками, що св. Миколай попідкладав під подушки. Прикріплюють колірові свічечки в "жабках" до галузок, обводять паперовим, позолоченим, робленим Ганнусею, далеко ще до Різдва —

ланцюжком і смерічка стає красною ялинкою, із запахом, що розноситься по всіх закутках кімнат. Запахом Різдва Христового...

Каська має підлогу великої господарської кухні, та довгу лаву під вікнами на всю стіну і довгий стіл.

— "Ганусю, а ходи хоть витирати за мною, доки будеш там бавитися з тим деревцем?!"

— "Я зараз Касуню, ще трошки..."

Каська пристала колись, ще 12-літньою сиротою і стала членом родини, та кликала мамою і татом Ганнусиних батьків.

Підлога вже чиста. Діти вичікують нетерпеливо дідуха. Вечоріє. Михайло — найстарший син і брат, вносить на плечах величезну в'язку соломи, а Михась під пахою — маленьку з сіном.

— "Христос ся Раждає!" — Проказує у дверях Михайло.

— "Славіте Його!" — Відповідає важно бабуся. Це була її рік-річна роля привіту "дідові і дідухові". Ганнуса з Влодьом, кидаються розстеляти дідуха по полу, докладно, рівненько, щоб без горбочків. Бабуся наказує "ціпкати і квовати", це щоб кури добре розплоджувалися. Каська розстеляє сіно по столі і покриває скатерттю. Ліна — сестра з мамою розкладають все, що треба до вечері. Всі помиті, покупані у великій дерев'яній бочці. Кому не стало черги, мився в мидниці. На всіх чисті святкові сорочки. Як всі вже готові, входить батько з вівсяним снопом на плечах.

— "Христос ся Раждає!" — Достойно вітає всіх.

— "Славіте Його!" — Ще достойніше відповідає бабуся.

Стоячи ще в дверях із снопом, складає батько різдвяні побажання:

"Віншую вам, з тими Свгтами, аби дав Господь Щасливо пересвяткувати Рождество Христове.

А від Рождества до Богоявлення, від Богоявлення

до Воскресення і так рік-по-рік, поки нам Господь призначив вік. Христос ся Раждає!”

— Славте Його! — відповідають вже всі разом і вівсяний дід мандрує в кут на лаву, а всі сідають та чекають дальшого батькового благословення.

Пахне сіно, пахне солома, пахне в куті вівсяний дід, пахне і блистять освічена свічечками ямлинка. Пахне любов'ю і благодаттю Святий Вечір Рождества Христового.

Після голосної спільної молитви, бабуся з мамою, доносять на стіл 12 різдвяних страв, запашних, смачних, після цілоденного посту. На столі являється, найперше куття з медом та всіми додатками. Батько набирає першу ложку, розкидує понад головами, проказуючи:

”Птиці, птиці, ходіть до різдвяної пшениці,
Та не виїдайте літом в полі, ярої пшениці!”

Діти ловлять падаючі зерна кутті, це на те, щоб літом вилловлювалися вироювані пчілки.

Після вечері колядують. Найголосніше Богдан, чоловік сестри — з великим голосом, та ні дрібки музичного слуху. Та це нікому не шкодить. Всі радіють Різдвам Христовим. Михась збирає ложки, в'яже перевесельцем і впихає у вівсяного діда, приговорюючи: — ”Паси діду мої корови, та щоб не розбігалися по людських збіжах. — А пильнуй тую Сиву, вона так дає мені 'школи', щоби сказилася!...” — Так щиро і поважно приговорює Михась, що аж дивно, що дід мовчить і не відповідає.

Колядують. Фальшує Богдан, а Гануся з Влодьом, та Михасем, з нетерпінням визирають вертепу.

Забрехав пес Шимон і в сінях затупали десяток пар різних чобіт. Обтрушують сніг, шепочуть, готовляться і стукають в двері, що широко відкриваються, впускаючи в теплу хату чисте морозне повітря і нових колядників.

Крутиться — мерехтить вертепна зоря. Пастушки пошморгують носами, деклямують свої ролі. Тріє царі повагом відговорюють своє теж.

Дехто призабув щось, йому позаду підповідає дуже нетихенько чортик, із штудерними "пекольними" вилами.

"Ірод, випитавши царів куди вони йдуть, готується вбивати Ісуса, але йому городить дорогу висока Смерть, в білій закороткій сорочці, хоч і підштукованій і з розмахом стинає дерев'яною косою Іродові голову. Ірод паде на соломі, чорт з жидом виволікають його в сіни, а пастушки з царями виводять радісно — "Пішов Ірод аж до Аду, к люциперу на пораду".

Побідну коляду перериває прикрий випадок: — Коза з дерев'яною головою, настромленою на костурі і актором, прикритим плахиною, якому рогата голова заслонила весь світ, щоб не пасти задніх — махає рухами, у висліді чого, падають на соломі, як не цар, то пастушок. Корони котяться по соломі, а один цар, що ще з короною на голові, рятуючи ситуацію, вказує пальцем на восточну зорю, на костурі в Миколки, яка вже ані не крутиться, ані не світить і якнайдостойніше проказує: — Гляньте, зоря стала і освічує бідну стаєнку! — Там народився Цар Світу — Христос!

Ангел, якому чорт поза плечима всього вертепу, вже дуже надоїдає — дає стусана чортові під ребро, забуваючи сурмити славу, золотою-паперовою сурмою.

Василь скрегоче зубами, репліки забуваються, а на добавок, найменшому цареві, із зачервонілого носика потекла сльозинка. Він похапцем витираючи, порозмазував по лиці, мальовану саджею свою бороду. Брат Михайло — великий жартун, тримаючись зі сміху за черево, качається по соломі, та ще й підповідає видумані репліки, сконфюженим царям, з яких один вже втік до сіней.

Замурзаний малий цар, не свідомий свого вигляду, дальше деклямує свою ролю, хоч його вже й ніхто не слухає.

Під регіт цілої хати, вертеп закінчує коляду, а Василь погодившись з крахом свого театру, підносить листу на "Читальню Просвіти", або на "Рідну Школу".

Невдача вертепу розвеселила всю хату, а на стіні в

іконі усміхнулися теж розвеселені очі Ісуса-Молодика, спостерігаючи всю сцену малих акторів, що так щиро імпровізували Його День Народин.

Рано встають всі. Поспішають "перед церквою", погодувати худобу, вичесати коней, приготувати сани-залубні.

Всідають, хто де і як може в сидження, на козлі зпереду мужчини, а Михась з Іваном чіпляються залубень позаду, на вистаючих дошках.

Дзвонять дзвіночки на конях, цокають по снігових грудях підкови, а морозний вітер осмалює здоров'ям щасливі лиця.

В церкві повно людей. Несеться щирою простотою величне "Бог Предвічний". Співає церква, співає Небо, співає вся Земля.

Ганна не сама вже в хаті. Кругом неї повно людей і дорогих лиць. Чує веселі сміхи, скрегочуть, мчать по снігу залубні, подзвонюють на конях дзвіночки... Несуться коляди, щораз ближче і ближче... Проносяться вже понад тихі гори. — Ганна клонить голову на стіл і засипляє блаженним сном...

Гантер, 1984 р.

ЗАПІЗНЕНИЙ ЛИСТ ПОКІЙНОМУ ДРУГОВІ ІВАНОВІ КОСТЮКОВІ.

Дорогий Іване!

От це мій запізнений лист-відповідь, на Твого останнього.

Це вже другий, бо попереднього я не відослала, зваживши на Твоє "кульгаве серце" і рішила забути Твого немилого листа.

І тішуся, що так сталося, бо все змінилося і Ти вже так далеко від нас і жаль, що останній Твій лист залишиться бути останнім... І хоч наше листування закінчилося вже — я пишу і це буде теж мій останній лист Тобі.

Та я знаю, що Ти і з того світу будеш цікавитися нашим тут життям і що час до часу заглянеш до Трентону, до Твоєї Галі і тоді, подорозі — пригадавши, заскочиш відвідати і нас.

Зробив Ти нам дуже прикру і болючу несподіванку, Приятелю... Хоч після смерти нашого Любчика — мене вже ніщо здивувати, ані зворушити не може, але Тебе Іване багатьом бракувати буде.

Часом, щоб забути своє горе пробуємо насилу шукати в споминах чогось веселого і тоді часто натрапляємо на Тебе. Згадаємо наші різні зустрічі з Тобою, десь на яких-небудь — як Ти називав — "ненько-українських збеговісках" — посміємося з пригод, яких Ти завжди вмів денебудь поназбирувати і... нагадається, що Тебе немає вже між нами і стає ще сумніше...

Так, відійшов Ти Іване дуже несподівано і ще за-

скоро... Буде бракувати Тебе Трентонській громаді, буде бракувати Тебе всьому українському суспільству, буде бракувати на кожний заклик — Твоїх щедрих дарів. Буде бракувати Тебе Твоїм приятелям, яким Ти все найперший, готовий був до послуг в кожній потребі і на якого дуже певно можна було рахувати.

І буде Тебе бракувати всім тим, як Ти називав — "від вижирки і від баюри", для яких у кожний час, чи у свята, чи без свят був готовий Твій щиросердечний стіл.

Кожному, на "вічну дорогу, Ти вспівав вчас дописувати свої теплі згадки. Ніколи не запізнився, уважаючи святим обов'язком згадати покійного "незлим тихим словом".

І ми були спокійні, що Ти і про нас не забудеш. А Ти, он що... Покинув нас і так собі пішов...

Проходять от це в пам'яті багато моментів, пережитих разом у різних нагодах, святкуваннях, тощо, за час 35-літнього мого знайомства з Тобою. Згадую наші взаємні перепалки, що як та коса, що попадала часто на камінь і ми "чубилися" завзято, а вже при першій, слідуючій зустрічі були в згоді та готові до нових конфліктів.

Згадуючи про це все, навіть не гризе мене моя совість, а навпаки, тішуся, що ми себе щораз більше пізнавали і до кінця залишилися добрими друзями.

Пригадую, з першого нашого знайомства Ти почав мене звати Мариною. Дивно, бо нікого з інших Ти не кликав так. І знаєш що? — Твоє "Марина" наводило багато споминів з мого дитинства.

Жалую, що ніколи не прийшло на думку розказати Тобі цього за Твого життя. Розкажу Тобі тепер, як це було:

Це було ще вдома, як мені було несповна 5-6 років, а по найближчому сусідству була дівчина здорова, червона, як рожа і кольосальних розмірів. Звали її Мариною. Була там і менша сестра, молодша за мене і я любила бавитися з нею. Ото ж днювала я там, а старший брат мав мороку, чи не щодня приводити мене до дому. А як вже дуже йому надоїло, каже раз: "Як не перестанеш туди ходити, то ста-

неш такою великою, як Марина” та що він вже навіть за-примічує, що я стала зашвидко підростати.

Це не так то вже важливе в цьому листі, а так прийшло на думку тільки, що тепер мабуть ніхто вже не покличе мене Мариною... І що дала б я за те, щоб почути, як колись — Твоє: "Як ся маєш Марина!"...

А знаєш, як були ми на Твоїх похоронах і це було у вчорі, в одному моменті я відчула дивну полегшу свого горя. Я подумала, що мій покійний Любчик зустрів Тебе там і що він не буде вже самотній, бо дотепер не мав він нікого ще там із своїх товаришів. А Тебе він любив, навіть і попри Твою, часом різьку дисципліну — "пластового братчика" і не раз було казав: "Знаєш мамо, той пан Костюк, то є дуже файний хлоп!".

До цього самого висновку і ми дійшли були давно вже з Любком-чоловіком, тому наша дружба з Тобою не зтиралася. Хоч ми і виїхали з Трентону, не переривалися наші листування з Тобою. Всі листи, святочні вітання та всякі — "на весело" відомості з Трентону я докладно завжди зберігала. Тепер лежать вони сумною купкою в мойому "архіві"...

Дорогий Іване, дорогий Друже! Думаю, що не дуже довго нам прийдеться чекати на нашу зустріч з Тобою...

Надходить час нам всім бути готовими для нашого переходу в те друге життя, в яке Ти так легко і щасливо перейшов.

Сказати правду, була б радо взяла Твоє місце, а Ти тут ще пригодився би.

Сьогодні був сороковий день твого відходу від нас і в нас у Гантері молилися за Тебе, а Любко співав Тобі Вічну Пам'ять...

Я нездужала і залишилася вдома й дописуючи цього листа, була думками теж з Тобою.

Вітаю Тебе Дорогий Друже, в оселях Господніх,
де всі святі спочивають!

Твоя Марина.

Гантер, 9.5.1985.

ІЛЮЗІЯ ВОЛІ

— "Вознесися Господи над нами та даруй нам ласкаво день переднювати та й ноченьки щасливо дочекати та й за твої всі щедроти до землячки святої припадати, руки Твої невидимі цілувати! — Поступися Краса!, але забрьохана ж ти яка! І хто ж тебе домиється до подою?! — А гунцвот Степан! — Та не міг трохи більше підстілки дати?! — "Пом'яни нас Боже милістю Твоєю! — продовжала бабуся свої молитви, — Дай силу ногам і рученькам нашим жито, пшеничку і все позбирати, дари Твої у згоді, ласкаво споживати та й бідного обдарувати!"

Ще довго гомоніла бабуся свої, щирі молитви, то тут то там перериваючи, випускала курей з курника, заглядала по черзі у хлів та до стайні з коровами.

Червоне, велике сонце ще й не викотилося з-за лісу, а старенька бабуся — обійшовши всі завулки хутора і всі гори, йшла вже в хату і разом з пташкою відмовляла свої ранні молитви. Таких молитов ніхто не знав. Це були старі моління-пісні Богові щирих сільських сердець.

— "Вставайте діти! Господь дарує добру днину — мряки посідали, вже б й отаву косити можна! — А щось буде, бо "гораки" дуже присмирніли! — Крива Чернячка, як гнала корову на пашу, то дуже смирененько — Славайсу Христу — сказала! — А все, було — похвальони та й похвальони! — Видно ляхи щось прочувають! — Може й на війну заноситься! — Бо й ті "ванебри" не на дурно! Гасують по полях на конях та заважають людям в роботі. А які гойні та пишні! А стшельци, як песики підбігають за ними та ластяться та виспівують — не дами земі! — Буде вам буде, як німець натисне!"

Мов про себе говорила бабуся.

Наслухавшись нишком читаних в хаті різних світових,

голосних новин, бабуся мовчала і на всі події мала свою думку.

Вже цілий тиждень польська "моцарна армія" відбувала маневри по довколишніх лісах і полях бібрецької округи. Їздила артилерія на блискучих конях. Молоді старшини у красивих одностроях, що тісно прилягали до виспортованих тіл. Блищали офіцерські чоботи-"гольфи" а срібні шабельки при боці довершували красу молодих офіцерів польської армії.

Невеличке село Вілявче ділилося двома частинами. Долішню, серед чудових дубових гаїв і лук замешкували українці. Горішню, поблизу старого лісу — довгою смугою забудували свої оселі кольтоністи із західних польських земель, яких бабуся зразу охрестила "гораками".

Тихе ворогування українських мешканців до "зайдів-гораків" не перепинялося.

Ще недавно, ніхто й не чув тут польської мови. Був спокій і гармонія серед всіх сусідів. Поселення польських кольтоністів змінило життя у спокійному до недавна Вілявчу.

З ходом різних, світових подій — в повітрі пахло чимсь новим. Люди ділилися щораз новими новинами, То тут то там, покручувалися поміж людьми підозрілі типи, когось заарештували, "Олекса Клцюмбас вискочив з поїзду, як везли його до львівських Бригідок", хтось бачив молодих, озброєних людей в лісі, люди угадували, фантазували, чогось вичікували і праця нікого не бралася.

— "А дивіться, дивіться! — Кілько літаків по небі літає! — хтось кликнув з гурту. — Може то вже війна вибухла?!"

А літаки гриміли, пролітали понад головами, ніби зачимсь шукали.

Бабуся протиснулася крізь юрбу і собі приклала руку до чола, потім зневажливо махнула рукою: — "Ет, вигадуете! Та то лях шукає якоїсь соломи, де би голову встроїти!"

Але малий Степанко-пастух своїм бистрим оком зразу відгадав:

— "То не є польський руплян, я пізнаю! То якийсь інакший! Він має під крилами чорні гачки з хрестами!"

Всім стало ясно, що то німецькі літаки і що нарешті прийшла довговижидана війна.

Дорогою, попід розлогими дубами бігла Яндрухова Настя, з маленьким Богданчиком на руках. Цупко тримаючись маминої, широкої спідниці дріботів побіч неї чотиролітній Володьо.

— "Яндруху, а йди копай яму! Вуйко Тимко приходив за лопатою! — Каже, буде прокопувати стару яму у вільшині, тую, ще з тамтої війни! — Ой Боженьку, що то буде?! — Кажуть, що гостинцьом вже якесь войско їде!" — голосила Настя.

— "Та, то Василь Шведів з Демчуком гній на поле возять! — А ти не могла знайти в скрині якої, еншої димки та таку червону, що до неба видно?! — негодував старий Максим — свекор Настки. Настя винувато горнула свою широку спідницю і притискала долонею. В цьому помагав маленький Влодьо, обнімаючи ручками мамине коліно в червоній спідниці.

Літаки плигали понад хатами а старий Тимко, бувалець Першої світової війни, про якого "подвиги — як то бувало на таліянськiм фронті" — знали вже всі напам'ять — мав нагоду тепер показати — "хто він був колись"! Випроставши, як мога свої пригорблені плечі, пригладивши довгі, патлаті вуси махнув по військовому костуром, яким обганяв худобу, що підпасала його городину і гостро скомандував: "Розійтися і поховатися, бо німець жарту не знає! Ще подумає, що ми якесь войско і почне кидати бомби!"

Всі розбіглися, мов кури а бабуся бігла перша з периною до пивниці-землянки між черешнями. Бабуся, що ставилася зневажливо до польської армії, — до Гітлера мала якийсь, нерозгаданий страх. Може, у своїй старечій підсвідомості відчувала ще одного страшного ворога нашої країни...

Але бомби, ні гарматні стрільна не долітали до Віляв-

ча і людям не сиділося в скритках. Скоро всі повиходили з криївок і з радістю вслухувалися у відгуки далеких гупань. З долини, дібровою бігла дебела дівка Марина. Дудніла земля під її босими ногами, а жартун Михайло упоминав:

— "Тихше біжи Марино, бо дуже розгойдуєш землю!

Вбігаючи у ворота, налякана Марина голосила свіжу новину: — "А знаєте що? — казав Кусів Броник, що Польска виповіла Гітлерови войну! І ще казав: — Ми прендко побієми немцуф, а вас вшисткіх кабануф так пжикренціми, же вам ваша Україна вилізе боком! — І ще казав, що Гітлер дуже "непевний"! Відрізує груди жінкам!"

— "Не бійся Марино! — Нащо Гітлерові твої груди! — Та він має доста своїх німок і грудей скільки захоче!" — заспокоював Марину весело хтось з гурту.

Бабусіне продчуття духе скоро сповнилося. Ясний, вересневий день, 1939 року глибоко записався у долю нашого народу...

* * *

Бібрка — це така собі мала містина, недалеко Львова. Зимна зимою, а літом припорошена курявою і припечена сонцем.

Одним боком обливає Бібрку річка, якою ніхто не цікавився — звідки випливає і куди запливає. До моря напевно не допливала, бо було б задалеко, а так десь, до чогось вливалася, поки діти подорозі не порозхоплювали.

Називалася Ріка, не продумано для неї навіть іншої назви.

Одна частина річної полоси, найгустіше забудована хатками, стайнями та всякими будівельками, з невеличкими оболонями — мала назву Усілля.

Поминаючи Усілля та покручуючись трохи випливала побіч заселену гірку — "Загору", випливала поза містечком і пливла геть, поки не розгубилася десь, розбрившись численними рівчаками на потіху дітей.

Одна віднога Ріки перетинала вхідну дільницю — Загору від середини міста, перепливаючи собі просто через

найглибшу вибоїну брукованої дороги і поза дорогою розливалася трохи глибше і ширше, заставляючи міську управу збудувати довгенький місток-кладку, якою переходили мешканці дільниці "Заріка" до середмістя — з одного боку, а даліше Заріка мала другий свій перехід коротшою кладкою в середину міста, що починався жидівською різнею, в якій можна було бачити крізь відкриті, широкі двері помираюче — менше, чи більше телятко, що недорізане стогнало, стікаючи поволі кров'ю.

Там же бродив у крові старий, присліпуватий жид Шимшон, згінщик малих теляток, що мав у своїм реєстрі всі народжені і ненароджені телята у всьому повіті Бібрки.

Ми, з моїм найменшим братом Володьом нераз дуже тяжко плянували — як би то "згладити" його зі світу. До цього думали вербувати великого, кудлатого пса Цигана, але що Шимшон був вже Циганові добре знайомий і не надався до нашої змови.

І такий, жорстокий вид і стогін нещасної скотини забірав нам малим спокій і цілоденну веселість — хто з нас скоріше ранком до школи переходив туди і угледів це.

За різнею починалася торговиця, в якій кожного четверга кишіло від людей і різнородних, людських і нелюдських вересків.

Весною, коли топився сніг, або прийшла більша злива, тоді Ріка підносилася майже до моста-кладки, заливаючи зовсім дорогу в одному місті і люди, що їхали на ярмарок возами — бродили по воді цілими колесами. А як діставалися до середмістя пішоходи, того вже не тямлю, бо було це ще тоді, як мені було 5-6 років і як перший раз проїздила тоді на возі з батьком. Мусіли мабуть перед тією баюрою звертати попід окописько і переходити кладкою.

Це перше пізнання місточка Бібрки записалося в мою пам'ять мрячною картинкою і до сьогодні не затирається.

Пам'ятаю, найстарший брат Михайло, як міг, відмовляв мене їхати тоді з батьком. Був вже підпарубок (14-15 років!), був досить високий і заглядали вже навіть за ним дівчата і йому дуже хотілося парубочити по ярмарках. Бо-

ячись, що прилипну до нього і буде мені "нянькою", придумав, що Бібрка — то Америка і треба проїздити через дуже велику воду (цю баюру!), що називається океан і ще треба цілувати якусь стару, грубезну бабу на рогатці і що без того ніяк не впустять в Америку.

Я передумувала довго ці всі перешкоди, але що так дуже хотілося побачити цю Америку, то таки не відчепилася воза і поїхала.

Більше не мала нагоди проїжджати цього "океану", бо мабуть скоро відреставрували дорогу, відтявши Ріці відногу. Кладку залишено ще на довше і її довго — ми діти не могли забути. Була довга і чудово розгойдувалася при швидкому бігу.

По лівім боці Загори, за будівлями і за муром, прислонене таємною зеленню темніло жидівське кладовище, зване окописько, з якого час-від-часу проносилися розпачливі голосіння найнятих плачок, що ридали, кричали, ломили руки та рвали своє розпатлане волосся.

Середмістя, яке протинала одна-одніська вулиця і якій також не придумано назви. Ми назвали б її тут Мейн стріт, або бодай Брод стріт, а там люди обходилися без назви. Звичайно казалася: "перед, або за Маслосоюзом, чи "перед, або за костелом, або — пекарнею Майфільда, з горами свіжого, ранішнього печива, на згадку, ще сьогодні проликаю слинку. Таких кайзерок, рогаликів, та різнородного хліба — не знайти б тепер і у всьому світі!

Кінець тієї головної вулиці розділявся трьома дільницями. Просто в гору йшла Козина, на ліво, попри наріжний дім — "Сокул Польський" в долину тягнулося "Замлиння", з млином і лікарнею на кінці, в якому лежали — мій брат і батько, побиті (батько — до передсмерття) "ушавленою польською пацифікацією" у 1930-му році і ця лікарня вбилася глибоко в мою пам'ять.

На право, в долину бігла не дуже довга дільниця "Клембанія", яка закінчувала нашу Бібрку.

"Кле-мбанією" часто чимчикував жваво невеличкий, старий Михалько Керницький, торгівець різною садо-

виною. За ним тягнулася завжди криклива юрба різнородних бахурів, що навпередки кричали: Міхалі, дайте цу-корків!

Старий Міхалі, маючи на свою біду добряче серце, головню до дітей — підкрадав жінці солодоші, якими вона торгувала на прилавку у торгові дні і роздавав настерливій дівчурі, що обсідала його як сарана. Як солодоші кінчилися, про запас, мав довгу, закручену палицю, яка рятувала його перед загибеллю від дітиськів.

Проминувши Клембанію, дорога вела на Львів крізь різні села. Зараз за Клембанією підносилася стрімко в гору, попід християнське кладовище, в якому "під вечір і ніччю кишіло від страшних мерців і духів, що скреготали зубами, стогнали і гналися за нами-малими."

Ця стрімка частина гостинця служила зимою розвагим місцем для всієї молоді Бібрки. В неділі і свята роїлося тут від хлопців, дівчат, та різних розмірів дітей. Не бракувало і моллодших батьків, що везли своїх малят на санках.

Гостинець був часто втертий, як скло. Витягти санки на найвище місце, біля каплички, або й ще вище була неаби яка штука. З гори вже з'їздили порізному: на санках, на ногах, на животах, на плечах, або й коміть головою в погоні за санками, що часто виривалися з рук і гнали вихром в порожні, збиваючи з ніг тих, що тягнули свої на верх.

Щойно під вечір закінчувулися ці розваги. Всі поверталися веселі, розчервонілі здоров'ям, не зважаючи на побиті носи, на діри в штанях, з яких видніли обдрапані, закровавлені коліна. Кожне мало якусь, свою пригоду — веселу, чи й не дуже, але нікому це не затьмарило молодого, безжурного віку. Світ був чистий, не засмічений героїною, кокаїною, добірними вбивчими цигаретками, добірними горілками. Молодь залицялася з чистотою, спільними уподобанням, яким кого наділив Господь. Життя було скромне, але здорове, чисте, молодість чарувала своїм віком.

Назв вулиць і вуличок не було тоді і нікому не було цього потрібно. Почтарі знали на пам'ять куди їм доносити письма, яких не було багато.

Обходилися люди без телефонів, яких було лиш декілька у всьому місті та у важливіших установах.

Були теж різні оказії — як релігійного, так і національного характеру. Звичайно влаштовувані спільно з довколишніми селами і приємно згадувати про це.

Були величаві Йорданські водосвяття, з походами народу, збірними хорами, колядами через місто, до ріки. Тут наша Ріка зазнавала слави: прибрана престолом у вишивках, великим, ледяним хрестом і множеством співаючого люду. Мороз тріщав, дубили ноги, але нікому нічого не шкодило, бо це був великий празник!

Літом відбувалися різні національні свята, фестини, спортові змагання на майдані, за рікою. Час до часу відвідували Бібрку наші побутові театри, деколи заїхав якийсь цирк, а решту оказій доповняли раз у тиждень ярмарки, на які маси людей йшли, їхали, мов на відпуст.

А чого там не було — з усіх усюдів зїздилися торгівці лавочки, викрикуючи та приспівуючи мельодійно свої реклами: "купуйте люди, бо завтра не буде, або: "люстро, з переду і з-заду, машингвер на воші!". Приспівували, грали на гармоньках, сопілках, захвалювали свої бублички перекупки по страганах.

Пригадалося, як раз закортіло батька запрягти одного, духе полохливого коня. Не помогли навушники по боках вух і очей. Як затрубіло якесь авто, то наш Сивий, як кинувся з возом у юрбу людей, поперевертав декілька страганів з різнотою, розганяючи людей, мов курей, опинився, пробиваючи дишлем вітрину у ресторані Сташкової, яка — до речі стала потім свахою батька, але всеодно прийшлося батькові платити досить великі кошти.

Було у Бібрці одне, величаве свято: — приїзд нашого Добродія, Князя української церкви Митрополита Андрея Шептицького. Такого свята до смерти не забувається.

Фанфари нашого "козацтва" на конях, хори, діти,

люди — все впоході у вишивках і національних строях, як поле обсіяне квітами! Величавий престіл біля церкви і Він, такий величний своїм ростом і виглядом, як вже святий і не з цього світу... Таке вражіння ношу до нині у своїй пам'яті...

Проїжджаючи Бібркою зі Львова в моє улюблене Віл'явче, затримувалася я трохи у братів — Михайла та Івана. Михайло мав тут малу текстильну крамничку. Було приємно перебути день-два у Бібрівці і в товаристві "новоспечених" українських купців, які по довгих, мозольних змаганнях допняли свого і повідкривали маленькі крамнички рядочком у кружку жидівських крамниць. Тримаючись все разом, розраджували один одного у початкових недомаганнях і зневірі. До них пристав тілом і душею симпатичний директор Маслосоюзу — Михайло Снилик, який вмів завжди розвівати їхні сумні часом настрої своїми веселими і невичерпними жартами. Мандрували тоді всі на "мале пиво", та пограти в білярд.

Щоб не було нашому Міськові Сниликові завесело і задовго бути поза хатою — пані Сниликова додавала йому до товариства малого синка Зенчика, якого Місько мав наказ — сильно держати і не випускати з рук, мовляв, малий Зеньо вже від пеленок заповідався бути незвичайним спортсменом. Тому Місько йдучи на зустріч нашим купцям, пильно розглядався — кому би то хоч на годинку-дві завдати на плечі малого спортсменця.

Можна сказати, що наш директор, попри симпатичну свою вдачу був ще трохи і чарівником, бо ще добре не розглянувся, як я навинулася йому під руку.

— "Добрий день панно Марусю! — Я привів вам кавалера, щоб було вам веселіше! — Це є пан Зенко Снилик! Він давно вже признався потихенько, що дуже залюблений у вас! — А-га, щоб не забути! Він каже, що дуже любить триматися за ручку з дівчатами!"

Сині, цікаві очка золотоволосого — може п'ятилітнього хлопчика, хвильку дуже критично оглядали мене, потім зневажливо відвернулися.

— "Вона мені зовсім не сподобалася! — Така велика... і я не хочу триматися з нею за руки!"

Такий невдалий оборот справи, ні трошки не спешив веселого пана Міська, що умовився вже з нашими купцями і цього не можна було ніяк пересунути. Розсміявшись широко, почав умовляти Зеня, який ніраз не підходив йому ані до гри в білярд, ані хоч би до найменшого пива.

— "Та, що ти Зенчику?! — Панна Маруся зовсім невелика! До того — тоненька така! — Вона почекає на тебе, а ти будеш їсти гарно кашку, яечко і все, що мама дає, то скоро підростеш і доженеш її. Вона напевно почекає на тебе! — Правда панно Марусю?!"

Я знала, що моя справа вже пересуджена і моя прогультка до лісу пропала. Зенчик почав щось передумувати і вже впихав свою ручку у мою та дуже ділово запитав: — "Чи ти будеш зі мною бавитися? — підемо під окописько? — через цю довжелезну кладку? — То ходім!" — закомандував, не чекаючи моєї згоди.

І ми пішли, залишаючи пана Міська дуже вдоволеного, що чимскоріш чимчикував до Сташкової, поки Зенчик не роздумається.

Довга кладка почерез підсохлу літом Ріку манила всіх дітлахів, навіть таких вже великих, як була я, хоч "панно Марусю" зробило своє і пан Місько знав, як до таких панянок підходити, але я була ще така панна, що на кладку тягнуло не згірше за малого Зеня.

Зенчик біг, тримаючись моєї руки і довга кладка почала вже розгойдуватись нам на радість.

За кладкою і через дорогу темніло зеленню і кущами окописько, з якого доносився голосний, розпучливий плач, а по другім боці, по кладці ступала старша жінка, цупко тримаючись бічного поруча, бо розгойдана кладка набирала щораз більшого розгону і щораз вижче розгойдувала жінку. Її широка спідниця — парасолею, то знімалася, то спадала вниз і жінці було трудно опанувати ситуацію. До наших вух щораз виразніше доносилися проклони на нашу з Зеньом адресу: — "А щоб ви пропали бенькарти

паршиві, та нема на вас якої кари?, фраз би вас напав!”

Ми завернули і почали тікати. Така ситуація почала Зенкові щораз більше подобатися і я безрадісно ствердила, що маю вже невідлучного ”товариша” для постійних забав, коли тільки п. Міськові зайде потреба визбутися малого спортсвця. Зенчик не вгавав: — ”а що то є бень-карт? — а який то фраз нас взяв би?”

Хоч і як хотілось мені заімпонувати малому, та не весь бібрецький лексикон був відомий мені. Заки до чогось додумалася — Зеньо — на щастя вже завдавав інші питання:

— А чому ця жидівка так голосно плаче? — чи її хтось підрізав?

— Ні, вона плаче, бо хтось її наняв плакати за мерцем!

— А тато каже: — рипить, як підрізана! Тато видно добре не знає! Я скажу йому то! — дуже серйозно заявив малий і респект до моєї ”великої” особи почав ще більше набирати на силі.

Такі, та інші діточі пригоди записувалися чітко і глибоко та заповняли всі закутки в голові і декому з нас немає вже місця на записи сьогоднішнього.

З приходом Другої світової війни змінився світ і все життя на ньому.

Наше місточко Бібрка причепурювалося вітати нових визволителів. Люди прибрані в найкраще, юрмилися то тут то там, біля якогось політрука, що вихваляв нове радянське життя, яке нас чекало. Декому вже й обридло слухати а він сердега облизував спечені сонцем пересохлі вуста і говорив, говорив...

Михайло Сойка — власник недавно відкритої крамнички з матеріялами, відкриваючи, як звичайно з набожним надхнінням — ”може сьогодня вдасться трохи поторгувати” — побожно перехрестився, став порядкувати звої матерії, які вчора так і покинув, замкнвши скоріше крамницю і побіг вітати нових визволителів з ”панської кормиги”.

Дверей вже не треба було закривати. Покупці — салдати наперли і тільки вказували пальцями: — ”Товариш пан! Подай отцю штучку!

Михайло простягнув руку до вказаного звою.

— "Нет, нет, не ету! — Ету зельоненьку!"

Михайло замнявся трошки: — "два злоті за метер товаришу..."

— "Не надо резать! — Давай, как есть!"

— "Треба ж поміряти, товаришу, там буде понад 30 метрів!.."

— "Не надо мерать, давай во всю! — Тридцать метров кажеш, — ета... 60 польских злотих... — Вот тебе стовка рублей! — Настоящих советских рублей!"

Михайло втішно завивав звій вовняної, жіночої матерії. А через два дні крамничка опорожніла. Полиці пустіли, а Михайло рахував і складав на купки маленькі, нові советські рублі і мріяв...

А зараз, за стіною, Славко Маланчук також рахував і складав свої новенькі рублі, за випродану в одному дні і свою крамничку зо шкірою і... радів, радів!...

А ще, почерез дві жидівські крамниці — Олекса Коцюмбас переглядав свою крамницю залізних продуктів. Йому, на великий жаль, ще досить залишилося, крам його не дуже підходив під цю пору для воєнних салдатів і він завидував трошки Маланчукови, Івахови, та Михайлови їхньому щастю.

Місько Снилук також досить сумно споглядав на щасливі лиця своїх приятелів. Його сірі, веселі очі якось пригасли. Дужі, атлетичні груди наче змаліли і якийсь неясний настрій пригнітав спокій.

Його Маслосоюз перестав існувати, чи не з першого дня приходу "визволителів". Десерове масло, сметанки, різні вибагливі сирики та всі інші молочні добрива — червона армія, офіцери у м'ягеньких, морщених чобітках — кожний з "часами" на руці, та перевішаною через груди якоюсь люпою, чи біноклями — порозхачували зараз в перших днях і як личить "найпередовішій і найбагатючій країні у всьому світі — "в нас всього есть довольно!" — не рахувалися, ані не питали про будь яку заплату.

Тому сердега Місько, хоч вже й вспів дечого нав-

читися від політрука, що аж захлистувався розповідаючи про всі дива Сов. Союзу, та колгоспних ударниць-доярочок, які вміли видоювати по сорок літрів молока з кожної корови і чого ніяк не втягли б наші, галицькі бідняки. Якийсь, невідомий, внутрішній голосок таки вперто підшіптував Міськови, що його маслосоюзництво закінчене. І щоб визбутися того, впертого сумніву, побіг поміж крамничками українських купців і хоч ніяк це не було по його вдачі, таки трошки заведливо споглядав на купи бурих, новеньких — як з голки рублів, якими не могли натішитися наші купці.

Весело і з великими надіями в серці, за виїмком Міська, простували всі до Сташкової на "мале пиво".

Був четвер, голосний торговий день, але всюди якось було тихо. Не квичали свині, не ревіла худоба, не викрикували торгівці.

Заля-їдальня також напів-порожня. Нікому, ані флячки Сташкової, що були славні на весь повіт, не викликували охоти до їди.

Щось невідоме темною хмарою повисло над головами і люди вичікували чогось непевного...

Важкими хвилями котилися події, приносили щораз то нові крижалі, стелили шляхи в тюрми і заслання, розлучали серця, запанував жах і непевність завтрашнього. Нашу країну опанував притаєний, кровавий тиран і робив спустошення.

По ньому, дуже скоро прийшов другий, ще більш небезпечний — хвилевий "союзник" червоного ката — Гітлер, який на щастя перечислився у своїй хитрості і підступі до свого союзника і скоро поломив зуби.

Мов два яструби поздирали Україну, виривали один одному наш чорнозем, поки червона навала не перемогла "Новий Райх" і з тріумфом поверталася докінчувати недокінчене...

Хто лише міг, втікав і шукав притулку по чужих країнах. Розійшлися всіх нас, наші дороги. Дехто познаходив себе, дехто розгубився навіки.

І ми, з чоловіком покинули своїх рідних і пішли в незнане, з вірою і надією, що скоро повернемося. Надії завели... Спомини короткого, чудового життя на рідній землі записалися глибоко у наших серцях.

Михайла Сника ніколи не довелося вже зустріти, хоч і мали вістку, що живе в Америці, навіть не дуже далеко від нас, та важкі початки на чужині не давали змоги відшукувати себе в час. Все відкладали на "трохи пізніше", поки не довідалися, що його вже немає на світі...

Також і Славка Маланчука, хоч жили вони недалеко від нас — у Філядельфії, не довелося побачитися з ними, заки і він відійшов з цього світу.

Брат Михайло доживає віку на Україні, Олекса Коцюмбас, та Івах живуть десь в Канаді. Чи встигнемо ще побачитися на цьому світі?...

Колишній, малий "мій кавалер Зенчик" виправдав мамині сподівання і залишився на все життя спортсменом, як і був його батько. Зараз — головним редактором найповажнішого щоденника "Свобода" та роздає заслужені нагороди молодим нашим спортсменам, а я, щоб легше додвигати свого хреста до кінця, блукаю у споминах мого щасливого дитинства і це додає мені сили доживати мое безцілля...

Гантер, 1988.

УКРАЇНСЬКИЙ ГАНТЕР І ЙОГО ПОЧАТКИ

Їду в Гантер. Там — кажуть, осівся наш колишній друг
воєнних, кошмарних днів — Володимир Кобзар. А я шу-
каю пригожого клімату, доброго повітря, в парі з легкою,
фізичною працею для мого чоловіка, чудом оцілілого з
невилікувальної недуги.

І от, по довгій блуканині гірськими, чудовими доріж-
ками, за вказівками п. Біловуса, віднаходжу п-о Кобзарів і
їхню, охрищену вже "Кобзарівку".

— Привітання, спомини... — "А як там Любко, діти?" і
т.д.

Моя постанова — оселитися конечно десь тут і біля
"досвідченого бізнесмена" — В. Кобзара, щоб підвчитися
та оцілити — з нездоровим ще чоловіком і двома, малими
дітьми.

А гори чудові і такі ж привабливі! — А я молода ще і...
"найздоровіша з усіх, — дам раду!

Так і почалося. До того, тут вже й плян — будувати гу-
цувльську церкву. Чи не щастя і добрий знак! — Ми щойно
закінчили будувати церкву в Трентоні, а тут друга! —
Будувати вже другу церкву на своєму житті, докласти і
свою цеглинку під будову Господнього дому, не кожному
доводиться.

Ото ж, будуємо свій мотелик тут теж. У двох майже
тільки і власними руками. Очищаємо хащі, важкі каміння,
заросля над чудовою річкою, а поруч, чверть милі від нас
— росте наша церковця, почата теж від чищення хащів,
деревиння, каменюк. Будує її, як і ми — д-р Макаревич, із

першими поселенцями Гантеру.

Побіжу, було — зловивши якусь вільну хвилинку, щоб поглянути. Він там все. Доглядає, мішає цемент, підносить, приносить, покричить на когось... трошки нерозважно, і от, церковця — писанкою докінчується. Ще сходи до неї і дорогу з другого боку для автомашин. Та йде це скоро. Доктор в закасаних рукавах, молодик-син, та декілька відданих гантерців.

Пані Соня Королюк підношує питво, та перекуски. Каміння на сходи носять всі. На рівні з усіма, пані Наталка — дружина доктора.

Доктор укладає, поправляє і через декілька днів сходи готові. Широкі, вигідні, обдумані — з пристанками для відпочинку, бо високо йти на верх. Вже й поруччя збоку, а там, вхідну, гуцульську браму докінчує Юрко Костів, фактичний "інженер і будівничий" нашої церкви і всього центру.

А ще, за недовгий час виструнчилася з боку дзвіниця, з дзвоном в її серці, що найкращою музикою відбивався у наших серцях, першого Великодня.

Готова церква. Блестить гладенький асфальт. Гори радіють. В повітрі нависла Божа благодать.

Посвячення. Вмурування угального каменя, церковну гірку левадою завітчали люди, діти з усіх усюдів.

Люди не вміщуються в церкві. Всі двері відчинені навстіж. Несеться дзвінке "Вірую" Михайла Мороза — "опатентована" його солівка, чи не за всі роки існування Українського Гантеру.

Напевно, з легшим серцем міг би утратити найкращу свою картину, як не проспівати цієї молитви.

Запашним ладаном уноситься синій димок з кадьниці, в руках інж. Ореста Ключаса — нашого "старшого брата". Набожно співає хор, складений з горстки постійних жителів і принагідних гостей, під орудою колишнього бандуриста — Любомира Лампіки, якому теж можна б радше завалити його власний, недокінчений мотель, як відобрати посаду безплатного дяка в Гантері.

А ось і ще одна, велика подія. — Приїзд нашого Патріярха Йосифа! Посадження Ним пропам'ятного дуба! — Яка ж радість і гордість нам — Гантерцям!

Маємо свою, власну церкву! Та яку ж чудову! — Нашу, гуцульську! — І без великих зусиль, без напруг. — Чого ще треба? — Але... як звичайно, в нас ці "але" не переводяться.

То тут, то там "поради", суперечки, догани: — "А треба було не там, а десь у другому місці"! — І це не так і друге можна б було інакше і краще!"

І багато "не такого" знаходять. Відома наша, українська пісонька. Наш гріх, був все і всюди, де якраз цього не треба. А наймудріші "знали найкраще" ті, що осторонь, з руками в кишенях приглядалися праці. Ходили і... ходять до церкви, в кошочок дзвонять дрібнячками, совість їх не гризе, їм добре всюди і все на цьому світі.

А тут знов свіжа новина:

— "Чи знаєте, що він — доктор затіває?"

— "Та що такого?"

— "Та плянує будувати церковну галю!"

— Та-ак? — Чудово!

— "Та як чудово?! — А Кобзар як? — Та ж то його зруйнує!"

— Та, чому? — питаю. — Та ж це, для церкви, для громади! — Та, ще й краще буде для "Кобзарівки"!

— "Ет, що ви там знаєте! — Це ж нечесна компетенція!"

Дивуюся. Але, ми тут нові і дійсно, не все знаємо.

Про д-ра Макаревича, чула ще в Німеччині, як раз гостив у себе Капелю Бандуристів Ім. Шевченка, та провіряв-пересвітлював кожного, чи бува, декому не всадилося що, по перебутих воєнних терипетах. Щось там був відкрив і в легенях мого чоловіка, — мені на додаткову журбу. То все, що знала я про д-ра Макаревича.

Ще чула, що тут, то там, — когось до лікарні забирає, оперує — як треба і за, майже ніякі оплати, бо люди ще бідні, мови ще не знають і... грошей не мають, — свої ж,

українці. До кого ж йти, як не до свого лікаря, що ще й лікарства задармо дасть...

А гражду таки будують. І знов, він — доктор всюди, при будові, свої поради, та поправки рішучо встановляє.

А дорадників багато, хоч до праці рук мало.

— "Та де він там збудує такий будинок! — Та за що? — за які гроші?! — Та й нащо нам того?!"

А через рік, чи трохи довше, — гражда красується вже!

Є де людям, після Богослужби пострічатися та поїсти смачних вареничків, пиріжків, та борщиком попиту, та інших присмаків покуштувати, — рукотворених нашими, жертвенними, гантерськими панями.

Є де мистцям свої твори порозвішувати. І ніхто дуже не оскорбив себе, поза "церковним кошичком".

І Кобзарівці шкоди не принесло. Навпаки, — почалися весілля, люди приймаються, їх щораз більше. Олі і Влодкові повні руки роботи і до каси докапує...

Але негодування не вгавають, в парі із жертвенною працею п-а Макаревичів, та горсткою щирих парохіян.

Були й такі, що не заїкнувшись, казали: — та то він собі цю церкву поставив! — Не дам ані цента!

Тільки я чомусь не можу дошукатися того зла. Певно через брак часу, бо своя будова мотеля "черепахою" посувається. Бачу тільки, як доктор замітає церкву і біля церкви. Як світить і гасить свічки. І з кошичком просовується поміж людей. І священника треба звідкись привезти, погодувати і відвезти. Нікого за те голова не болить. І довгу нема і лишні гроші в церковній касі є.

А гражда пишається. Туристи заїжджають, фотографують, захоплюються, дивуються.

Тільки свої не дивуються. Не думають, це питають себе, — як і за які фонди і чиї труди це все прийшло.

Бо, може, якби хто чужий, та ще й дорого заплатити, то й всі вдоволені були б.

А доктор не слухає. Нема часу на слухання пустих порад, чи різних сплетень. Треба рук. Язиків багато а рук

мало. Не покосить трав, не повичищає, не відпровадить води — все сідало б до долу.

Від заснови Українського Центру в Гантері, 1959 року, присвячує кожного тижня — крім суботи і неділі, ще й один свій, вільний день від лікарської праці — четвер і їде в Гантер; мішати цемент, підносити дошки столярам, та бльоки Максимові, що погейкує на всіх, бо "робота йде за-помало". — Максимові на плечі сіла давно вже 80-тка, а старість десь загубилася. Високий, стрункий, як молодик і журиться — "що він буде самий робити, як всі старі вже повмирають".

А доктор навезе, було, робітників-пацієнтів, що відробляють свої платні за лікування. І в час їхнього відпочинку біжить варити обід та годувати їх, як п. Соня, або п. Наталка не могли приїхати.

А трави в горах ростуть буйно, косити треба, бо люди приходять, то "щоб гарно було!" А горбок височенький, не легко косити, тому й нема багато охочих до кошення.

Раз був випадок. Під час кошення трави, доктор в розгоні попав ногою під ножі і розтяв п'яту. Сам, зашивши на швидку, так і поїхав поправляти до Нью-Йорку.

А ми маємо наш, Український Гантер! — Шматочок дорогої нам України! Маленьке, гуцульське сільце, з красною церковцею, просторою ґраждою, стрункою дзвіницею, та ще одною писаночкою — новенький парафіяльний дім-хижу, що пишною лялечкою доповняє красу. Його сокотить Володимир Фіцалович, якому... мабуть і сам Господь кається, що дав забогато талантів, — мистець-маляр, іконописець. Поезію — "як з рукава напише вам в мінутах і по заказу, шей музикою доповнить. Знавець, природніх засобів лікування і в загалі — ходяча енциклопедія всіх наук. Відкривши в собі ще один талант, столярський — пригріває зупу з бананів, сім'я, та всякого зілля, перешкарпетки і з гітарою на плечах обрамовує вікна від середини, та шафки для кухні. Найбільшого мистецтва — відкопати і продати за добрі гроші хоч один свій талант — Господь забувся дати...

Минає 28 років мого першого знайомства з Укр. Гантером. Довгою стрічкою просуваються двадцятьвісімлітні спогади... — Великдень, видзвонює дзвін надзвіниці... завітчані кошички з пасочками. — Зелені свята — замаєні двері і церква зеленню... Празник св. Івана Хрестителя. І знов кошички з овочами на день Спаса. День Матері-Богородиці, люди, діти, квіти — квіти. А там Різдво, — йдемо з колядою по сусідах. Нова радість, прикуси по хатах... Ми ще молоді. Перед нами багато ще доброго і різного. Ростуть діти, з ними нова надія, щастя... — як же інакше думати?!

А життя плете свою істину... Вплітає в квіття полин і терня... Проколює і так вже стружене серце... — Топче мрії, сподівання, залишає пустку...

Не проскакую в поспіху, вгору східок вже, щоб не дуже запізнитися до церкви в неділю, як колись. Йду, притримуючись почорнілого поруччя, та благословлю продумані Доктором пристанки. Перехоплюю віддих на верху, притримую розколотане серце і... помало входжу до церкви, поклонитися в болючій покорі Його, Святій Волі...

А літа пливуть... "Пливуть собі тихо, забирають із собою і добро і лихо..."

Громада постійних жителів Гантеру маліє. Відійшов у вічність ненадійно наш, перший піонер і душа Гантеру — Володимир Кобзар, залишивши по собі незаступиму прогалину.

Відійшов один з перших проєкторів нашої церкви — мистець маляр, скульптор — симпатичний Ярослав Паладій. За його моделем будувалася наша церковця.

Відійшов теж, так ненадійно — улюбленець нашої громади — полковник Юрій Лопатинський. Невіджалування і незаступима постать, не лиш тут, в Гантері, але і у всьому, українському суспільстві.

А там, симпатичний Ярослав Кознарський... залишивши богадо слідів своїх рук при будові церкви і гражди.

Не стало співця — Михайла Островерхи і... багато ще інших.

Чорною тінню в кутку, на лавці — скулена маленька постать п. Соні Королюк. Шепоче молитви по втраті єдиної доньки. Здається... ще вчора, усміхнена — доносила питво і перекуски робітникам біля церкви...

А там, д-р Кознарська — теж в чорному... — Там і жертвенна все — п. Євгенія Плескачевська ще в жалобі, по втраті чоловіка. Білоруса, що всією душею пристав до нашої громади. Там же і Владзя Гірняк прилягла при лавці, в молитві за душу померлого чоловіка. І Софія Ґоть — вже вдова і Соня Вовк оплакує батька. А там, підперши сумно стіну, або з черговим кошичком, та "з блідим — спасибі" — просувається поміж людей Володимир Левицький, з непригоєним сумом після втрати дружини.

І ще і ще більше осамітнених, сумних хияляться до долу...

А там, догоряє і лічить свої дні — улюблений всіми — наш прибораний, духовний батько літніх сезонів — о. доктор Михайло Ваврик. Останками сил бореться із страшною недугою...

І хилиться і д-р Макаревич. Надмірна праця, напруга і власна недуга, про яку ніколи, нікому не скаржитися — підкосили серце.

Частенько знаходимо у наших пресах різні славословія для різних, заслужених громадських діячів, завітчастих різними титулами, — подеколи і кількома нараз... А так мало згадки, чи хоч теплого слова — людям, що жертвували стільки років важкої праці і подарували нам і нашим поколінням такий чудовий, Божий і культурний дар.

Дивлячись на дещо примарнілу постать д-ра Макаревича, що і дальше просовується з кошичком поміж людей, на його пригаслі, стурбовані очі, в яких — гейби питання — "що буде, як не стане сил докінчити всього... і що станеться як...".

І коли моє серце корчить біль по недавній втраті, в самому розквіті життя мого єдиного сина, щоб заглушити біль — пішла я нишпорити по всіх закутках і знайшла куп-

ку прижовклих, недокінчених листків цієї, гантерської історії, писаних ще декілька років тому.

І прийшло на думку дописати решту моїх, двадцятьп'ятьлітніх спостережень — так, як бачила я власними очима і серцем.

Бо літа минають. Забірають зі собою і свідків і пам'ять. І може й не буде колись кого спитати — як було це, чи те. Та й не багато вже нам, всім того залишилося: — і днів сумних і радісних. І сварок і непорозумінь. Час забере нас всіх там, де не буде вже того, всього. А церковця наша ще довго вкрашати буде гантерські гори.

Дорогі Приятелі, Сусіди, Знайомі! Дорогі Гості нашого Гантеру — з усіх кінців Америки і Канади! — Є тут багато недописаного. Не всі подробиці були мені відомі і часу не було, щоб за всім слідкувати. Та нехай ці, мої рядки заставлять трошки тих, які так легко "кидали свої камінчики в город пп. Макаревичів. І що вже був би час знайти у наших серцях хоч крихту вдячності і признання за їхні труди. Це напевно додало б їм духових і фізичних сил для продовження і укріплення нашого українського центру і нам уприємнило б решту нашого життя в спокої і дружбі у літніх відпочинках, в Гантері.

Різні ускладнення протягнули докінчити цю, мою історію Гантеру. І коли дописую решту цих рядків — то, кілька тижнів тому проспівали ми над гробом останнє, пращальне наше "Христос Воскрес", згадуваному Мужеві Довіря — інж. Орестові Ключасові.

Всі ми любили його, за його скромну, щирі і жертвенну працю для нашої громади. Був він дійсно — як казав у краснім, пращальнім слові о. Гліб Лончина — важливим стовпом нашої церкви і громади. Його місце зайняв найактивний "патріархальник — Андрій Бук, дружина якого, пані Катруся — симпатична і завжди готова на всякий виклик для праці в громаді і церкві.

І не приїде вже цього літа, постійний бувалець Гантеру, "адоптований" Кобзарівкою — наш любимець — Івась

Керницький, мій краян і не поцілуємось, як все, тричі — по "православному" на привітання... Поспішив на зустріч з нерозлучним другом — Миколою Понеділком, що теж любив наш Гантер і не проминав нагоди побувати, та повеселити всіх своїми гуморесками.

Цьогорічне відкриття образотворчої виставки нашого Ека і Синів, у пансіоні "Ксеня" буде, мабуть мати іншу за-краску. Прибудуть напевно ще й нові гості, але число постійних — вірних Гантерові меншає.

— То ж тішмося кожним днем, кожною хвилиною, прожитою у згоді і в любові, бо перед нами Вічність і Господь, в Якого руках — широко відкрита, велика книга, записаного, нашого тут життя...

Гантер, 1986 року

ВИ ЧУЛИ? — БУДУЮТЬ ГРАЖДУ!

Такий один день записався в пам'яті.

Церква готова, як "з голки". Пишається, поблискує новенькими копулками, та хрестами, а в долині, як у моравині кипить праця. Проноситься час-до-часу військова команда д-ра Макаревича, його перекрикує дзвінким дискантом Максим Курис та інші. Це наші майстри і помічники, у проводі з д-ром Макаревичем затягують основні фундаменти нової будівлі-гражди, що має стати Українським Культурним Центром Гантеру.

Підностаються мури з сірих, важких бльоків. Праця йде швидко і з запалом. По вуглах розташувалися самі "дипломовані" мулярі. На одному, дяк — Любомир Лампіка, на другому Максим Курис потрясає гордо вусами, на третьому привезений Доктором його пацієнт, що відробляє свої платні за візити і який умудрився пофальшувати свій мулярський диплом перед Доктором і тепер гірко мозолиться біля свого вугла і стіни, хитро, назирцем підглядаючи як не Лампіку, то Максима. На четвертому покручується з таким же, набутим дипломом — "найстарший майстер у всьому" — Рудик Балан. Різними мірилами, шнурками та далековидом прицілюється по всіх вуглах, "чи все рівно і добре". Він самотній ніраз не поспішає. Помаленько, достойно, як личить самому будівничому. Накази доктора не доходять до його вух. Він знає, що його вугол і стіну хтось інший підтягати буде, розуміється, за його наглядом тільки...

Праця кипить. Доктор, удостоївшись звання найстаршого помічника, можна б сказати навіть — "формана", мі-

шає завзято коцюбою в тачках заправу для мулярів не зважаючи на жару і свій "куферок", який тоді ще був досить імпозантною форми і як личить колишньому воякові — голосно розкидає капральські накази.

— Фадер! — Три лопати цементу, п'ять лопат піску! — Це до нашого о. пароха Івана Мака, який не звичний до таких почестей і на свою патріотичну біду пристав до гурту, важко сопить і голосно видуває горяч, не вспіваючи витирати поту, що заливає йому очі.

— Грицю! Привези торбу з цементом! — не вгаває доктор. — Славку, чого стоїш, як святий! — Давай воду! — це до покійного Ярослава Кознарського.

— Давайте заправу! — кричить нетерпеливо Максим, що любить бути все в переду всіх, підганяючи свою стіну.

Доктор поспішно вимішує пісок з цементом і розвозить гукаючим мулярам. Біля нього на поготовівлі стоять два підпомічники від всього, що треба, — о. Мак та інж. Кознарський, який хоч і невеличкого росту, але заправлений до всякої праці, ставши в Америці господарем і господинею (дружина — лікар, поза хатою!), швидко справляється з наказами доктора, натомість о. Іванові цюркотом впливає піт з-під мокрої вже шапки і він сердега гірко усвідомляє різницю поміж кадильницею, а важкою лопатою, що здавалася приросла вже до його рук. Насилу стримуючи грішну лють, о. Іван скидає свою просяклу потом кашкетину і нашвидку майструє, зав'язуючи гудзики по всіх кінцях сухої ще хустинки, з чого виходить штудерна, біла шапка, хоч і не схожа на мітру, але суха і на часинку заслоняє від сонця його не дуже волосисту голову.

— Фадер! — Чотири лопати цементу, сім лопат піску!" — І о. Іван бігцем вже біля купи піску. Швидкість його рухів йде в парі із швидкістю військовим наказам Доктора, що здавалося — з найбільшою насолодою і без найменшого милосердя розкидає їх кругом, завзято мішаючи коцюбою мішанину в тачці.

— "Та давайте блаки!" — Галайкає нетерпеливий Максим. Йому ніраз не хоче поступитися дяк Лампіка що теж

не може начувачитися своїм набутим званням — муляра, термінуючи колись на будовах в пок. інж. Дмитра Кузика, в Трентоні. І хоч не може наздігнати Максима — "не пасе задніх", забувши як звичайно, приспівувати, що далеко краще і справніше виходить йому, як всяка інша праця.

— "Та, давайте вже ті бльоки!" — покрикують і собі інші мулярі.

Тихий і все готовий на всякі послуги і права рука Доктора — Євген Дорош не вспіває доносити мулярам важких бльоків. Не поминуло і цю, що прибігла пофільмувати початок будови ґражди. Навинувшись на очі Доктора, попала під його команду теж.

— "А що ти там возишся з тим апаратом! Неси Максимові бльоки!" Апарат пішов лежати під сосною і "фотографка" двигала вже бльока котромусь муляреві.

Із-за ряду сосон і дерев показалася невеличка постать у червоній блюзочці, у квітчастій — "молодичкою" зав'язаній хустині і несла — майже волікла великі, в білих скатерках збанки — питво і перекуску для робітників.

І на мить згадалися полуденки... підвечірки... робітників-женців на полі, давно... далеко, на рідних нивах...

— "Файрант!" — гукнув хтось і розвіяв жмуток дорогих споминів... Робітники обтирають рукавами спрагнені уста і підходять гусакон до пані Соні Корольок, яка розливає смачний напйток і роздає перекуску. Дяк Любомир підбігає до загушеного куща і виносить з тріумфальним усміхом "кейсу" пива. "Лайна" проріджується біля пані Соні, повертаючись в сторону Любка і хлопці розхапують пляшки з пивом.

А з гори, новенькими сходами, з молитовником і вервицею сходить обережно о. др. Дирда. Мило усміхаючись благословить "на все добре" нову будівлю. Його чинові і чорній рясі видимо завидує о. Іван, якому вже й нова, змайстрована шапка з хустинки прилипла до голови і він ледво вспіває досипати пісок і цемент до тачки Доктора, що нікому віддиху не дає.

Спостерігаючи доктора — ви подумали б: — як то часом людина розминеться із своїм покликанням і як то і самому Господеві могло поплутатися в розділюванні професій людям.

Оглядна, в чорній рясі постать, з вервицею і великим молитовником в руках, відбирала відвагу Докторові покликати о. Дирду до ношення бльоків, чи хоть дечого. І о. др. Дирда ще раз усвідомивши велику ласку Божого покликання у свій чин, мило усміхаючись споглядав на муравлину працю робітників, та дякував Богові.

Праця йшла швидко, весело і з приповідками. Сірі стіни щораз вище підносилися вгору, а через декілька днів були готові для дальшої будови дерев'яними бальками, на що чекав вже найголовніший майстер, викінченої церкви і дзвіниці — Юрко Костів, що... на щастя, не заглядав дуже до архітектурних плянів, а більше до власного розуму і пам'яті.

А згори усміхалося сонце і весело забавлялося видом муравлиної праці в долині і щиро припражувало зачервонілі, голі спина нашиж майстрів.

Сосни пошумлювали дивними звуками. Коли б прислухатися добре, можна б вичути веселі, розбавлені гормони і тих, що перейшли вже у другий світ, але не забувають час-від-часу навідувати наш Гантер.

Так було біля двадцяти років тому...

Тепер, до тогосвітніх любителів Гантеру долучився о.др. Дирда, а за ним пішов туди наш, всіми люблений і незабутий о.др. Михайло Ваврик. Чорний його каяпелюх і палиця на обгородці бічного ґаночка, що чекали на нього до закінчення молебня, чи інших Богослужб, не сходять з пам'яті і досі ввижаються. За ними помандрував кожно-річний вакаційник, відомий всім і милий о. Володимир Жолкевич, а їм на зустріч вийшов наш перший парох о. Богдан Осідач, один з кращих послідовників Христа, якого згадуємо з великим пієтизмом.

До згаданих тут священників долучилося вже багато

постійних і непостійних жителів нашої громади, як і постійних любителів Українського Гантеру — мистців, письменників і як прийде час і нам туди помандрувати — буде кому нас зустрічати там, у новому житті...

Гантер, 1987.

ВИШИВАНИЙ РУШНИК І ОБРІЗАНІ ТОРОЧКИ...

Ганна розкривала поспішно невеличкий, обшарпаний далекою дорогою клуночок. Розв'язувала бурі розпатлані шnurки, з яких обривався червоний ляк.

Дрожачою рукою, поволеньки, наче якусь дорогу святість витягала довгий, вишиваний рушник з вишитими хрестами по обох кінцях рушника та з довгими, в'язаними торочками.

Як чистою, гірською річкою попливли дорогі-дорогі спогади... чисті, неначе було це вчора...

Ще раз перечитувала над рушником фіолетні рядки недовгого листа, що прийшов два тижні тому:

"Дорога моя Сестричко! — Отце посилаю Тобі рушник, якого вишивала я, як ще мої очі були молодші і ліпше дивилися на світ. Узори на ньому теж мого, власного укладу, як було все колись. Напевно пізнаєш вже.

Як розібрали нашу хату і всі будинки, здирали червону дахівку і все вже було пограбоване, сусідка Маринка Климкова зайшла до шопи і в кутку, під старим сіном віднайшла згорток полотна — прядиво нашої бабусі.

Бабуся наша — пам'ятаєш? — любила заходити в цю шопу і подрімати трошки на сіні. Бідна бабуся, ніколи не тратила надії, що на цьому полотні таки колись будемо вишивати наші, з тобою рушники...

Дорога Маринка віднайшла це полотно. Це все, що залишилося з нашого господарства і привезла мені до Львова.

Я вирішила вишити рушник і прибрати котрусь ікону у

нашій церкві, на Стоках. Ти писала, що там, у вас построїли нову церковцю, тому посилаю цей рушник для вашої церкви, бо нашу забили дошками...”

Ганна гляділа на рушник, на вишиті хрести по боках рушника, приглядалася гудзкам рівненько в'язаної мережки, з довгими торочками і так ясно бачила свою, єдину старшу сестру...

Бачила її спрацьовані руки, бачила слабі її очі і бачила її радість і ніжність, з якою вишивала і в'язала торочки для церкви на чужині, бо ... "нашу забили дошками...”

Ганнине серце затріпотіло, наче пташка, з бажанням вирватися з клітки. З тремтінням приглядалася ниткам на ткани і щораз ясніші картини малювалися на рушникові...

— "Отце, бабуся рахує сірі пасма ниток... обережно стягує їх з довгого мотовила, переплітає ниткою рахуючи, щоб не позамотувалися, скручує пасма ниток у мотки і відкладає на стіл.

Мала Ганька, що залюбки слідкувала кожну бабусину роботу, знала вже, що на один "локоть" (моток) потрібно дев'ять поперев'язуваних пасем, стягнених з мотовила і що в кожному пасмі було по дев'ять ниток. Не могла тільки зрозуміти, чому бабуся мусіла аж так докладно рахувати ниткі. Потім, довше після того вивчила, що це на те, щоб знати — скільки повинен ткач виткати полотна і це була найменш люблена математика у Ганчиному житті.

А бабуся мотала й мотала своє прядево, шептала, рахувала, перев'язувала приговорюючи: — "Дивись Ганнусю! З того буде полотно на рушники для Павлинки і для тебе, як навчишся вишивати! — А як же! — А яка б то дівчина, та не вміла вишивати!? — Ніхто й не взяв би такої!"

Мала Ганька водила очима за рухом мотовила і мріяла про свій, вишитий нею рушник, бо... "ніхто такої й взяв би"....

Прошло багато літ різного лихоліття, а бабусин звоїк полотна дивно зберігся... бо був призначений на рушники її двом внучкам...

І забілили перед Ганною на ясному сонці розстелені на

зеленій, свіжо скошеній травичці, біля ривчака — намочені довгі рядна полотна, щоб сонце добре його вибілювало. А у ривчакові мочилися нові в'язки конопель, та льону, які теж потім сушилися на тому ж ясному-ясному... її далекому сонці...

Потім бабуся сиділа при пухнатому кужелі і пряла, пряла... Фуркало звинно веретено у правій руці, лівою протягала м'ягенькі, льняні волокна, прослинюючи час-до-часу слиною і снувалися довгі нитки, які щоразу дуже штудерно звивалися на веретено, яке ставало щораз грубше, пузате, смішне таке... "як живіт у нашої Касуні!" — казав сміючись Михайло.

Іноді вчувався Ганні голос молодшої сусідки — Настки; — "Бабусю-ю!! А я прийду до вас на вечерни-ці!?"

— "А прийді, прийді-и!" — відгукувалася бабуся, рада веселій пряжці.

Потім Ганці купили маленьке веретенце і вона так гарячо пробувала наслідувати Настку, що ще справніше вміла прясти, як бабуся.

З тремтячим серцем несла Ганна рушник до нової церкви. Для нього знайдено місце на столику, під св. Євангелієм. З якою ж радістю спостерігала свій рушник і ... бачила біля нього свою, дорогу сестру...

Потім, через якийсь час рушника не стало видно. Його заступив інший, на... гарній, фабричній ткані, з чудовою — модерною вишивкою, закінчений не торочками... але гарною гладдю, чергуючими колірами блискучих ниток D.M.C.

Проходили довгі місяці і декілька років і рушник не появлявся більше в церкві. Ганна стала несміливо позпитувати декого — ніхто не знав. І прийшло їй на думку, що рушник десь бутвіє, закинений, забутий. Пішла шукати сама в церкву і не знайшла теж.

Важкі події чергуючись котилися по Ганниній дорозі і вона стала забувати про рушник...

Одного разу рушник появилася. Під час молебня у зимовій капличці Ганна побачила на столику, під Євангелі-

єм... рушник, її рушник!?!... Не вірилось зразу. Та невже ж це той, її дорогий рушник?... без торочків?.. Хтось, так безжалісно обрізав торочки... обрізаючи Ганні кусок її серця. Нові обрубини блискучої, чорно-червоної гладді — мерехтіли у Ганниних очах кровавими цяточками і вона насилу старалася придержати картини споминів, картину рук, що в'язали мережево довгих торочків, вкладаючи все своє серце і душу...

Картини тікали, мерехтіли і губилися в далі.... А біля столика з Євангелієм, на одну мить, Ганна побачила свою сестру, що прийшла — вже з того світу, побачити свій рушник і сумно втирала сльозу...

Трентон, 18-го листопада, 1987 року.

ТУТ Є БОГ...

Коли ми втомлені до краю важкою працею, турботами, неміччю, недолею... Коли вас щось гризе, болить — сідайте за керму, в свою автомашину і їдьте. Їдьте — ваш Шевролет, або якась інша Гонда, чи Субару самі понесуть вас кудись, у кращий світ, як цей, до якого вас приковано.

І як побачите ясне сонце, свіжу, неопорошену зелень гір, а легкий вітрець обвіє вас і ваші спрагнені легені вдихнуть чисте, як сльоза повітря, — ви забудете про все, що муляло вас.

До вас усміхнуться придорожні і польові квіти. До ваших вух донесеться веселий шум гірської річки, а понад головою пронесе голосним щебетом різnorodної пташви, — ви затримаєте вашу машину, поглянете в голубу, небесну синь і... ваші уста прошепчуть: — Тут є Бог!...

Або, хай і зимою, — вийдіть із кам'яних, задимлених бруків, із скреготливих гаморів своїх міст і їдьте, хоч і в Гантер...

І в сніжний ранок, коли ще не відметені білі дороги і не чутно проїжджаючих автомашин, — вийдіть і погляньте кругом себе на непорочно білий світ, на дрімливі гори і в непорушній тиші слухайте шелесту злітаючих, срібних сніжинок, що ніби тихеньким шепотом звіщають щось величнє... Ви почуете гейби далекий спів-музику... не земську, ні! — А щось інше, дивне, невияснене...

Тоді, в один час притихнуть малюсенькі молодички-сенички. Застигне в дивному очікуванні сіра білка, або малий гризун-Пустунчик "чіпмонк". Непорушно, наче замерлі стануть дуби і сосни. Тоді, у тиші непорочно-білої

краси, у сяйві виходячого сонця — ви почуєте тихі кроки самого Господа. Могутнього Мистця всіх земних і небесних чудес. Творця всього життя на землі. Від найменшої комашинки, до людини-господаря, — з найдокладнішими деталями того ж життя.

Ви станете зачаровані і заслухані у шелест біленьких сніжинок, як стелять срібний килим Йому під ноги...

Тоді на мить вам стане ясно і зрозуміло — хто Він і яке щастя, що і вам було призначене місце в Його творах...

І не треба ломити голови — звідки і як це прийшло. Вам відкриються ваші очі, ваше серце, ваша душа. А потім... потім ваші коліна самі приклякнуть. Голова похилиться в покорі і в поклоні перед найбільшим творцем, Володарем і Батьком, що вийшов, як і ви поглянути і помилуватися своїм Творам...

Гантер, 1986.

ПОЗНАЙОМТЕСЬ З УКРАЇНСЬКИМ ГАНТЕРОМ

Маєте вакації, хочете побачити трохи світа? Поїдьте по Америці! Подивіться найперше на свою прибрану батьківщину — на Америку. Вона така різnorodна у своїй красі! Чи треба їхати аж за океани?

А може втомлені, хочете відпочити, тоді їдьте в Гантер. Там маєте все: красу пишних гір, запашні квіти, спокій, а повітря!... Те все додасть вам сили й охоти до життя. Забудете, що десь там вас щось боліло, перепиняло віддих, або на хребет щось насіло.

Отож, передумайте й рішайтесь! На цей раз, ваші вакації — Гантер!

Ось, перед вами в'ється круто гладенька, темна аж чорна, з жовтим хребтом дорога. То вліво, то вправо, закручує, завертає, минає придорожні оселі, пансіони й веде вас далі й далі, шукає ще чогось кращого для вас.

Проїхавши поміж височезними, стрімкими горами круту "страшну" 23. А., попід високі льодові стіни з довжелезними соплями льоду вам над головами (це ранньою весною!), круто проїжджаєте шумливий водопад Гейнс Фолс і починаєте з'їжджати вниз.

Ще перед Гантером, в селі Теннерсвіл можна б знайти доріжку до хати мистця Т. Шумиловича. Малює і виставляє свої картини в американських галеріях. Хвалять і прихильно відмічують його в часописах. Жаль, що чомусь не видно його картин у нашій гражді.

Там же, недалеко поселився мистець Кузьма, що річно украшує картинами нашу галерію.

Проїхавши село Теннерсвіл, зближаєтесь до Гантеру. Ще гляньте на ліво: в затишнім віночку дерев, самотня й останніми часами часто пуста хата... На хвилюк стане вам перед очима, як от це мені, щебетлива чорнявка з двома недорослими хлопчиками у вишиваних сорочках, весело розсипуючи — на диво, добре вивчену українську мову, Шаріка Ордасі Баранська. Скромна, не горда, ще донедавна визначна співачка Метрополітарної Опери, яка не відмовлялася прикрашувати своїм голосом багато наших важливіших імпрез.

Так було... тепер вже не те. Не співає нам наших пісень, як і ніяких вже. Осамітнена із зруйнованим хворим серцем, замкнута десь у самотній кімнаті, далеко від своєї країни і рідні — доживає свою невдалу долю на чужині...

А трохи нижче і дещо наліво від дороги, проїхавши невеличкий старий міст, колись ви могли б навідати гарну і гамірну оселю, з потічками і різними несподіванками, які придумував її власник-мистець пок. Ярослав Баранський. А прислухаючись до шуму сосон, якими так дбайливо обсаджував свою улюблену оселю, ви почули б ще відгомін величніх пісень — "Не плач Рахиле", або — "Плотію уснув", в які клав колись свою душу співаючи, наш незабутній Юзко Стецура. Нічого більше не залишилося там. Чужі люди господарять і затирають сліди Баранських і Стецурів...

На хвилину вам стане сумно, може й втрете сльозинку, — "таке життя" — подумаете і зітхнувши поїдете далше.

А проминувши ще одну гірку, ваші очі глянуть цікаво наліво, на гарну хату з сірого каменя п-ва Мартинців, яких не забуває часто відвідувати їхня мила, симпатична доня Христина.

А ще трішки нижче схрещені лещети і тризуб на зовнішній стіні хати, загально відомого пластуна і приємного пісенькара з гітарою — Ерка Палидовича, а побіч хати бегове авто його мами, колишньої артистки українського театру — Влодзі Гірняк.

Це й починається Гантер Віллідж. Зараз наліво, проїхавши маленький мостик, знайшли б хату п-ва Висоцьких. Вам дуже чемно уклонився б пан Богдан, попросив би зайти в хату, але ви не затримуєтесь, вам спішно в український Гантер. Минаєте містечко, поміж різними хатами і хату інж. Патрили, а проїхавши останнє світло пнеться направо вгору доріжка до п-ва Щурів і Костівих. — А, то це той ославлений Юрко Костів!", подумаєте. А Степан Щур... Наче було це вчора... Повний енергії, перший муж довір'я і касієр нашої нової церкви, жваво обходить було своє господарство, пасіку, обкошує травичку, обділяє сусідів кропиком та вчить підклепувати та підкошувати косою завелику траву, тощо. Тепер, хоч підтоптаний віком (90 років!), не покидає доглядати своїх бджілок.

Проїхавши дещо дальше, наліво при дорозі — величенька, чисто вдержана хата п-ва Гноїв. Д-р Гной, здібний і знаний кардеолог, щирий порадник кожному в потребі, замітний співак хору "Думка". На його площах щорічно відбувалися колись і ще й тепер різні розвагові і спортові змагання молоді, а потім столи угиналися від смачних перекусок під орудою його гарненької дружини і помічниць. Опісля, до ночі лунали голосні веселі співи запрошених гостей і сусідів, що з'їжджалися привітати доктора з його ім'янинами.

Зараз побіч п-ва Гноїв хата його тестів, ще дальше, недавно набута хата одного з Козаків — Яра Козака, який завзято пробує не уступати батькові Екові в мистецтві. А трошки дальше невеличка садиба вся в зелені, ще одного Клюфаса.

А ще перед ними, наліво за рікою, серед лісу поморгує темними вікнами хата нашої, одної тут з найкращих — мисткині Людмили Морозовської. Висока, все елегантно вдягнена, з усім дає собі сама раду, не міняється, все та сама, немов старість загубила дорогу до неї.

Їдучи дальше, за річкою на горбку, як на долоні пишеться хутір п-ва Сірих, а майже посусідству живе родина покійного проф. Андрушкова, колишнього голови НТШ.

Над самою річкою хата новіших наших поселенців, з дочкою-мисткинею — Софією Ладою п-ва Угорчаків. Дотепному жартунуві п. Доркові не заколотив веселого настрою навіть великий, бурий ведмідь, зруйнувавши всю пасіку та поївши всенький мед, разом з бджілками.

Їдете далі і тут же направо пнетесь доріжка вгору до званої всім "Клюфасівки", що посумніла втративши свого господаря. "Молодець" — пані Оксана, не здаючись, працюютою мурашкою підтримує свою оселю та причепурює, як і перше квітами.

А зараз зліва при дорозі, припиніть трошки біг і гляньте на садибу ще одного "багача", з безліч різних будівель, подібних одна до одної. На високих дерев'яних сходах хати ви може побачили б і самого господаря В. Підфігурного, як сміючись приглядається своїм двом псам, що обганяються від розлючених мов оси маленьких когутиків. Півники, що побилися між собою за своїх молодичок, зганяють всю злість на бідних собаках, яким ще й на добавок плутаються поміж ноги білі крілики та заважають недуже славно втікати з когутячого поля бою.

Посмієтесь трошки, пристанувши на боці дороги і йдете.

Та ми забули про ще когось. Напротів Клюфасівки, проїхати міст і повернути круто наліво, ви доїхали б до затишного хутора, одного з найпергих гантерських осель "Куликівки".

Між соснами і всяким дерев'ям, в затишу розсілася "Куликівка" із своїм високим, завжди елегантним господарем, з маленькою жвавою дружиною Іванкою та з роєм різних віком та ростом внуків.

Там якорилися колись і ще й тепер наші пластуни і поспіль із сернами, ракунами та іншою лісовою фавною, приварювали на вогні свої пластові страви, співаючи різних пісень.

А проминувши В.Підфігурного, по правім боці — простора хата в тополях мистця-архитекта Євгена Наконечного. Завжди завітчана різnorodними квіттям, присумні-

ла тепер. Дбайлива її господиня пані Стася — Дружина, повернувши недавно з лікарні, доглядає більше своє хворе серце і ненадто здорового чоловіка. Коли б хотіли побачити картини доброго мистця, зайдіть у хату, погляньте по всіх кімнатах і тоді за вами буде слово.

Та ви їдете, минаєте на горбочку верескливу козячу ферму і перед вами мотель "Марічка". Боком тільки глипнете. Перед мотелем одна-дві автомашини. Колись було і тут завізно, дарма, що від самого її існування часто облітали поміж вакаційниками незичливі і дуже неправдиві поголоски, мовляв: "не йдіть туди, здеруть шкіру!". П на ділі, Марічка вилазила із власної шкіри, щоб вгодити гостям. — Ще, як на овиді рисувалося майбутнє... А доля обманула... І Марічка замітає та обмітає свій мотель, наче б хотіла вимести рештки свого кострубатого життя...

А як було б це під полудне, ви могли б побачити на лежку вірну "Марічці" кожнорічну, вакаційну гостю — п. Олю Мороз, до якої ніхто не має доступу в часі її сонячних купелів, хіба вовчурі Брут, або Тай, що терпеливо вичікують, коли зможуть бодай лизнути руку "теті Олі" (так наказувала себе кликати) за баньку смачного "Алпо".

Д-р Роман Мороз, все пристійний і все елегантний, удостоївшись стати безплатним лікарем для українських сіньорів чи не у всьому стейті Нью-Йорку, не може нарікати на безділля, маючи забезпечений досмертний "джаб". Відбуваючи свої сякі-такі вакації в Гантері, доповняє свої "фінансові недостачі", обграваючи в карти літників пансіону "Ксеня". Зараз певно обігравши "до нитки" своїх партнерів (вигравши з 80 центів!), тепер може щасливо і весело похрапує, штукуючи недоспану нічку сонячним ранком.

Люблену і дотепну докторову розривають літники:

— "Пані Олю, телефон!"

— "Нема мене дома! Виїхала, померла! — Кажіть, що хочете!" Телефон раз-у-раз дирчить, печеня смалиться, Марічка бігає і терпець вривається.

— "Чи можна просити паню Мороз?"

— "Нема пані Олі дома!"

— "А де ж?"

— Померла! Злісно каже вже Марічка і вішає слухавку. На хвилю телефон завмірає теж і в Гантері шумить, немов у вулику.

Питаю раз: чи не нудиться вам пані Олю на "Золотій Осені"?

— Нудиться? — Щось такого! Та вже від сходу сонця маємо пацієнтів! Проснуся, було рано, нашвидку натягну халат та біжу... знаєте, куди рано біжиться найперше! Гляну у вікно, а на сходах вже сидять! — кажу: доктор ще спить!

— "Нічого, ми почекаємо"!

— "А одна, приглядаючись моїй — просто з подушки зачісці та халатові навиворіть — каже: — А ви, пані Олю, сьогодні якось трохи інакше виглядаєте, як в неділю у церкві! — І як вам це подобається?"

Посмієтесь трошки біля веселої докторової і їдете далі, бо день такий чудовий, дорога манить і ваш погідний настрій ніяк не сміє притемнитися, навіть, якщо зайшла б потреба й зуба залатати, або й вирвати капосного, як заболить дуже, то це вам зробить дуже радо пані д-р Кмета. Ще добре й не сіли, ще добре й рота не розкрили, а вже ваш злющий зубище торчить у кліщах пані докторші. Йде це дуже скоро. Не вспієте й "дякую" сказати, бо рот вам вже напукували білою ватою. Сягнете лиш по калитку і ущасливлені їдете докінчувати ваші вакації на колесах.

Резиденція п-ва Кметів недалеко, в Лексингтоні, потрапити дуже легко.

Проминувши Марічку, на право, перед відновленим мостом, над кручею — мала хатка п-ва Темницьких. Обновляли її самі, малі ще їхні хлопчики-пластуни і яка напевно залишиться для них колись цінною пам'яткою, байдуже — на яких становищах будуть вони в житті.

Та ви не затримуйтеся. Їдьте, бо тільки проїхавши міст — ви у серці Гантеру. Пристаєте, не знаючи куди спершу їхати.

Повернувши на право, ви може побачили б на ганку відновленої хати Софію Голь, вдову по Маркіянові, як ритмічно хитаючись в гойдаку, заколисує свою "молодість" і свою дошкульну спину.

А зараз, посусідству — мистець гуцул Яр. Вижницький, пострах всіх гантерських грибарів які хоч і як підглядають, та на марно. Кажуть, що свої збори починає вже по вівночі і сильно береже таємниці грибових полос. Прозрадив би може головному Козакові, в надії, що Еко може забуде, або згубить переходячи річку свої окуляри, а як що й ні, то напевно не запам'ятає крутих доріг до грибовищ.

До ваших вух донеслибся голосні лайки його, та його "гуцулки" Марійки, що навпередки обсварюють величезного, кудлатого Бриська, обчісуючи його з репяхів та всякої, лісової "нужди".

— І де ти так забрйохався, як та собака, ти лайдаку один!?" — злісно договорює Славко мокрому Бриськові, який терпеливо зносить всі епітети свого пана, вичікуючи тільки кінця і коли дадуть йому щось хлєпнути.

А за Вижницькими, тільки "за перелазом", на порозі своєї хати, або на лавці під деревом, ви могли б побачити рум'яненко С. Салика, бувшого учителя, як прибиває на дошку нову, випхану білку, чи борсучка і теж наказує своєму Терикові: — Чуєш Терику, як лають Бриська? — І ти не волочися по лісах, бо пропадеш!" Терик дуже уважно відгавкує і всім своїм собачим серцем прирікає слухатися свого пана... бодай на пів години, хиба що... не вдасться.

Вас кортіло б заглянути до нутра чистенько втриманих кімнат п. Степана, чого не пожалували б. По стінах "плигають" випхані білки, чіпмонки та інші менші звірки. З високої шафи на вас злющо дивиться наїжений, здоровенний їжак. Пара симпатичних ракунів "щось промивають". А там вирячиться на вас окатий пугач. Всюди чистенько, прибрано вишивками, картинами і де лиш вільне місце на стіні, "стрибають" по гілках різні пташки, навіть манюсенький колібер, як живий, висосує з квітки нектар.

Привітний, незмірно чемний п. Степан і гостям дуже радий, але вам спішно, бо ще багато оглядати. Передумуєте і таки завертаєте знов на ліво, полишаючи зараз же за Саликом всю в квітах оселю п.п. Стецівих, а ще трошки далі, за закрутом обвішану пташиними хатками, та квітами — хату п-ва Вербинців.

Ще варто б підїхати трохи вище, ви побачили б при дорозі гостинне господарство п-ва Буків: паню Катрусю, що порпається біля нових якихсь квітів, чи деревець а узріла б вас — мусіли б зайти вхату та засісти за стіл, чого напевно не пожалували б.

Пан Андрій — наш працьовитий і відданий ідеї Патріярхату і нашій церкві та відомий з дописів у "Свободі" на різні економічні теми, угостив би вас пахучим медом. До його пасіки "вуйко ведмідь" теж знайшов був стежку. "Була війна" та бука, як і дуба, не так легко подолати. Ведмідь зійшов з поля бою без сподіваних трофеїв, а урятовані бджілки з вдячності подвоїли збір меду.

А коли підїхати ще вище і повернути круто наліво, доїхали б до пансіону колишніх власників п-ва Лопатинських. Та вам немає вже чого туди їхати. Не вийде назустріч, як колись та не запросить вхату — любимець всього Гантеру — Юрій Лопатинський, полковник УПА. Покликав його Господь "у кращий світ" до його друзів... А недалеко колишнього пансіону стоїть вже нова хата дружини Покійного — пані Анки.

Щоб не заколотити сумом вашого гарного дня, повертайтеся таки вдолину, до серця українського Гантеру. Хоч доїхавши і тут похилите голову і зітхнете, глянувши на гамірну і веселу колись "Кобзарівку-Ксеню". Тепер і тут не те вже. Нестало одного дня її господаря — Володимира Кобзаря...

Оля — дружина Покійного рештками зусиль пробує затримати "у Формі" свою "Ксеню", яку рік-річно літом украшують своїми картинами всі Козаки. І хоч один з них набув вже й свою хату в Гантері, головний отаман — Еко не покидає "Ксені".

”Карпати й наша церковця вабили і притягали недобитків 1-ої світової війни. Стягаються бувало, з усіх усюдів, зустрічаються, радіють ледви пізнаючи себе і... кінця немає дивуванням: ”як то всі добре тримаються і нідрібки не позмінялися!”... Посідають бувало на каменях річки Скогері, мочать ноги і змучені важкою працею свої старі кості і... мріють, плянують, як визволити Україну!...

Там колись, мистець-скульптор Литвиненко з Влодком Кобзарем в часі ловецьких сезонів навипередки вихвалювалися своїми здобутими трофеями і... ”як то мусіло якраз щось сполошити чи не найбільшого рогача, якого тільки можна собі уявити, що мав щонайменше 8 до 10 пойнтів”.

Тут пок. Микола Понеділок на вечірках розважав гостей своїми гуморесками. Тут пок. Івась Керницький передумував свої фейлетони. Тут причалила із заслання Ляся Любович Старосольська і ”Розказала нам про Казахстан”. Тут незрівняний ред. Кедрин Рудницький ще й досі дивує всіх напрочуд мудрими і здоровими думками у своїх, різних доповіддях, переплітаючи тут то там культурними дотепами і не одному подумується: — невже старість втратила доступ до його пам’яті?!

А там, прийде з ”Марічки” на ”розвід” (як вона каже) жартунка Оля Мороз, обкине генеральським оком всю залю, сипне ”як з рукава” щораз новими дотепами, тут то там причепить комусь ”латку” і вся зала заллється реготом.

Раз питаю: — що там чувати у ”Ксені”, пані Олю?

— ”А-а, Марічко! Та там сама молодь! Вчора приходжу — до мене як кинуться кавалери! А один наймолодший при столі питає другого:

— А хто то такий прийшов?

— Оля Морозова, каже той.

— Котра Оля? Михайла Мороза?

— Ні, не ця!

— А котра ж, Валентина Мороза?

— Ні, Оля-докторова Мороз!

— А-а! — зривається той молодик та до мене з обіймами:

— Пані Олю! Та я вас зразу пізнав! Та ви ся ніц не змінили!

— "Кажу вам Марічко, чиста комедія з тими кавалерами!".

Заверніть на часок в подвір'я пансіону, затримайтесь тихцем десь поміж соснами і хвильку спостерігайте вакаційні розваги літників Ксені.

Ось на лавці, біля входових дверей, тісенько постулювані гості наче б то прислухаються цікавій розповіді когось, але насправді з більшою увагою наставляють вуха в сторону входових дверей, чи не шелестить по сходає дівчина в білому, з обідовим дзвоником. Тоді всі кидаються навпередки, забуваючи про того і про що він розказував і один одного підтримуючи "шнурують" по сходах вдолину, щоб якнайскорше присісти біля накритого стола.

А від сторони річки біжить розрадувано з відерцем і вудилом якийсь завзятуший рибалка — міг би бути мгр. Бубовник з Торонта і тішить на всі голоси: "А таки зловив! А вже навіть був утратив надію і хотів вертатися з порожним!"

— "Покажіть!" — кидаються інші рибалки до ведерця, не зважаючи на голосний обідовий дзвоник.

— "Та це ж ця ковбаска, що я мусів недоїсти і подарувати тобі для гачка!" — Із задоволеним розчаруванням каже хтось з рибалок.

— "Та-ак?! — розгублено каже той. — "А я такий був певен, що нарешті зловив цього пструга, що так довго не дає мені спати".

Там рипнуть двері котроїсь кімнати і хтось розпачливо закричить:

— "Де є Дмитро?! Воду в туалеті годі спинити!"

Довгий і худенький, мов соломинка Дмитро біжить вже із скринкою знарядів і набігу заспокоює: "Гей, прося не кричати і бути заспокійні! Я зараз буду направити цю дурну пайпу!"

Добрячий Дмитро — після трагічної смерті дружини "адоптувався" і всею душею пристав до "Ксені", вивчивши вже досить добре українську мову.

Там знов йдуть двоє: високий, пристійний пан провадить тісно підручку невеличку дружину у білому капелюшку та умовляє: "Дивись Марусю, тут високий поріг, не впадь, бо буде негарно!" — вона не слухає того і каже: "Мусиш купити мені новий капелюх, бо цей, що маю вийшов з моди і хочу вже нового!"

— "Добре, буде новий капелюх, тільки не перевалися через поріг, бо ще й мене потягнеш і як будемо виглядати, як всі ходитимуть по нас, як по мості?!"

А там при лавці на скошеній травичці поміж соснами декілька завзятих політиків обступили і не даючи доступу до слова Менделюкові, або Шафранюкови з Торонта, вимахують руками та викладають кожен навпередки свої пляни, якими уряд Реґена повинен би керуватися, щоб розвалити комуноу.

Серед них знуждений мистець Мирон Левицький оглядається на боки і якбито непомітно "змитися".

Їм за плечима дуже невинно проходиться Еко та лиш добре наставляє вуха, щоб дечого не пропустити. Потім про все прочитаєте собі в "Лісі Микиті".

Але, остаточно лавки пустіють і як ви проголодніли, тоді йдіть теж до їдальні та посмакуйте Оліного обіду, а як десь перекусили, тоді поспішайте, бо ще вам багато дечого бачити.

Ось зараз, направо від вашої дороги на горбочку, як на мальованій картині, красна наша церковця. Ваш Плимут, Бюїк, чи маленька Гонда самі припиняють біг. Ні, таки пристають! Ви дивитесь, замикаєте очі і... бачите сотні дорогих картин з вашого минулого. Ви бачите Україну... наші дорогі Карпати і вам не хочеться їхати далше. А як це була б неділя, до ваших вух донісся б дзвінкий голос дяка Любомира Лампіки, колишнього бандуриста, члена ще тієї капелі на чужині, якої мабуть ніхто не заступить... За дяком потягне своє "упатентоване Вірую" наш мистець

Михайло Мороз і спів-молитва нашого маленького хору потягнули б вас зайти в церкву хоч на часинку, побачити красу нашої святиньки в нутрі. Її чудовий іконостас, павук-свічник, престіл, ікони в різьблених обрамівках. Це праці наших великих талантів — Петра Холодного молодшого і Михайла Черешньовського — скульптора.

Та дорога манить і це ще не все. Зараз за церквою, прислонена високим живоплотом чепурна хатка з ганочком пок. мистця Ярослава Паладія. Чистенько обстрижена травичка, білі берези, плетений плотик з перелазиком натиканий горщечками, всюди квіти. Дружина Покійного — пані Люся не тратить марно свого часу.

А знов, тільки за перелазом чистенька, гарна хата п-ва Бойдуників. А за ними, знов же посусідству мурована хата п-ва Бабюків, з донею мисткинею і лісом повним підпеньок осінню. Можете деколи підкрастися, як їх нема дома, та набрати повний кошіль. Ніг не поломлять, бо п-во Бабюки незвичайно милі і щирі люди. На гостей лиш чекають. Пані Ірина біжить тоді скоренько до холодільника, а пан Роман понишпорить по якійсь шафі і на столі появиться бодай з пів пляшки доброго коняку.

А над Паладієвою хатою, високо на горбі, з-посеред лісу виглядає хата п-ва Кознарських. Покійного Ярослава любили всі. Часто могли ви його бачити при будові церкви, або ґражди, хоч будував і свою хату, в надії, що котрогось дня перенесеться тут на постійне з Рачестеру. — "Як тільки моя Міка (д-р М.Д.) піде вже на пенсію"!

Прийде — бувало — посусідськи поготорити, задніми дверима: "Що чувати пані Марічко? Як здоров'ячко?"

— "Під псом" — кажу. — А ви, пане Славку, їдете цього року ліпити вареники в Норт Порт?

— "О, там поїду напевно!"

— Візьмете вже цього року першу нагороду! — жартую, згадуючи, як засідав з "вареницями" й не відставав від найметкішої. А раз прийшов і каже: "До побачення пані Марічко, їду до Нью-Йорку в лікарню на провірку. Щось долягає мені в шлунку!". — І так я його вже біль-

ше не побачила, втративши одного з наймиліших сусідів у Гантері... Ще довго потім, коли хтось стукне в задні двері, біжу відкрити йому, забуваючи, що він вже ніколи не прийде...

Посумнілу хату навідує родина з маленьким внуком, котрим не судилося пок. Славкові потішитися...

Їдете далі з правого боку проминаєте господарство "синевідського богача" — Степана Льорха, з найкращими в селі городами, сонячниками, пасікою та із заповідливою і добрячою Христіною.

Далі, при дорозі — "Богданівка", а за нею заслоне на смереками хата п-ва Слижів. За ними пнеться доріжка вгору до "Никифорівки" — твердині нашого мистця Михайла Мороза, вірного Никифорівці ще від самого існування укр. Гантеру.

Зайдіть колись до єго чистенько і дбайливо втриманої хати руками єго працюючої дрижуни в Нью-Йорку і ваші очі розгублюватимуться по картинах, густо розвішаних по всіх стінах і... відпочине душа і серце... На хвилю забудете про всі брудні сьогоднішньої доби. — Ви перенесетесь на Україну... ваші ноги понесуть вас дорогими нашими Карпатами і на хвилю до вас повернеться ваша молодість...

Та я задовго затримала вас. А ще, як догляне та покличе вас власниця "Никифорівки" пані Оля, що підгодує всіх "голодних і спрагнених" і хто тільки захоче смачно і вигідно поїсти і часто без заплати, тоді не затримуйтеся. Їдьте, бо перед вами ще багато різних доріг і доріжок.

Далі, наліво в долину від дороги гарна резиденція двох братів: композитора д-ра Ігора та інж. Ростислава Соневитських, з родинами та з "генеральшою родини" — мамою, званою всім панею Олею.

Д-р Ігор Соневитський оживав і уприємлив нам і всім літнім гостям літній побут в Гантері культурними і на високому рівні концертами-імпрезами, які притягають і чужинців і ми — маленька громада Гантеру горді і вдячні

ему за щосуботні душевні розваги в нашій ґражді.

Там же поруч гарна гуцульська хата п-ва Титлів — соліста-співака наших кращих хорів. Побіч хатка самітнього повдовілого Саґаля, тут же і хата его сестри — п-ва Крілів, а ще трошки дальше одна з найперших поселених хаток — хатка п-ва Качмарських, наших найперших і особистих приятелів в Гантері. Покійного Романа, чесного і всім услужного, товариша мого чоловіка, ще з часів підпільних організацій — ще й досі згадуємо з сумом. Дружина его — пані Ірина не покидає Гантеру і своєї хати.

А повернувши наліво у стрімку доріжку біля п-ва Со-невитських, проминувши гарну затишну оселю п-ва Лешкових. Покійний вже п. Лешко, як і тепер его дружина відомі із щедрих пожертв на українські цілі, як і для нашої церкви і громади. І ви проїдете місток, поверніть направо і доїдете до цікавої старинної хати Наталки Погребінської, любительки старих антиків. Зайшли б в хату, присіли б може на старезній лавці, або на соломою випханім сіннику, чи купили б якусь стару колотушку, або макогона, але... у ваші ніздря повіє віковою стариною і ви пристанете: "йти, чи ні?", — у вас почуття, гейби ви вже все побачили... Пращаєте гарненьку Наталку в екзотичному халатику, або в якихсь султанських шаровариках і думаєте: як і чому вона забрила аж сюди?.

Там, по сусідству нова дерев'яна хата "погрорільця" І. Нинки, колишнього учителя та поки надумаетесь поїхати туди, вас залоскоче в носі запахом борщу з кропиком, або голубцями. Це з кухні пані Яковів, що готує вже своє мистецтво для церковного буфету. І хоч вам потече слинка та вам ніколи, бо ось наліво нижче, поруч себе дві довгі хати на колесах. Тихі, наче опустілі. Це оселі родин Пісецьких та їхніх сватів п-ва Стасюків.

Пані Слава Стасюк, після трагічної смерти мужа, хоч і не покидає відвідувати Гантер літом з донькою та її родиною та вже не так часто, як колись. Друга стоїть, може пустокою. — Пік Пісецький... визначний пластун-Лісовий Чорт. Колись пристійний, з елегантними манерами, забав-

ляв дотепно по вечірках товариство своїми львівськими жаргонами. Здається, що було це так недавно... Тепер, десь там, на тому світі із своєю дружиною розшукує старих друзів... Може віднайшли незабутнього "Яся" Костюка і там звеселяють тих, що давніше перейшли туди.

А в гарному, чистенькому загумінку, біля пані Яковів (чоловіка ми вже поховали!) — хати родин: Дупівків, Романців, Кизимів та вдови Гофман. За ними проминає гордовиту хату п-ва Савчаків із ставом, може й з рибкою! А тепер з'їжджаєте вниз, попри "Карпатію". Тут щороку відбувається Укр. Науковий Семінар і тоді виповнена Карпатія гомонить учасниками з усіх-усюдів, а весела щебетлива, колишня артиска українських театрів — пані Бенцаль чарує всіх своїм усміхом та смачними обідами.

Власники "Карпатії" — п-во Шевчуки, тихенькі і лагідної вдачі побожні і цінні члени нашої громади. Їдете далше, проминаєте по правій на горбочку нову, виставну хату п-ва Зеликів, а напроти, злівої чепурну з ганочком і біленьким парканцем хату п-ва Спортонів.

Заверніть круто вліво і ви проминаєте посумнілу, пус-ту стареньку хату колишніх славних львів'ян Шепаровичів. Тепер тільки — самітна, безпомічна донька Віра... десь, у якомусь притулку.

І знов ваш веселий настрій заколотить жаль і заки втихне, перед вами засіріє великий "Лексингтон Готель". І заки вспієте подумати — хто єго власник, відкриються двері і вигляне серйозне, гарне личко, в чистенькому фартуршу і покличе: "Олексю? А йди вхату, он люди в барі чекають!". І ви здивуєтесь: — "Дивись, тут теж ще український Гантер!".

А проминіть цей же готель п-ва Шумилів, поверніть наліво, через міст, то там хоч вже й не Гантер, але ще один загумінок Гантеру. По одному боці господарство довгоногого Гриця Мидляка, що все щось нишпорить біля церкви, за ним хата пок. Кріля, а ще трошки далше, над самим потічком — одна з найперших хатом збудована власноручно інж. Яримовичем. Тихих, побожних та при-

кладних членів нашої громади, з громадкою внуків на га-ночку.

А як проминути Лексингтон, дорогою до села Прет-свіль, то наліво під горою гарна хата ще одних Титлів. Пані Галя — одна з найкращих іконописців, пан Богдан — мистець чудових краєвидів. За ними недалеко, господарство дуже милих членів нашої громади — п-ва Бісиків. Зайшли б вхату — прийняли б вас краще янголів, зате ручу-ся головою!

Тепер повертайтеся знов у сторону Лексінгтону, бо ми забули ще повернути в одну цікаву доріжку. Біля невеличкого кладовища, зіпнявшись направо, стрімко на верх, помилувались горами завітчаними золотом осінню, ви могли б зайти у милу, прибрану картинами, вишивками та писанками хату пані Гени Плискачевської. Покійний її муж Анатоль, культурний і завжди всім услужний Білорус і досі невіджалуваний член нашої громади. А поступивши в хату та може й поївши смачного перекладанця, вертайтеся і їдьте в інший бік, ще через одну гору і міст та загляньте до просторої хати при дорозі, яку аж тепер надумав "відмолодити" наш славний, вусатий козарлюга Максим. Каже, що лиш тепер захопив трохи часу, як церковні будівлі поза-кінчувані. — "Відновлю — каже — хату і стану шукати гарної молодиці, бо дев'ятьдесятка доходить, а доброго бор-щу нема кому зварити!" — такий то наш Максим!

А за ним, на верху гори самотня хата В. Левицького. Темні вікна, мов очі його молоді покійної дружини гля-дять з гори на Гантер, який вона так любила. Хату сама плянувала, тішилася нею та не довго...

Там, десь недалеко і резиденція синьооких п-ва Коців. Пан Мар'ян — довголітній банковий кооператор і власник видавництва, тепер постійний і відданий член нашої церкви і громади.

А поверніть і проминіть колишню оселю п-ва Лопатинських і виїхавши круто на ще одну гірку, то там ще дві "палатки": одна п-ва Чайківських, друга п-ва Рожанківських. Пані Рожанківська — недавня Голова Краєвої упра-

ви СУА. Інж. Богдан Чайківський — власник видавництва "Компютопрінт" у Кліфтоні.

А як ще недуже втомлені, проїдьте ще одну гору в село Віндгам, то і там ще невеличкий загумінок Гантеру. Там заслонена від світу хата М. Думки, п-ва Білоусів, а біля них оселя-пансіон колишнього меткого Г. Вовка. Спочиває вже на кладовищі у сонячному Елка Парк. Єго самітня доня, наша декляматорка рішила не затратити слідів свого батька і продовжує господарити.

А недавно поховали у тому ж Елку Парку самітного мистця Богдана Доманика. Свою одиноку "хатку" придбав там ще за життя. Після відходу у засвіти єго друга і одинокого опікуна Ю. Лопатинського, життя втратило для нього всякий зміст, що відбивалося в єго безмежно сумному лиці.

А проїхавши Віндгам і декілька панських пансіонів, варто підїхати вліво заїздом вгору, до садиби п-ва Іванчуків. Тих, що заповняють дітьми та внуками половину церкви в Різдво, чи Великдень. Завжди елегантного директора Й. Іванчука пам'ятають всі, як рік-річно не забував посівати "щастям" всіх сусідів під Новий Рік. Гай-гай... наче вчора було це, а стільки літ пройшло вже...

І вам не дали б от так відійти. Про це подбала б гостинна пані Стефа — дружина директора. І як не засіли б до стола, то не вийшли б з хати впорожні. Як не з торбиною свіжо-спеченого медівника, то бодай з пляшкою пахучого, малинового соку під пахою.

Там же у Віндгамі живуть п-во Овади з активною донею Христиною. Пані Овад — донька сл. пам'яти полковника Українських Січових Стрільців, друга і співробітника полк. Коновальця, співосновника і краевого командира УВО — Романа Сушка, що все своє життя поклав на вітвар боротьби з окупантами України. Згинув від — невідомо чиеї руки... Страждання нашого народу часто переливаються поза вінця...

Ще десь, при якійсь доріжці живе родина Кузишинів, колишніх закарпатців, а ще при одній, недалеко Лексинг-

тону живе родина третього брата Титли. Щасливі!. Три брати, щасливо не розгубилися і живуть так близько себе. Хай Бог благословить!

А ще донедавна, постійним жителем Гантеру був, хоч і тепер не цурається щороку відвідувати нас — мгр. Лев Стеткевич з дружиною. Мило згадуємо его щиро-веселі поговірки. Рік-річно можете бачити его у воротах перед церквою, з пушкою пожертв в пам'ять і утримання могил поляглих друзів Української Дивізії, або в почесній стійці під час Богослуження.

Ще слід згадати про родину редактора Качмара, які хоч не мають тут своєї хати, але кожне літо бувають в Гантері і нізащо не змінили б своїх вакацій. П-во Качмарі належуть до перших основників нашої громади, нашого українського Гантеру. Перше вінчання у нашій церкві було їхньої донечки. Там же і другої і сина. Там, чи не всі внуки христилися. Вже й вінчали ми одну їхню внучку недавно.

А на кінці годилось би згадати людину і дорогу до его поселення, якій завдячуємо наш Український Гантер.

П-во Макаревичі поселилися на горбочку, недалеко церкви, у скромній невеличкій хатці і від першого дня свого поселення не змарнували ні одного дня у своїх плянах — заснувати тут маленьку "Україну". Всі роки тут на еміграції посвятили для тієї цілі. Посвятили всей вільний час, свою землю, свої руки і свою любов, ба навіть може й здоров'я. Треба нам всім про це пам'ятати і пригадувати тим, які про це забувають.

А як я не знайшла всіх доріг до всіх поселенців українського Гантеру, або проминула згадати хоч би й тих, що відійшли вже "у кращий світ" і вони одинокі, що не жаліють за Гантером, — то дуже прошу вибачення і не нарікати дуже. Мої обставини не дозволяли ближче зазнайомитися з усіма любителями Гантеру. Також не всі дороги до всіх осель відомі мені. На меті було згадати всіх і пригадати, щоб любили Гантер, що як квіточка-незабутька всміхається до нас — "любіть мене і не забувайте, я — ваші Карпати, ваша маленька Україна!". І ви поверніть щераз до горбочка з

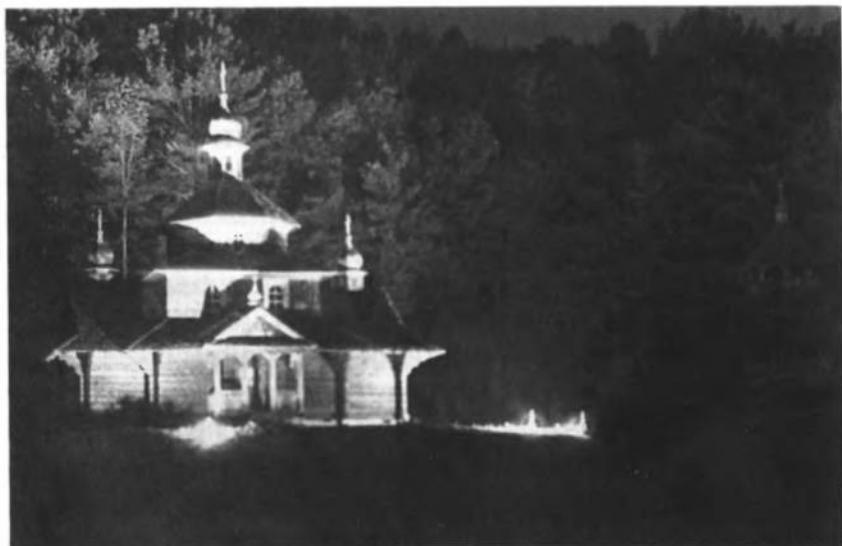
церквою. Наскоро полагодьте десь свою вакаційну кімнату і спішіть, бо вечоріє і не буде видно. Повертаєте свою автомашину, пристаєте напротів гірки з церквою і ваше захоплення немає міри.

Ви жалієте, що забули вдома фотоапарат, що не вмієте, або не маєте зі собою полотна та пензля і не можете, бо темно — щоб змалювати картину, що перед вами: — на чорному тлі гірської ночі, як зоря освічена рефлекторами наша пишна гуцулочка-церковця! Дивитесь і не можете надивитися. Трошки збоку також дзвіниця, а у стіп гірки розсілася ґражда-господиня а напроти новенька хижа — парохіяльний дім...

Доріжки, горбочки, шепітлива річка, квіти, спів пташви а понад всією красою, обпершись об високі гори повисло чисте голубе небо...

Отце вам наш Гантер! Літом, весною, чи в золоту осінь. І, чи треба їхати кудись, аж за океани? Чи не повернувшись та витративши мішок грошей, втомлені — не подумаєте: — ой, нема то, як у Гантері!

1987.

ЦИГАН

Циган, це пес. Такий собі — нето вовчур, нето трошки помішаний. Бігав сюди й туди по рухливій дорозі, винюхував слідів свого пана і надаремно. На шиї в нього виднів ще слід нашійника — певний знак, що загублено його зумисне.

Та Циган не вірив. Він мав велику надію віднайти свого пана і продовжав завзято бігати, та обнюхувати дорогу на одному просторі, не відбігаючи задалеко, з вірою — що тут його залишили, тут і прийдуть по нього.

Дуже мудро думав Циган. Мудріше, як часом трапляється людям, що... розгубившись — немудро шукають за собою і... щораз більше розгублюються.

А Циган шукав. Вірно вижидаючи, хоч і голод почав докучати — не відходив далше від місця, на якому його залишено.

Хтось побачив, пожалів, погодував і разом з Циганом чекали на зголошення Циганового пана. Та пан не спішився, а Циган поївши, відбігав поспішно на загублене місце, сумно сідав і терпеливо вичікував, поки не погодившись із своєю, собачою долею, поволі почав звикати до нових опікунів.

Його ім'я було інше, але він досить скоро зрозумів, що його перехрестили і він ніяк не ображався, що звуть його Циганом. Йому придумано нашвидку таке ім'я, щоб було як кликати, не подумавши навіть, що він — якраз він, ніяк не підходив до циганського життя. Циган шукав одного місця, одного пана і трошки любови.

Погодившись з долею і з новим оточенням, Циган стався вдячно прислужитися новим хазяїнам. Практикуючи

вчення попереднього свого пана, вірно хоронив обох в'їздів у двір, особливо входу до хати чужих людей, беріг дуже завзято. Так напевно вчили його у якомусь, великому місті — може в Нью-Йорку, перед небезпечними гостями, що вламуються непрошено в хату.

Циган не цурався нашійника, ані ланцюха. Ніччю впускали його в хату, або сидів під дверима і терпеливо вичікував ранку і коли відкриваються двері. Тоді, на вид когось — звичайно господині — біг швиденько шукати хоч — якого шнурка, чи соломинки, та просився до сліз, наложити йому на шию і йти з ним.

Його ніяк не міг зрозуміти Тай — старий вовчур господарів, що гидився і ненавидів ланцюгів, шнурків і всякого насильства.

А може... може Циган не покидав надії, що йдучи з кимсь по дорозі, віднайде ще свого попереднього пана, що водив його на линві на проходи.

Та пан його не знаходився і Циган перестав чекати та став звикати до нових господарів. Вивчив, на диво, досить скоро нову мову, погодившись з новим ім'ям, пробував, як міг, найкраще відплачуватися за притулок і опіку, та вірно берегти входу до хати чужим людям — в першій мірі.

Гострі його зуби були небезпечною зброєю перед інтрузами, особливо два передні, великі клеваки, вид яких навівав страх, на кого вишкірював їх. Їхню силу і гостроту, найперше випробував на руці зятя господарів, що приїхав у відвідини з Нью-Йорку і пробував стримати його перед входом гостя в хату. І це вирішило Циганову дальшу, сумну долю.

— "Треба його позбутися, як не хочете ризкувати якоюсь бідою!" Взявши від батьків обіцянку, що відвезуть Цигана до собачого притулку — діти відїхали; — зять з перев'язаною рукою в лікарні, а батьки залишились з болючим ваганням; — віддати Цигана на видиму смерть, чи... може, Бог дасть, не треба буде?..."

А телефон не вгаває:

— "Віддали Цигана? — Ще ні?! — Ну, ну, побачите чим закінчиться! Приїдемо і самі справу зробимо!"

Приїхали: — "Заберемо Цигана і випустимо у якійсь панській дільниці, хтось забере і буде краще давати собі раду з ним, як ви!"

Наговорили, забрали і повезли. Поїхав і батько з ними, щоб притримувати Цигана в їзді.

В гарній, лісовій дільниці випустили Цигана. Не прочуваючи нічого Циган пристанув біля кущиків, машина відїхала поспішно, він пробував доганяти, не догнав... як і мабуть не догнав і першого разу...

Невесело повернувся батько. Діти відїхали і якийсь сум і пуста огорнула хату, та ще як розказав мамі, як то Циган пробував доганяти їх — обоє до сліз розжалилися. І не сидиться і не веселиться...

— Ходім, шукати Цигана! — це мати.

— Ходім! — відказав батько, що лиш й чекав на це.

Поїхали. Шукали, питали, всенький день приставали по дорогах, по лісах, голодні, як і десь там Циган і за порадою стрічного, молодого шефа поліції зголосили по радіо і вже через два дні поїхали відобрати Цигана, що вискакував зі шкіри і плакав з радості.

Хата повеселіла, на серці полегшало, совість перестала гризти і Циган зрозумів все своїм песьчим, вдячним серцем і почав, надиво лагідніти. Прислухався уважливо до мови своїх вибавителів. Скоро розумів вже все і навіть брався "говорити", з утіхи при кожній зустрічі з хазяїнами.

І всі стали радіти, що Циган вернувся. А Циган пристав всією собачою душею до нового оточення. Не шукав, не чекав вже на свого "рідного" пана. Виучував без труду українську мову. Час від часу діставав велику охоту випорпати яму в городці, між квітками. Тоді попадалися Циганові найгірші погрози: — "як ще раз зробиш — уб'ємо, виженемо і т.д."

Циган винувато прищулювався, сердечно жалів свого вчинку, але його щира постанова чомусь скоро вилітала йому з голови і він через часок випорпував нову яму.

В кінці поборов і цю звичку. Поскаче, було з радості мокрими, заболоченими лапами по грудях господарям, як придуть з церкви, чи з гостини, щиро дивуючись, що вони не тішаться разом з ним і відганяють його від себе, та обтріпуються.

Щиро і вірно беріг хати перед "всякими ворогами". Певніше від гармати і всі були раді, навіть Тай — старий вовчур перестав заздрісно ворогувати на зайду-Цигана.

А химерна і собача доля не змінила Циганового призначення. Їй байдуже, чи комусь подобаються її злорадісні вибрики, чи ні. Одного ранку, як звичайно Цигана випущено з хати. Оббігавши всі кушки і як все, Циган присів і беріг в'їзду у двір. А через годину, може, господар-батько прийшов в хату із сумною вісткою: — "Нема вже Цигана, забитий автом на дорозі! — Не виходь з хати, поки не закопаю!..."

Цигана повезено доповнити собаче кладовище, під лісом, недалеко річки.

Сумують господарі, сумує, поплакує і Тай, шукаючи за Циганом, може й гризе його совість, що погаркував часом на нього.

А Циган лежить вже спокійно під землею і великим каменем, визбувшись свого короткого і невеселого життя на цьому світі...

Гантер, 1987 р.

ОСЕЛЕДЕЦЬ

Оселедець, це не дуже замітна риба. Невелика, немала, середнього росту. Можна б назвати її теж соборною рибою. Єднає собою чи не всіх слав'ян. Якщо йдеться про нас, укараїнців, то оселедець єдиний, що мав би силу хоч трохи поєднати нас.

Оселедець, ані не католицький, ані не православний. Хоч, може й більше схиляється в православний бік, якщо врахувати наших, північних "старших братів".

А так, рибка німа, незамітна і скитається по всьому світу, як і ми. І якщо пошукати за нею, — все і всюди можна знайти її, як і нас українців.

Коли наловити оселедців, то спершу треба добре насолити. Це на те, щоб потім довго вимочуватпи зі солі. Його, вимоченого рівняють часом з чоловіком — не конче з українцем. Кажуть: —вимочений, як оселедець! —або: засохлий, як оселедень!

У воєнні часи казали: напхали нас у товарний вагон, як оселедців! Або: — повно людей, як оселедців у бочці! Як хтось не мав часу випрати скарпеток, — казали: — десь пахне оселедцями!

Оселедець був гордістю наших, славних запорожців, також і сімейних козаків. Ставав у пригоді вижидаючій жінці на чоловіка, що "заблукався у негоді, та перебувши десь нічку, приплентався підхмелений додому. Тоді, хоч і яка невеличка Одарка, то підстрисбнувши і вхопивши за оселедця пригне до долу і найкремезнішого Карася, та вилупцює макогоном і вибе з голови дальшу охоту ночувати у якоїсь небоги. Такий оселедець міг би стати у пригоді і тепер, деякій Одарці.... та, ба! вийшов з моди...

Оселедець, хоч і не дуже мило пахне, зате, дуже мило його їсти, а ще, як добре приправлений. Щоб було йому веселіше, — до компанії додають йому трохи коньяку, або якоїсь іншої міцної, рідини. Звичайно їдять його дуже весело ті, які ані не солять, ані не вимочують, ані не приправляють.

Їдять його у різних видах: —у сметані, в помідоровім сосі, мариновані в оцті, в різних салатках, а хоч і так, лиш вимочені. Можна негодою, просто вдарити об холяву, обтрусити зайву луску, та сіль, відгристи голову, та й пирувати...

Оселедець страшенно любить цибулю і то немало. Обираєте цибулю, краєте в кружельця, притому тихо і гірко плачете. Хоч і не жаль вам за оселедцем, якого навіть може не ви, а хто інший їсти буде. Ви сердешні плачете без пам'яті. Плачете очима, плачете носом, тисне в грудях, дусить в горлі, — залежно від сили цибулі. Ллються ваші сльози, падають горохом куди попало, ви кленете на чім світ, а цибулю докраюєте.

Зате оселедець на полумиску займає чи не перше місце при всяких гостинах. Звичайно, ані йому без коньяку, ані коньякові без нього обійтися важко. Тоді оселедець розвеселяє всю хату, а вже під Різдво, чи Великдень, то таки не можливо обійтися без нього.

Пам'ятаю, як у 1949 році привезли нас до Нью-Йорку, то хоч всього було повно довкруги, а думка зразу повіялась: — "мають американці оселедця, чи ні?"

Підходило Різдво. Піду — думаю — на базар, може пощастить якось роздобути оселедця. Людей повно, "як на базарі". Добилася якось до прилавка з рибою. — Боже мій! Чого там не було, якої різноти, а оселедця, хоч і свічкою шукай.

Аж тут, якийсь чоловік підходить, та й собі затупцював біля прилавка. Зразу видно, що скиталень теж і то із дуже свіжих. З виду — нето українець, нето "трохи інший"... — Продавець підбіг — я наставляю вуха:

— "Кен ай гелп ю?"

Чоловік підскаочив жваво, заговорив руками, головою, плечима, раменами — нічого не виходило. Продавець, мов заклятий чекав на виразне замовлення.

Коли чую, мій покупець вже й англійською мовою почав:

— "Пан, біте шен, зі габен сельютку?"

— "Салятку?" — питає молодий і догадливий продавець і тицяє чоловікові коробку якоїсь салатки.

— "Но, ніхт! — меня нада сельютку! — Ета небольшая, сольона хвишка! Андерстен? Хвишка сольона!"

— "Ай донт гет іт!" — махнув нетерпеливо рукою продавець, втративши надію розчовбати, про що йдеться, а моя надія — дістати оселедця, пропала теж. Невеселий — "нето українець, нето трохи інший", пішов нарікаючи: — "Вот тобі і госуларство! — Всього довольно, а сельютку чорт має!"

Коли чую знову: — "А-а, добрий день пані професорова!"

— "Як ся маєте, пані інженерова! А що чоловік порабляє, чи знайшов вже працю?"

— "Знайшов! В якомусь парку для дітей, замітає і робить порядки! Дуже тішиться. Платять йому на чисто сорок долярів в тиждень! — А пан інженер як там?"

— "Та робить у бюроах!"

— "О-о! Дивіть... а що робить?"

— "Чистить клямки, розвозить сміття елевейторами. І я там також роблю, йно на другу шихту, як він вже йде до дому, до дітей!"

— "Що ви там робите?"

— "Та клиную офіси теж! Руки болять, як холера від тої мапи!"

— "Від чого? Від якої мапи?"

— "Та то не ця мапа, що висить на стіні! То така, велика мітла зі шнурів на дрючку! Треба нею вміти орудувати, бо руки геть понадривати можна!" Слухаю, хоч богато з того не розумію. Завидую їхньому досвідові, але про осе-

ледця не забуваю. — І нараз: — "А за чим ви прийшли сюди, пані докторова?"

— "Та, кажуть — оселедців тут можна купити, але ніде не бачу і не знаю, як сказати!"

— "Оселедці? Та, он там, на тому прилавку мають! — Лиш треба сказати: Ай воне шмельц ґерінґ! — Дадуть скільки хочете! — Ходіть, заведу вас!"

Пішли, а я надзирцем за ними. — Хоч би — думаю — й мені зо два добути!

— "Ой і які ж гарні та грубі! — радіють пані. — Не дурно й Ґерінґами назвали! — Але, чому шмельц Ґерінґ?"

— "Не знаю, певно тому, що Ґерінґ піде на шмельц, як його засудять!"

Купили, пішли, підходжу і я:

— Ай воне... ґерінґ... на шмельц! — продеклямувала я, поплутавши трохи.

— "Ай донт блейм ю!" — засміявся дотепний продавець і підморгнувши весело, вибрав два найгрубші оселедці, що справді нагадували Ґерінґа.

Гостилися ми оселедцями на Різдво і дивувалися догадливості американців, що вміють нікому, в нічому не дивуватися, але свій розум мають...

Гантер, 1986.

СВЯТИЙ МИКОЛАЙ

У тиху, ясну ніч, на темно-синьому небі поморгують весело зорі. Широко усміхнений місяць освічує дорогу знатному Святцеві Небесному. В супроводі білих, крилатих янголів, що вгинаються під великими мішками, повними прерізних гостинців чемним діточкам, сходить у золочених ризах добрячий Угодник Божий — Святий Миколай.

Найстарший Янгол з великим записником під крилом, час-до-часу дописує ще напливаючі прохання запізнених діток.

— "Святий Отче Миколаю! Принеси мені хоч якінебудь саночки! Я був досить чемний цього року. Мені так хочеться повозитись на своїх власних саночках!"

Дякую.

Дмитрусь М.

— "Отче Миколаю. Принеси нам багато гарних цяцьок на ялинку. І свічечок з "жабками" і огників, що так гарно іскряться. Не забудь!"

Дякую. Це я — Павлусь.

— А мені лялечку принеси Святий Миколаю! Таку, як має Христинка, що замикає очка і каже ма-ма!

Дякую, моє ім'я — Іринка.

— "А мені принеси нові чобітки. Мої старі вже геть подерлися! І шапку не забудь якусь. Моя десь загубилася!"

А то пише Славко Д.

— "А мені приведи мою Матусю! — Бозя забрала її чо-

мусь до себе ще тамтого року. А я так дуже хочу мою маму Святий Миколаю! — Тільки маму, нічого більше!”

Це я — Маруся.

— “А нам з Галею принеси хоч невеличкий колачик на свята, Святий Миколаю. — А хоч і чорного хліба, та трошки молока. Від учора не їли нічого. Мама хвора, а тато далеко в Сибірі і не знаємо, коли повернеться до нас...”

Богданчик і Галя.

— “Святий Миколаю! Розшукай і приведи мого батенька. Його забрали нічу такі страшні люди, з крісами, у сірозелених шапках із синьою опаскою над дашком. Вже так давно забрали нам його і досі не знаємо, де він”...

Миколка М.

— “Дорогий Святий Миколаю! Не приноси нічого мені цього року. Занеси подарок мійому найстаршому братові. Його посадили в тюрму і ми не знаємо навіть за що і де. Передай йому мого гостинця і скажи, що ми з мамою тільки, бо батька недавно забрали теж і повезли кудись!”

Роман з Мамою.

Допливають запізнені листи і Янгол не вспіває дописувати.

— “Спи Петрику, будь чемний! — Як скоро заснеш — Святий Миколай принесе гостинця гарного!” Присипляє мати малого синка.

— І книжечку з образочками?

— І книжечку принесе, а ти спи чемненько!

— І коника, що гойдається?

— І коника принесе, спи вже!

— А сестричку, таку манюсеньку, як лялька, але живу?!

— І сестричку. Усміхається щаслива мати. — “Та може не цієї ночі, бо на дворі зима, замерзла-б. Треба почекати до літа!”

— Почекаю! Урадувано годиться Петрик. “Я вже зачинаю!” Обіцяє, але крадькома підпирає пальчиками по-

віки очей, щоб не замикалися. Йому так хочеться побачити хоч одного янгола. Та сон перемагає. Пальчики упали, закрилися очка і Петрик ще з рукою під подушкою плив вже на хмаринці в чарівний світ янголів з подарками.

Так приходив до нас-діток колись Святий Миколай.

Високий, з білою, довгою бородою, у святих ризах, в окруженні Янголів Божих. Підкладав тихцем, незаметно даруночки під подушки, а то й так підносив дітям до рук, гладив голівки та приказував бути чемними.

— Сумуєш Святий Угоднику?... Може й сльозу втираєш, хоч Ти й на небі вже...

— Там, де колись оспівували, та ожидали Тебе перед Різдвом маленького Ісусика, — там заступає Тебе тепер "Дід Мороз". У червоній куфайці, несе вибагливі гостинці не конче чемним дітям, а тим, що мають і так повно всього і не голодні.

Бідним не принесе нічого. Не приведе батька з заслання. Не приведе сина заплаканій матері. Не принесе осиротілим діточкам гостинців і не дбає чи голодні вони і чи не в холодній хаті, без чобіток.

Вони не люди і не діти... Вони "вороги народу" найпередовішої країни світу, "где так вольно дишет человек".

— І тут, у справді найвільнішій країні, що дає притулок всім переслідуванім червоним сатрапом, за любов до Бога і свого народу і тут Тебе замінили череватим, оперезаним Санта Клосом.

Тут, де церкви повні людей на молитвах. Де свобідно, без страху і переслідування оспівують так велично Рождество Христове. І тут, Тебе-Святий, замінили Санта Клосом, у червоній з хвостом шапці, з клаптями білої вати на бороді, що їде в санях запряжених сернюками по небі, у проводі оспіваного Рудольфа, з червоним носом, як і у самого Санти.

І тут, що влазить коминами до кімнат, приносить гори вибагливих гостинців дітям, чемні вони, чи ні. Потрібні вони дітям, чи шкідливі навіть.

Ходять Санта Клоси по вулицях, заходять до крам-

ниць, гоговкають, наставляють кошички прохожим. Люди кидають гроші, не застановляючись — кому, на що, куди ці гроші йдуть. Нема часу. Треба бігти, треба купувати — купувати всячину, яку вже через два-три дні діти ламають, або проходу немає батькам по кімнатах.

Нечайно заходить Санта і до банку, або до багатой крамниці з пістолею в довгих, широких рукавах і забирає гроші, та до омління перелякує людей. І знов десь, з-під перев'язаної пазухи, нишком витягає героїну, чи іншу отрую, та напихає нею малолітніх діток, що потім запропащують своє життя по в'язницях.

— Де Ти тепер, Святий Отче Миколаю? — Чи Ти забув про нас, про наших сиріток, там за океанами, що вичікуючи повороту батьків з тюрем і з заслань, ростуть бадиллям, губляться в пекольному морі. Забувають мову, рідні звичаї, забувають Тебе... А страшний кат їхніх батьків, убиває молоденькі їхні душі, обертає в яничарів...

— Прийди до нас Святий! — Прийди ще раз, як колись давно, та поклади нам під подушку Твої щедрі дари. Дари найцінніші для нас і наших діток. Любов, згоду і надію на волю нашого народу, поневоленого віками...

Гантер, грудень, 1984.

ЩЕ ОДИН НОВИЙ РІК...

І знов закінчили ми ще один рік нашого життя. Переступили ще один ступінь ближче до кінця нашої істини на цьому світі.

Чи радіти, чи сумувати нам? — Це, як кому, але коли підсумувати разом початок і кінець нашого існування на землі, то все таки, радіймо. Ми одним ступенем ближче Господа. Ближче дарованого нам вічного і правдивого життя. Вічного щастя, за яким намарно шукати на цьому світі.

Отож радіймо! — Хоч і спомини минулих літ, дорогі моменти прожиті в крузі дорогих осіб, що відійшли від нас тиснуть нам серце. Хоч втомлена душа прагне спокою і його не знаходить, хоч світ меркне заслонений сльозами, хоч невимовний біль торгає, кровавить немічне серце, хоч терпінням краю немає — радіймо!...

Пробую і я радіти. Пробую, Христе! Крізь сльози, що заслоняють Твій вид, Твоє горіюче любов'ю святе Серце в іконі, що стоїть недалеко. І крізь сльози пробую схопити Твій ласкавий, ледве помітний усміх, що чергуючись — міняється в сумний...

Вдивляючись у Твоє святе лице, у Твої сумно-ласкаві очі — я радію Христе. Радію, що можу ще клякнути на коліна перед Тобою, що можу передати Тобі мою скорботу, мій біль і в Твоїх усміхах знаходити відповідь і потіху.

— Дякую Ісусе! Ти прости моїм сльозам. Вони самі пливуть і нема їм стриму. Ти сам плакав теж... кривавими сльозами над недолею Твого народу. І дозрівши до своїх

терпінь, напевно тужив за своїм дитинством, хоч був свідомий свого завдання на землі.

Ти був теж колись маленький. І Тебе пригортали Твої батьки і гладили по голівці. І Ти мав своє щасливе земне дитинство, хоч Сам Ти був вже тоді Могутнім Владикою світа.

І хоч не щипав ранній мороз Твоїх щічок, не дубіли ніжки в чобітках від зима, не щebetав Ти — "сійся, родися", не наповняли Твого мішечка коржиками, але Ти був тоді теж з нами.

Твоїм Ім'ям — ми маленькі, благословили всіх сусідів наших батьків. Бажали їм щастя, здоров'я і всіх Твоїх благ. І всі були щасливі. І ми, маленькі і ті, яким ми посівали пшеничкою і Ти, Ісусе радів нашою радістю.

Тепер вже не те. Все вже відійшло в минуле. Примеркло, забуте... Його заступила доба великих досягнень. Наука завзято шукає стежок, щоб відкрити хоч рубець заслони Твоїх тайн. Мудрують, доказують свою малеч... а "мудрість їх" поїла щасливе дитинство наших дітей.

Нема кому посівати вже "щастя і здоров'я" під Новий Рік. Не готують вже наші малята мішочків і пшенички для посіву. І не вичікують Святого Миколая, що принесе і підкладе під подушку з невеличкими гостинцями велику радість і втіху... Інші "святці" заступають св. Миколая. Одним, пересиченим добробутом наносить гори цяцьок, якими не в силі вже й порадувати, ані здивувати, а в брудних, темних завулках шляються інші діти... діти розведених, або шукаючих розваг батьків і несвідомі у своїм дитинстві, знаходять свою загибель...

А десь у різних кінцях нашої чудової землі, ще інші вичікують скибки хліба, примираючи з голоду. А ще інших вбивають — вже в лоні матерей...

І у всьому тому світовому трагізмі, в атмосферичних та інших стихіях приходить знов до нас вичікуваний і гучно оспівуваний Новий Рік. З новою надією приносить нову облуду, нові лихоліття, нове горе... А поруч з тим несеся довкруги поспішне і галасливе "Гепі Нью Єр!"

Немає часу впасти на коліна, дякувати Господеві за

перебутий старий рік та просити благословення у новому.

— "Треба поспішати, бо там вже чекають!" — І обсівши на високих стільцях в корчмі заокруглені столи, як мурашки каплину меду, підхмелюються старші алкогольом, або й ще чимсь гіршим і затроюють рештки свого віку і здоров'я, а молоді — із-заранку — свою долю...

А потім, то тут, то там лежить при дорозі, або в рові розбита автомашина, скиглять, трублять амбулянси, а вдома стривожені батьки всю ніч виглядають у вікнах своїх дітей, що як не окалічили на все життя десь в лікарні, то може й вже по другому боці цього світу.

Яка іронія, який подвиг діавола над людською немічю...

— Всемогучий Владико! — Поблагослови нас всіх у цьому Новому Році!

— Посій любов'ю, розумом і добрими серцями нашу землю!

— І посип ласкою і Твоїм милосердям обездолену віками нашу нещасну Україну...

Гантер, 1985.

У ЦАРСТВІ ТВОЇМ ПОМ'ЯНИ ІХ ГОСПОДИ...

У теплий, літній ранок, коли досипляють ще гори, вкриті ранковою імлою, а ви причалили вже в Український Гантер — вийдіть на зустріч сонцю! Перед вами вється гладенька, чиста дорога, яку знечевся проскочить квапливо білочка, або продрібоче прищурившись рудий борсучок, а пташки почнуть свої ранні співи — ви мимохідь підносите очі у небо і шукаєте Господа, що десь дуже близько над вами...

Ой, і красний же світ, поки не проснуться люди! — Великий Боже! Чи свідомі і вдячні Твоїй доброті єства, яким Ти дав свою подобу і ласку існування на цій прекрасній землі?

Проминаю бічну доріжку і рядок зелених сосон, що заслоняють маленьку панораму, обходжу головною дорогою, що б пристанути і видніше було намилуватися картиною і місцем, для якої вибрав і змалював сам Господь, з громалкою вигнанців покинутої рідної, далекої країни...

Усміхаємося до себе. Вона — закосичена квітками, у зеленім вінку, причорніла трошки від гірських негод. Копулками і хрестом спинається у синє небо, з дзвіничкою побіч, що й собі простягає хреста до Бога. Поморгує темними вікнами і кличе: — Ходи, ходи! Я випростаю твої плечі і надберу скорбот вчорашнього дня та розясню сьогоднішній!

— "Іду, іду моя красуне! Ще трошки надивлюсь на тебе!" І спинаюсь на верх кам'яними сходами, переходжу у тихий від лісу ганочок, притулюся до її дверей, потім об-

німу бічного стовпа, ніби когось дорогого, що покинув і забрав всю радість зі собою... вітаюсь з Господом і благаю прощення за мою скаргу і дякую за дар існування в Його творі — творі Могутнього Мистця Всесвіту.

Високо, у синьому небі маленькою пташкою прорізує крилами білі хмаринки, поблискуючи в проміннях сходячого сонця, плыве літак. В ньому люди, що кудись летять. Відгук потужних моторів зливається у грайливу мельодію і заколисує... — Оживає тихий ліс, я не сама вже... Зникають сонні гори, зникає дійсність... Звуки пролітаючого вгорі велетня наводять картини... дорогі, важкі, болючі... А перед ними плывуть інші... незнані, непам'ятні, та такі ж подібні одні, до одних... — Легкий вітер, гасаючи верхами, несе звуки із засвітів... — Тупотять сотні кінських копит, брящать зброя, грохоче, бурує хвилями і котить славу старий Дніпро а з-понад широких степів несуться звуки похідної пісні — "Засвистали козаченьки, в похід з полуночі!"...

— А там... маршують зелені полки і плеться бадьора пісня — "Ой видно село... ой там ідуть стрільці до бою!"...

— Ось ще одна, незабутня картина... — Молоді, вибрані красені, у синьо-зелених одностроях, з левиками на ковнірах... один по другім маршують на сцену оперного театру Львова, вітаючись і ...пращаючись перед відходом у перші бої з ворогом... — "Засяло сонце золоте... народ збудивсь зі сну"... потужно і велично лилася пісня із сотні молодих грудей і глибоко карбувалася в нашу пам'ять. Буревій спонтанних оплесків зачарованої аудиторії і неописана радість розпирала нам груди і... малювалася воля України... А сосни шумлять і тужливо виспівують — "Ще не вмерла Укра-ї-на-а!"... готуючихся в останній бій і на певну смерть, окружених стократ сильнішим ворогом — лісових борців Української Повстанської Армії...

Пливуть картини за картинами і записують сумну історію України...

* * *

1-ий Листопад, 1918 р. — Вже воскресла Україна! — Співають золоті поля і всі закутки України віками очікувану радість!

І... серед тріскоту крісів, скорострілів і гармат, після нерівної боротьби — "Червона калина похилилася"... — Осталися "Заквітчані могили по полю"... І... Тухоля, Домбе, Брестя і Бригітки для тих, що залишилися..

Побідна "Моцарстова Польска" кинулася зразу присмирювати "бидло русінуф" і Галичина перемінилася на "Малопольську".

Боротьба продовжалася поміж побідниками і побідженими, та поглиблювалося щораз більше ворогування поміж двома народами.

Дозрівала свідомість прав на своїй землі між українською спільнотою, поруч з підпільними організаціями-спротивами владі, а за тим слідували тюрми, "паціфікації" і знов відплатні акції українців; — горіли панські скирти, розбивалися по дорогах поштові амбулянси і... нові засуди українських студентів, передових людей. Смертні вироки, шибениці, довголітні і довічні ув'язнення.

На те все насунули стократ жахливіші хмари нової, пекельної грози, під знаками червоної зірки і зломаного хреста-свастики.

Одного ясного ранку заторохкотіли грімко по небі маленькі, крилаті літаки. Шугали вивертаючись понад хатами, а люди задирали голови і радісно угадували летунів, яких можна було бачити голим оком — "польські це льотчики, чи вже німецькі". З далека долітали ще інші грохоти і глухі гупання.

Хтось сказав: — Війна! Німці бомбардують Львів!

На Львів падали німецькі бомби. Втікали недавні, польські маґнати, високі урядовці з валізами, клунками, які потім валялися в ровях при дорогах. Війна тривала не цілих два тижні і не стало Польщі. Люди розгублено чекали висліду і чогось, нового.

І застогнала земля під страхітними танками. Дудніли важкі машини, повні буро-зеленого війська, понуро

вїжджали і наповняли міста і села Західньої України і... "визволяли нарід з панського ярма Польщі"... — бодай було не діждати...

— Люди кидали все і вибігали зустрічати нових "визволителів".

Танки скреготали, машини гуділи, люди товпилися по хідниках і дорогах, дівчата з квітами в руках, церковні процесії з фанами і хрестами.

Мовчки і насторожено оглядали одні одних. Процесії — не осягнувши сподіваного відгомону, тихо поверталися в церкви а квіти в'янули і падали на землю...

Вихудлі, опорошені курявою лица вояків, в обтарганих, брудних шинелях, в недопасованих черевиках, ніяк не підходили для вітання квітами і хлібом-сіллю. Пригаслі очі вояків оглядали вітальників, як якесь диво. У декого в очах блиснуло подивом і нерозгаданим сумом.

Ми вітали "визволителів з ярма панської Польщі" і... яка ж проклята була година нашого визволення...

Вояки жадібно плигали очима по святочних одягах людей, та по вітринах крамничок, які швидко випорожнювалися. Закупляли все, що бачили. Сипали маленькими, паперовими рублями, яких мали повні кишені, а власники крамниць тішилися обильним торгом, а визбувшись легко і скоро свого краму, підходили до гуртів міщан, що прислухалися політрукам, які до захрипу вихваляли рай і добробут у Радянському Союзі.

Настало "раювання під советською владою" і вишукування "ворогів народу"... Розмножилися сексоти-донощики. Хтось підказував, хтось показував пальцем, пропадали люди... Шугали вулицями міст "чорні ворони", а в закратованих, маленьких віконцях виглядали сумно молоді лица, пращаючись з волею і життям. Довгі поїзди, набиті людьми, мов скотом, з яких пробивалося голосіння і плач маленьких дітей — везли у різні сторони далеких сибірів, а інших у тюрми, бо вони були, тими "ворогами народу". А ті, на яких ще не було вказано пальцем, залишилися чекати своєї черги... Люди вичікували нової війни,

єдиного рятунку від загибелі. Вона прийшла, та не всі дожили її...

Союзники — Райх-Москва, легко проковтнувши Польщу і пляни загарбати всю Україну, скоро затерли їхню приязнь. — Знов бушували великі машини, з озброєними енкаведистами, окружали сплячі села і місточка, забірали молодих людей і слід по них пропадав. Села пустіли. Жах і сум простяг чорні крила над Галичиною. Два роки, жорстокого, панування червоного окупанта...

І ось, нечайно, в неділю раненько, ще перед сходом сонця, 21-го червня, 1941 року загреміли нові розриви бомб над Львовом.

Новий хаос відступу комуни, нова радість, нова надія і... нова непевність.

Через тиждень вмаршували у Львів ясноволосі, здорові і чисті вояки німецької армії.

Люди кинулися розбивати тюрми і визволяти рідних, а знаходили келії повні свіжих трупів, яких енкаведисти не встигли позакопувати.

Львовом проносило важким запахом розкладаних тіл, розкопуваних сотнями у спільних могилах, а в замурованих келіях гори трупів...

Картина цементованої кринички, серед подвір'я в місточку Бібрці, не всилі затертися в пам'яті... На стінах криниці видніли прикипілі шматки обвареної, людської шкіри і волосся. На дні, між волоссям знайдено перстень любленого всіми адвоката Кульчицького. А в темних, окривавлених келіях, в калюжах крові лежали помордовані тіла в'язнів — голі, або у спідньому біллі, з викрученими у стегнах ногами в декого...

Ридали матері, жінки, діти. Ридала Україна...

Вояки червоної армії кидали зброю і піддавалися німцям, в надії на краще життя. Були це здебільша українці із східних земель, що як і ми, чекали волі.

Німці без спротиву займали простори України і йшли на північ. Тріумфальні марші раз-у-раз передавали мікрофонами здобуття нових позицій, нову перемогу. Позафрон-

тові табори виповнялися полоненими. Їх було все більше і більше і треба було їх "визбуватися". І знов, тисячі трупів закопували німці полонених у спільних могилах, що гинули голодовою, або ще гіршою смертю. А заки люди усвідомили нову трагедію — новий окупант закпив глумливо над Галичиною: — "Майте собі, свою Україну! — Дозволяю!"

Львовом сколихнула могутня радість: Вільна Україна! — співав повіваючи над старим ратушем синьо-жовтий прапор. — Вільна Україна! — голосили розкішно великі плякати на мурах. — Вільна Україна! — кликали хлопчак, роздаючи ранню пресу.

Творилася Перша Українська Дивізія, що поруч з німцями мала виборювати волю з'єдиненої України. Молоді люди кидали все і йшли в бій з червоним катом, якого моральний розлад почав уздоровлятися, після страшного нищення полонених німцями.

Творився уряд молоденької держави, несвідомий пекельного підступу Гітлера, що певний перемоги над советами, заводив вже свої, намічені пляни.

Нові арешти, нові розстріли передових, найцінніших людей коротенької, "Вільної України"... — І прийшли "Броди"... і гинули хоробрі "красені з левиками на ковнірах"... окружені великою силою червоного ката, що повертався із страшною пімстою за своє, перше вигнання.

Зловіщо скреготали танки-потвори, орали землю і несли загладу... Україна зустрічала нову долю, що стелила нові шляхи у тюрми, заслання і повільну смерть. Ворог нівечив святині, викривляв душі, відбирав Бога.

Верх взяла брехня і облуда...

Ясний, вересневий день, 1939 року, кров'ю і сльозами записався в історію України і всього світу, в якому і досі бурлить-клекаче боротьба з темним, червоним князем...

Не стало Першої Української Дивізії. Жорстоко розправився ворог з Повстанською Армією. Пропала коротенька "Вільна Україна", а ті, яким пощастило вирватися, з цього пекла, розбрилися по світу.

І один з них, якому пощастило врятувати своє життя і в якого на очах і руках вмирали його друзі — з групкою однодумців, поселенців українського Гантеру надумав увіковічнити пам'ять героїв, що зложили свої буйні голови на жертівнику волі України.

В Їхню пам'ять виросла ця Церква-Пам'ятник, що співом, молитвою і дзвоном дзвіниці голосить світові, остерігає і закликає до чуйності — нас і чужинців перед тим же, самим, пекольним ворогом всього людства.

Дорогий Читачу! Дорогий Мандрівче! Як Ти не мав нагоди побувати в Гантері побачити нашу церковцю, то не відкладай дуже. Знайди час получить свій відпочинок і розвагу, з правдивою приємністю побуту в наших "Карпатах".

А як Ти був свідком, як ріс цей Божий домик, або мав щастя вкласти і свою частину в його будову, то тішся, що Тобі Господь подарував цю ласку!

А як Тебе тоді ще вели за ручку по кам'яних сходах, то будь щасливий! Пригадуй і не забувай переказувати Твоїм дітям і внукам про моменти Твого, першого пізнання цієї, Божої Святиньки і нехай глибоко запишуться спомини про неї, на все Твоє, довге життя!

А як Ти ще був на руках, або в лоні Твоєї матері, то ця церковця принесе Тобі уяву і любов до країни Твоїх предків і цю любов Ти будеш передавати своїм нащадкам!

А як пам'ятаєш важкі дні, коли Ти покидав рідну стріху і йшов в невідоме, то вона пригадуватиме Тобі наші чудові Карпати і Україну...

Будували її люди своїми серцями і тугою за рідними стежками. Це Пам'ятник поляглим героям в боротьбі з одвічними ворогами України! Це наш подарок Їм. Вияв вдячності за їхнє молоде життя, покладене на жертівнику волі нашого народу.

Була війна жорстока. Нищила все, що стояло їй на дорозі. Україна горіла в огнях і спливала кров'ю. Вони не вагалися ні хвилини. Не підраховували сили ворога, Вони йшли боронити рідну землю від наїздників.

І поки не затерлася ще моя пам'ять, я навела деякі фрагменти подій, яких я була свідком. І як Ти був щасливий не зазнати цих страхів, то дякуй Богові і знайди у своїм серці куток для любови до країни, що виростила Твоїх батьків.

А як діждеш віками очікуваної волі України, тоді не гайся! — Іди, привітай Її і поклонися могилам Її найкращих синів. І як побачиш красу України, тоді зрозумієш не припану тугу тих, що мусіли покинути Її...

І як підійдеш під двері цього, Божого домику і до вух Твоїх донесеться лагідний спів-молитва, то пристань і приготуй себе гідно для зустрічі з Господом, що чекає на Тебе. Йому принеси свою радість, свої печалі і свої благання. Там Мати Божа, що як і ми скиталася, рятуючи життя свого Сина. Волею на хресті вмираючого Ісуса, Вона стала всіх нас Матір'ю і поміччю в потребі.

Там і духи наших героїв, а з ними може й дух Патріярха Йосифа, що інколи прийде поглянути, чи росте і... чи не в'яне посаджений ним дуб — знам'я єдності і сили. І дух Князя нашої церкви — Андрея, що своє життя на землі так тісно пов'язав з нашими стражданнями і так чітко опечатав цей зв'язок своїм відходом на той світ у день 1-го Листопада, що продовжає не покидати нас... Він і з того світу не устає закликати нас до єдності і братньої любови.

Слухаймо Його мови і нехай це буде наша цеголка під кріпку основу волі України. А може, на цю якраз цеголку чекає вже так довго і Сам Господь?...

Хто знає...

Гантер, 1987.

ЗМІСТ

Це — я...	5
Вступне слово	7
Тобі і Йому...	9
Дописка Миколи Руденка	11
ЧАСТИНА I	
Пращай Україно	15
Остання граната	42
Павло	47
Потопельниця	55
Вікторія	65
Паранька	69
Рік 1930-ий	76
Святоюрська Гора	85
Мої Великодні	91
Сім мечів у серці Богородиці	99
Хрест	107
На схилі пройденого	110
Дзвони	113
Біла Смерть	116
ЧАСТИНА II	
Два Святвечорі	123
Запізнений лист Іванові Костюкові	133
Ілюзія Волі	137
Український Гантер і його початки	151
Ви чули? Будують Гражду!	160
Вишиваний рушник і обрізані торочки	165
Тут є Бог	169
Познайомтесь з українським Гантером	171
Циган	191
Оселедець	196
Св. Миколай	200
Ще один Новий Рік	204
У царстві Твоім, помяни їх Господи	208

НАДІСЛАНІ КНИЖКИ

"КОНВАЛІЇ" МАРІЧКИ

"Конвалії", нариси, сломини Марії Лампкі (Марічки), 1989, стор. 216. Обкладинка, рисунки, мистецьке оформлення доньки Віри Лампкі-Гайдаш.

Це перша книжка талановитої письменниці, що з такою любов'ю до рідної землі й рідного народу описала своє невеселе життя. Після смерті свого єдиного сина, Любомира, вона старалася висловити свою тугу і біль за ним у споминах з цілого життя, що напевно знайдуть вдячних читачів, які мали подібні переживання серед воєнних часів, ворожих окупацій, виїзду на захід, і за океан.

В першій частині авторка описує цікаво часи другої світової війни у Львові, виїзд до Криниці, на

Словаччину, до Німеччини, як там голодували наші робітники, вивезені німцями на роботи в німецьких фабриках. В розділі "Остання граната" описала правдиву історію, боротьбу і трагічну смерть упівця Павла Гудими, замордованого "єнкаведистами". У сломині "Потопельничка" описала сумні події з львівського життя. Зворушливі короткі сломини: "Вікторія", "Парашка", "Рік 1930", "Святоюрська гора", "Мій Великдень". В нарисі "Сім мечів в серці Богоматері" авторка переносить читачів в часи, коли жив і навчав Ісус Христос, Його останні дні життя і смерть. Патріярхові Йосифові Сліпому присвятила сломини: "Хрест", "На схилі пройденого" і "Дзвони".

У другій частині цікаві сломини про український Гантер, де згадала майже всіх українців, що живуть або приїзять до Гантеру на літні ваканції. Описала, як вона помагала збудувати "трагду" біля церкви в Гантері. Як любителька звірят, вона з такою симпа-

Допинчення на ст 31

"НАШЕ ЖИТТЯ", ГРУДЕНЬ 1989

23

Допинчення: "КОНВАЛІЇ"

тією описала великого вівчура "Цигана", що є атракцією для дітей.

Книжку закінчила зворушливим спомином "У царстві Твоїм Пом'яни нас, Господи", де згадує про воєнні часи у Львові, спроби створення української держави, про Українську Дивізію, УПА. З признанням описала, як один наш старшина, при допомозі ветеранів, власними руками збудував на горі в Кергонксоні, біля "Союзівки", церквочку "Пам'ятник Героям".

Загальне враження наскрізь додатне, тому поручаємо "Конвалії" нашим читачам, зокрема молоді, що не переживала тих часів лихоліття, бо це частина історії України.

Книжку в ціні 14 дол. можна набути в її чоловіка
Л Лампика, L Lampika Rt 23A Box 110
Motel Marichka Hunter NY 12442

Вдячний читач І. Дурбак

31